

Fjodor

Mihajlovič
Dostojevski

KOCKAR

BALKAN DOWNLOAD

F. M. Dostojevski

Кockar

(Iz zapisa mladog čoveka)

S ruskog preveo:
D. Marković

Naslov originala:
Ф. М. Достоевский
Игрок
1866.

ROTO BIBLIOTEKA

Broj 447

1976.

Odgovorni urednik:
Vlada Dubravčić

Elektronsko izdanje

MMXVI

I

Vratio sam se, najzad, sa svog dvonedelnog odsustvovanja. Naši su već treći dan bili u Ruletenburgu. Mislio sam da me oni bogzna kako očekuju, ali sam se prevario. General me je pogledao neobično nadmeno, porazgovarao sa mnom sa visine i poslao me sestri. Bilo je jasno da su se oni negde dokopali novca. Meni se čak učinilo da se general nekako stidi da me gleda. Marija Filipovna je bila u velikom poslu i samo površno porazgovarala sa mnom. Novac je, međutim, uzela, izbrojala i saslušala moj izveštaj. Na ručak su očekivali Mezencova, Francuza i još nekog Engleza. Kao po običaju, čim ima novaca, odmah su i gosti za ručkom, po moskovski. Kad me je ugledala, Polina Aleksandrovna je upitala gde sam tako dugo. Ali, i ne sačekavši odgovor, udaljila se negde. Ipak je potrebno da se objasnimo. Mnogo se nakupilo.

Meni su odredili malu sobicu na četvrtom spratu hotela. Ovde znaju da ja pripadam generalovoj sviti. Bilo je jasno da su oni već uspeli da se predstave. Generala ovde smatraju veoma bogatim ruskim vlastelinom. On je još pre ručka stigao da mi, pored drugih poruka, preda dve banknote od po hiljadu franaka, da ih razmenim. Razmenio sam ih u hotelskoj recepciji. Sada će na nas, u svakom slučaju, bar jednu celu nedelju gledati kao milionere. Poveo sam Mišu i Nađu u šetnju, ali su me sa stepenica pozvali generalu. Njemu se prohtelo da se obavesti kuda ih vodim. Taj čovek apsolutno ne može da mi gleda pravo u oči. On bi to i hteo, ali ga ja uvek dočekujem tako upornim, to jest prenebregavajućim pogledom, da se ori nekako zbuni. Jednim veoma nadmenim govorom, nalepljujući jednu rečenicu na drugu, tako da se najzad potpuno zapetljao, on mi stavi do znanja da s decom šetam negde dalje od stanice, u parku. Na kraju se potpuno naljuti i oštro dodade: — Jer ćete ih Vi u stanicu, na rulet odvesti. Izvinite — dodao je on — ja znam da ste Vi prilično lakomisleni i da ste, molim, spremni i da se kockate. U svakom slučaju, mada ja nisam vaš tutor, a i ne želim da se primam takve uloge, imam pravo da želim da me Vi ne kompromitujete.

— Ali ja i nemam novaca — odgovorio sam mirno. — Da bi se izgubili,

treba ih imati.

— Vi ćete ih odmah dobiti — odgovorio je general, pocrvenivši malo.

Pošto je potražio beležnicu u stolu i pogledao u nju, pokazalo se da ja kod njega imam 120 rubalja.

— Kako da se obračunamo — počeo je — ovo treba pretvoriti u talire. Ali zasad uzmite okruglo 100 talira, ostalo Vam, razume se, neće propasti.

Ja sam ćutke uzeo novac.

— Vi molim, ne treba da se ljutite na moje reči, Vi ste tako uvredljivi... Ako sam stavio primedbu, time sam Vas, tako reći, samo predupredio, a na to, naravno, valjda imam neko pravo.

Kad sam se pred ručak vraćao s decom kući, naišao sam na celu povorku. Naši su išli da razgledaju nekakve razvaline. Dve divne kočije, odlični konji! Gospođica Blanš sa Polinom i Marijom Filipovnom u jednoj kočiji, Francuz, Englez i naš general na konjima. Prolaznici su zastajali i gledali, utisak je postignut, samo, generalu se ne piše dobro. Računao sam da sa četiri hiljade franaka, koje sam ja doneo i kad se tome doda ono što su ovde, verovatno, uspeli da dobiju oni sada imaju sedam ili osam hiljada franaka, to je suviše malo za gospođicu Blanš.

Gospođica Blanš takođe stanuje u našem hotelu, zajedno sa svojom majkom. Tu je negde i naš Francuščić. Lakeji ga oslovljavaju sa »gospodin grof«, a majku gospođice Blanš sa »gospođa grofica«. Šta znam, možda su oni stvarno grof i grofica.

Tačno sam pretpostavljao da mene gospodin grof neće poznati, kad se nađemo za ručkom. General, naravno, nije ni pomišljao da nas upozna, ili da bar mene predstavi njemu. A gospodin grof je boravio u Rusiji, i zna kako je sitna ptica učitelj. On je, međutim, mene vrlo dobro znao. Ali, moram priznati da sam ja na ručak došao, tako reći, nezvan. Čini se da je general zaboravio da izda potrebna naređenja inače bi mene sigurno poslali da ručam u hotelskoj trpezariji. Ja sam se sam pojavio, i general me je nezadovoljno pogledao. Dobra Marija Filipovna odmah mi je našla mesto za stolom, a susret sa misterom Astlejem potpuno me je izvukao, i ja se sticajem okolnosti nađoh u njihovom društvu.

Ovoga čudnog Engleza sreo sam prvi put u Pruskoj, u vagonu, gde smo sedeli jedan spram drugoga, kad sam putovao da sustignem naše. Zatim sam se s njim sreo ulazeći u Francusku, najzad — u Švajcarskoj. U toku tih dve nedelje — dva puta, i evo, sada ga iznenada srećem u Ruletenburgu. U svom

životu nisam nikad sreo stidljivijeg čoveka, on je stidljiv do gluposti i, naravno, znao je to, jer uopšte nije bio glup. Međutim, on je veoma mio i tih. Ja sam ga prilikom prvog susreta u Pruskoj naveo na razgovor. Saopštio mi je da je toga leta bio u Nord Kapu i da je veoma želeo da bude na Nižnjenovogorodskom vašaru. Ne znam kako se on upoznao sa generalom. Meni se čini da je bezgranično zaljubljen u Polinu. Kad je ona ušla, zarumeneo se kao zora. Veoma se obradovao što sam ja seo pored njega za stolom, i čini mi se da me je već smatrao za svoga iskrenog prijatelja.

Za stolom je Francuz davao ton razgovoru, on je sa svima nepažljiv i važan. A i u Moskvi je, sećam se, bio nadmen. Užasno je mnogo govorio o finansijama i o ruskoj politici. General se ponekad usuđivao da protivreči. ali uzdržano samo toliko koliko da potpuno ne izgubi svoj ugled.

Ja sam bio čudno raspoložen, razume se, još do sredine ručka uspeo sam da sebi postavim svoje uobičajeno i svakidašnje pitanje: — Zašto ja gubim vreme sa ovim generalom, i zašto ih već odavno nisam napustio? — Ponekad sam pogledao na Polinu Aleksandrovnu, ona me uopšte nije primećivala. Završilo se time što sam se ja ozlojedio i odlučio da pravim grubosti.

Počelo je time što sam se iznenada i bez ikakvog povoda, glasno i bez pitanja, umešao u tuđi razgovor. Stvar je bila u tome što sam ja želeo da se posvađam sa Francuzčićem. Okrenuo sam se generalu i neočekivano, glasno i jasno, i, čini mi se, prekinuvši ga, rekao da Rusi ovoga leta gotovo ne treba da ručavaju u hotelima u zajedničkoj trpezariji. General me začuđeno pogleda.

— Ako ste Vi čovek koji sebe ceni — nastavio sam ja dalje — onda ćete neizostavno naići na psovke i morate podnositi neobične uvrede. U Parizu i na Rajni, čak i u Švajcarskoj, za zajedničkim stolovima ima tako mnogo Poljačića i njima naklonjenih Francuza da nije moguće samo ako ste Rus, izustiti nijednu reč.

Ovo sam rekao na francuskom. General me je posmatrao u nedoumici, ne znajući da li da se ljuti, ili samo da se čudi što sam se ja tako zaboravio.

— Znači, Vas je neko i negde dobro nabrusio — rekao je Francuščić nemarno i prezrivo.

— Ja sam se u Parizu prvo posvađao sa jednim Poljakom — odgovorio sam — zatim sa jednim francuskim oficirom, koji se zauzeo za Poljaka. A zatim je deo Francuza prešao na moju stranu, kada sam im ja ispričao kako sam hteo da pljunem u kafu monsinjoru.

— Da pljunete? — upitao je general sa ozbiljnom nedoumicom, čak se

počeo osvrtnati. Francuz me je merio nepoverljivo.

— Sasvim tako — odgovorio sam. — Pošto sam već dva dana bio uveren da ću morati otputovati na kratko vreme u Rim zbog našeg posla, uputio sam se u kancelariju poslanstva Svetog oca u Parizu, da viziram pasoš. Tamo me je primio opat, čovek od pedeset godina, suv i ledene fizionomije. Saslušao me je pažljivo, ali neobično hladno, i zamolio me da pričekam. Iako sam žurio ja sam, naravno, seo da pričekam. Izvadio sam *Opinion nationale*^[1] i počeo čitati strašne uvrede protiv Rusije. U tom trenutku čuo sam kako je neko kroz susednu sobu ušao kod monsinjora, i video sam kako se moj opat klanja. Obratio sam mu se sa predašnjom molbom. On me je još hladnije zamolio da sačekam. Malo docnije ušao je još neki nepoznat čovek, ali poslom— neki Austrijanac. Njega su saslušali i odmah odveli na sprat. Tada sam se ja ozbiljno naljutio. Ustao sam, prišao opatu i odlučno mu rekao da monsinjor, pošto već prima, može svršiti i sa mnom. Opat se neočekivano izmakao od mene, sa neobičnim čuđenjem. On prosto nije mogao da shvati kako se ništavni Rus usuđuje da sebe poredi sa gostima monsinjora. Pošto me je odmerio, opat je, kao da se raduje što me može uvrediti, najdrskijim tonom povikao.

— Nije moguće da Vi mislite da će monsinjor radi Vas ostaviti svoju kafu?

Tada sam i ja povikao, ali jače nego on:

— Onda znajte da ja pljujem u kafu Vašeg monsinjora! Ako Vi ovoga minuta ne svršite sa mojim pasošem, ja ću otići njemu lično!

— Kako! Zar u vreme, kada kod njega sedi kardinal! — povikao je opat, izmičući se sa užasom od mene. Zatim je potrčao ka vratima i raširio ruke pred njima, sa izrazom kao da će pre umreti nego mene propustiti.

Tada sam mu rekao da sam ja jeretik i varvarin, i da ja sve te arhiepiskope, kardinale, monsinjore i slične — uopšte ne zarezujem. Jednom rečju, stavio sam mu do znanja da neću odustati. Opat me je pogledao. sa beskonačnom mržnjom, zatim mi je istrgao pasoš i odneo ga gore. On je kroz jedan minut bio već viziran.

To je sve, možda želite da pogledate? — ja sam izvadio pasoš i pokazao rimsku vizu.

— Vi ste to, međutim... — počeo je general.

— Vas je spaslo što ste izjavili da ste varvarin i jeretik — primetio je Francuz podsmešljivo. — To Vam nije bilo baš glupo.

— Zar tako treba gledati na naše Ruse? Oni sede ovde — ne smeju da pisnu, spremni su čak da se odreknu i svoga ruskog imena. U svakom slučaju, sa mnom su u Parizu u mome hotelu počeli da se ophode mnogo pažljivije kada sam svima ispričao o svojoj borbi sa opatom. Debeli poljski pan, čovek koji se prema meni držao izuzetno neprijateljski, povukao se u drugi plan, i sada ćutao za zajedničkim stolom. Francuzi su čak dopustili da im ispričam da sam pre dve godine video čoveka u koga je francuski vojnik dvanaeste godine pucao — jedino zato da bi ispraznio pušku. Taj čovek je tada bio još desetogodišnje dete, čija porodica nije uspela da napusti Moskvu.

— To je nemoguće — planuo je Francuščić — francuski vojnik neće pucati u dete!

— Međutim, to se dogodilo — odgovorio sam. — To mi je ispričao poštenu kapetan u ostavci, i ja sam na njegovom obrazu video brazgotinu od puščanog zrna.

Francuz je počeo govoriti mnogo i brzo. General je pokušao da mu pomogne, ali sam mu ja preporučio da pročita bar odlomke iz »Zapisa« generala Perovskog, koji je dvanaeste godine bio u zarobljeništvu kod Francuza. Najzad je Marija Filipovna počela da govori o nečemu drugom, da bi prekinula razgovor. General je bio veoma nezadovoljan sa mnom, jer smo ja i Francuz već počeli gotovo vikati. Ali se misteru Astleju moja prepirka sa Francuzom, čini se, veoma svidela. Ustajući, on mi je predložio da s njim popijem čašu vina. Uveče mi se pružila prilika da porazgovaram četvrt časa sa Polinom Aleksandrovnom. Razgovarali smo za vreme šetnje. Svi su krenuli u park prema stanici. Polina je sela na klupu kraj vodoskoka, a Nađu je pustila da se u blizini nje igra s decom. Ja sam takođe pustio Mišu ka vodoskoku. Najzad smo ostali sami.

Prvo smo, razume se, počeli o poslovima. Polina se prosto naljutila kada sam joj predao svega sedam stotina guldena. Ona je bila uverena da ću joj iz Pariza doneti, od zaloge njenih brilijanata, najmanje dve hiljade guldena, ili čak i više:.

— Meni je po svaku cenu potreban novac — rekla je ona — i treba da ga dobijem, inače sam propala.

Počeo sam se raspitivati o tome šta se dogodilo u mome odsustvu,.

— Ništa naročito osim što su iz Peterburga dobijene dve vesti: prvo, da je baki veoma rđavo a posle dva dana, da je ona, čini se, već umrla. Ova je vest od Timofeja Petroviča — dodala je Polina — a on je čovek pouzdan.

Očekujemo poslednju definitivnu vest.

— Dakle, ovde su svi u očekivanju? — upitao sam.

— Naravno, svi. Pola godine samo su se u to nadali.

— I vi se nadate? — upitao sam ja.

— Ja njoj uopšte nisam rođak, ja sam samo generalova pastorka. Ali ja pouzdano znam da će me se ona setiti u testamentu.

— Meni se čini da će Vama veoma mnogo pripasti — rekao sam ja uverljivo.

— Da, ona me je volela, ali, zbog čega Vam se to čini?

— Recite — odgovorio sam ja pitanjem — da li je naš markiz, kako se meni čini, takođe posvećen u sve porodične tajne?

— A zašto to Vas interesuje? — upitala je Polina, pogledavši me surovo i hladno.

— Zašto ne! Ako se ne varam, general je već uspeo da od njega pozajmi novac.

— Vi veoma tačno pretpostavljate.

— Prema tome, da li bi on dao novac kad ne bi znao za bakicu? Jeste li Vi приметili — on je za stolom dva — tri puta govorio nešto o baki, nazivajući je bakicom, da baš bakicom? Kakva bliskost, i kakav prijateljski odnos!

— Da, Vi ste u pravu. Čim on do zna da ću i ja nešto dobiti zaveštanjem, smesta će k meni, da me zaprosi. Jeste li to želeli da znate?

— Šta da zaprosi? Ja mislim da je on Vas već odavno isprobio.

— Vi dobro znate da to nije tačno! — ljutito je rekla Polina. — Gde ste Vi sreli onoga Engleza? — dodala je ona posle kraćeg ćutanja.

— Tačno sam Znao da ćete sada pitati o njemu.

Ispričao sam joj o svojim ranijim susretima sa misterom Astlejem.

— On je stidljiv i zaljubljen, naravno zaljubljen u Vas?

— Da, on je zaljubljen u mene — odgovorila je Polina.

— Uz to, on je deset puta bogatiji od Francuza. Zbilja, ima li taj Francuz zaista nešto? Ili je to sumnjivo?

— Nije sumnjivo. On ima nekakav zamak. Meni je juče general pričao o tome, kao sigurno. Dakle, je li Vam dovoljno?

— Ja bih na Vašem mestu pošao za Engleza.

— Zbog čega? — upitala je Polina.

— Francuz je lepši, ali je podliji, a Englez je, pored toga što je pošten, deset puta bogatiji — odgovorio sam ja.

— Da, ali je Francuz markiz, i pametniji je — odgovorila je ona najspokojnije.

— Da li je to tačno? — produžio sam ja.

— Apsolutno tačno!

Polini se nimalo nisu dopadala moja pitanja, i ja sam, video da ja ona želela da me naljuti i tonom i neočekivanošću svoga odgovora. Ja sam joj to odmah rekao.

— Ne krijem, mene stvarno veseli kad Vi besnite. Jer za to što Vam dopuštam da postavljate takva pitanja i pravite takve pretpostavke, — treba da platite.

— Ja zaista smatram da sam u pravu što Vam postavljam svako jaka pitanja — odgovorio sam mirno — baš zato što sam spreman da ih sve platim kako Vi želite, i svoj život ne cenim nimalo.

Polina se zakikotala:

— Vi ste mi poslednji put, na Šlangenbergu, rekli da ste spremni da se na prvu moju reč strmoglavite dole, a tamo je, čini se, hiljadu stopa. Jednog dana ću ja izgovoriti tu reč, jedino zato da vidim kako Vi plaćate, i budete uvereni da ću biti odlučna. Vi mene mrzite — baš zbog toga, što sam Vam ja tako mnogo dopustila, a mrzite me još i zato što ste mi tako neophodni. Ali sve dok ste mi potrebni, ja Vas moram čuvati.

Ona se spremala da ustane. Govorila je razdraženo. U poslednje vreme uvek je razgovor sa mnom završavala sa mržnjom i ljutnjom, sa pravom mržnjom.

Dopustite da Vas upitam — ko je ta gospođica Blanš? — upitao sam, ne želeći da je pustim bez objašnjenja.

— Vi dobro znate ko je gospođica Blanš. Tome više nema šta da se doda. Gospođica Blanš će sigurno biti generalica, razume se, ako se glas o bakinoj smrti potvrdi, jer i gospođica Blanš, i njena mati, i trećestepeni rođak markiz — svi oni vrlo dobro znaju da smo mi propali.

— General je nepovratno zaljubljen?

— Sada nije stvar u tome. Slušajte i zapamtite.— uzmite ovih sedam stotina florina i idite da igrate, dobijte mi na ruletu što se više može, sada mi

je novac potreban po svaku cenu.

Rekavši to, ona dozva Nađu i uputi se ka stanici. Tamo se pridružila našem društvu. Ja sam skrenuo na prvu stanicu levo, razmišljajući i čudeći se. Naređenje da idem na rulet prosto me je tresnulo po glavi." Čudna stvar: iako sam imao o čemu da razmišljam, ja sam sav potonuo u analizu svojih osećanja prema Polini. Prvo, meni je bilo lakše u ove dve nedelje odsustva nego sada, kad sam se, evo, vratio, mada sam i putem tugovao kao lud, trzao se kao u groznici, čak sam je i u snu neprekidno video pred sobom. Jednom sam (bilo je to u Švajcarskoj), zadremavši u vagonu, čini mi se, počeo glasno da razgovaram sa Polinom, čime sam zasmejao sve putnike koji su sedeli oko mene. I sada sam još jednom postavio sebi pitanje: volim li ja nju? I još jednom nisam uspeo da odgovorim na njega, to jest, bolje reći, opet sam, po stoti put, odgovorio sebi da ja nju mrzim. Da, ja sam je stvarno mrzeo. Bilo je trenutaka (i to uvek na završetku naših razgovora) u kojima bih dao pola života da je zadavim! Kunem se da bih se, kad bi bilo moguće da joj polako zarijem oštar nož u grudi, zaista prihvatio njega sa najvećim uživanjem. A istovremeno se kunem svim što mi je sveto da bih se na Šlangenbergu, na tom vrhu u modi, samo ako bi mi ona rekla »Bacite se dole« — smesta bacio, i to čak sa zadovoljstvom. Ja sam to dobro znao. Ali, bilo ovako ili onako, ovo je trebalo razrešiti. Ona sve ovo veoma dobro zna i misli da sam ja potpuno tačno i jasno svestan da je ona potpuno nedostižna za mene, da sam potpuno svestan nemogućnosti da se moji snovi ispune. I to njeno saznanje pričinjava joj veoma veliko uživanje, inače, zar bi mogla ona, oprezna i umna, biti sa mnom tako bliska i otvorena? Meni se čini da je ona sve do sada gledala na mene kao ona drevna carica koja se počela skidati pred svojim robom, smatrajući da on nije čovek. Da, ona je veoma često smatrala da ja nisam čovek...

Međutim, ja sam imao njeno naređenje — dobiti na ruletu po svaku cenu. Nisam imao kad da razmišljam: zašto i zbog čega tako brzo treba dobiti novac, i kakve su se to nove namere rodile u njenoj glavi uvek punoj računa? Uz to, za ove dve nedelje očigledno se nakupilo bezbroj novih činjenica, o kojima ja još nisam imao pojma. Sve to trebalo je odgonetnuti, u sve proniknuti, i to što je moguće brže. Ali, zasada za to nije bilo vremena, trebalo je ići na rulet.

II

Priznajem, meni je ovo bilo neprijatno. Mada sam odlučio da počnem igrati, uopšte nisam pretpostavljao da ću to početi za druge. Ovo me je čak donekle zbunjivalo, i, ja sam u kockarske sale ušao neverovatno neraspoložen. Meni se tu od prvog pogleda ništa nije svidelo. Ne mogu da podnosim onu lakejštinu u feljtonima celog sveta, a posebno u našim ruskim novinama, u kojima naši feljtonisti gotovo svakog leta pričaju o dvema stvarima: prvo, o neviđenoj lepoti i raskoši kockarskih sala u gradovima na Rajni, gde se igra rulet, a drugo, o gomilama zlata, koje kao da leže na stolovima. Bar da ih neko plaća za to, ne, oni to tako pričaju prosto iz beskorisne sklonosti da druge zanimaju. Nikakve lepote nema u tim prljavim salama, a ne samo da na stolovima nema gomila zlata, nego se veoma retko može i videti. Naravno, ponekad se u toku sezone iznenada pojavi kakav nastranjak, ili Englez, ili kakav Azijat, Turčin — kao što je bilo ovoga leta — i iznenada izgubi ili dobije veoma mnogo. A svi ostali kockaju u male sume, i na stolu prosečno uvek leži malo novca. Kad sam ušao u kockarsku salu (prvi put u životu), ja se neko vreme nisam usuđivao da počnem kocku. Uz to, tu se gurala gomila ljudi Ali da sam bio sam, ja ni tada ne bih, mislim, počeo kockati — pre bih izašao! Priznajem, srce mi je lupalo, i nisam bio hladnokrvan, verovatno sam znao, i već odavno bio odlučio da iz Ruletenburga ne izađem tek onako, da će se u mojoj sudbini neizostavno dogoditi nešto presudno i definitivno. Tako treba, i tako će biti. Ma koliko da je smešno što ja tako mnogo čekam od ruleta, ali meni se čini da je još smešnije uobičajeno mišljenje, koje su gotovo svi prihvatili, da je glupo i ružno očekivati nešto od kocke. Jer, po čemu je igra nešto gore od bilo kakvog drugog načina kojim se dobija novac, na primer od trgovine? Ono, istina je da na kocki od stotine dobija samo jedan, Ali — šta se to mene tiče?

U svakom slučaju, ja sam rešio da prvo posmatram i da ove večeri ne počinjem ništa ozbiljno. Ove večeri, ako bi se nešto i dogodilo, onda bi se dogodilo slučajno i olako. Uz to bilo je potrebno i samu igru proučiti. Ovo zato što ja, bez obzira na hiljadu opisa igre na ruletu, koje sam uvek čitao sa

velikim interesovanjem, apsolutno ništa nisam shvatao u njenim pravilima, sve dok to nisam video u praktičnoj primeni.

Prvo, meni se sve učinilo prljavo, nekako moralno ružno i prljavo. Ja ovde nikako ne mislim na ona gramziva i uznemirena lica koja u desetinama, čak u stotinama opkoljavaju kockarske stolove. Ja apsolutno ne vidim ništa prljavo u želji da se što pre i što više dobije. Meni se uvek činila veoma glupom misao jednog uhranjenog i obezbeđenog moraliste, koji je na nečije pravdanje da »igraju po malo« odgovorio — utoliko gore, jer je mala i korist! Tačno je da mala i velika korist — nije ista stvar. Ali to je relativno, Što je za Rotšilda sitno, za mene je veoma veliko, a što se tiče zarade i dobitka, ljudi to uvek i svuda, a ne samo na ruletu, rade: jedan od drugoga nešto otimaju ili dobijaju. A da li su zarada i dobitak uopšte prljava stvar — to je drugo pitanje, Ali ja to ovde ne rešavam. Pošto sam i sam bio veoma obuzet željom da dobijem na kocki, meni je sva ova korist i, ako hoćete, sve ovo korisno blato bilo pri ulazu u salu nekako bliže. Najlepše je kada se jedan pred drugim ne pretvaramo već radimo otvoreno i iskreno. A i zbog čega samog sebe obmanjivati? To je najjalovije i najbesmislenije zanimanje! Naročito je ružno na prvi pogled, u svem ovom kockarskom ološu, ono poštovanje prema ovom zanimanju, ona ozbiljnost, čak i poniznost s kojom svi opkoljavaju kockarske stolove. Eto zbog čega je ovde oštro povučena razlika između kocke koja se naziva »nesolidnom« i one koja je dozvoljena poštenom čoveku. Postoje dve igre, jedna — džentlmenska, a druga — plebejska, koristoljubiva, igra za svakojaki ološ. Ovde je to strogo razgraničeno i — kako je to razgraničenje u suštini podlo! Džentlmen, na primer, može staviti pet ili deset lujdora, retko više, međutim može staviti i hiljadu franaka, ako je veoma bogat, ali jedino radi čiste igre, jedino radi zabave, samo radi toga da posmatra proces dobitka ili gubitka na kocki, ali on nikako ne treba da se interesuje samim dobitkom. Dobivši na kocki, on se, na primer, može glasno nasmejati, napraviti nekome pored sebe koju primedbu, čak može staviti još jednom, i još jednom duplirati, ali jedino iz radoznalosti, radi posmatranja i proračunavanja šansi, a nikako iz plebejske želje da dobije na kocki. Jednom rečju, on na sve ove igračke stolove, rulete i *trente et quarante*^[2] ne treba da gleda drukčije nego kao na zabavu, udešenu isključivo radi njegovog zadovoljstva. On čak ne treba ni da primećuje koristi i klopke na kojima se zasniva banka. Nesumnjivo bi bilo veoma lepo kad bi se njemu, na primer, učinilo da su i svi ostali kockari, sva ta ništavila koja drhte nad guldenom, isto tako bogati i džentlmeni kao što je i on sam, i da igraju isključivo radi razonode i zabave. To apsolutno nepoznavanje stvarnosti i naivno — nevini pogledi na ljude bili

bi, naravno, veoma aristokratski. Ja sam video kako mnoge mamice guraju napred nevine i otmene petnaestogodišnje i šesnaestogodišnje gospođice, svoje kćerčice, i, pošto bi im dale nekoliko zlatnika, uče ih kako da se kockaju. Gospođica, dobijala ili gubila, treba da se neprekidno smeši i da napušta igru veoma zadovoljna. Naš general je ozbiljno i dostojanstveno prišao stolu, lakej je potrčao da mu doda stolicu, ali on nije primetio lakeja. Veoma je dugo vadio novčanik, veoma je dugo iz novčanika vadio trista franaka u zlatu, zatim ih stavio na crno, i dobio. On nije uzeo dobitak, ostavio ga je na stolu. Izašlo je opet crno. On ni ovoga puta nije podigao dobitak, i kada je treći put izašlo crveno, izgubio je odjednom hiljadu dvesta franaka. On se udaljio, sa osmehom i dostojanstveno. Ja sam ubeđen da su mu mačke srce grebale, i da je ulog dvaput ili triput bio veći, on ne bi zadržao dostojanstvo, već bi podlegao uzbuđenju. Međutim, jedan Francuz pored mene dobio je, i zatim izgubio oko trideset hiljada franaka veselo i bez ikakvog uzbuđenja. Pravi džentlmen, čak i kad bi izgubio sve svoje imanje, ne sme da se uzbuđuje. Novac treba do te mere da bude ispod džentlmenstva da o njemu gotovo ne vredi ni misliti. Razume se, sasvim je aristokratski uopšte ne primećivati sve ovo blato, sav taj ološ i sve ove okolnosti. Međutim, ponekad nije ništa manje aristokratski i suprotan postupak, odmeravati, to jest gledati, čak posmatrati kroz lornjet sav taj ološ, ali ovo nikako drukčije, nego kao da se sva ova gomila, i sve ovo blato prima kao svojevrsna razonoda, kao pozorišna predstava, priređena radi zabave džentlmena. Možete se sami gurati u toj gomili, ali treba da gledate oko sebe sa nesumnjivim ubeđenjem da samo posmatrate, a da ni u kom slučaju ne pripadate njenom sastavu. Međutim, ne treba ni suviše zainteresovano posmatrati, jer i to ne bi bilo džentlmenski, pošto ovaj prizor ni u kom slučaju ne zaslužuje veliko interesovanje. Međutim, malo je prizora koji zaslužuju suviše duboko interesovanje jednoga džentlmena. A meni se lično čini da sve ovo zaslužuje veoma duboko interesovanje, osobito za onoga koji je došao ne jedino radi posmatranja, već sam iskreno i dobronamerno ubraja sebe u sav taj ološ. Što se tiče mojih intimnih moralnih ubeđenja, njima u sadašnjim mojim rasuđivanjima, naravno, nema mesta. Neka se ovo shvati kao da govorim radi umirenja savesti. No, evo šta ću primetiti: meni je u poslednje vreme nekako užasno postalo odvratno da svoje misli i postupke podvrgavam moralnim merilima. Drugo je upravljalo mnome...

Ološ stvarno igra veoma prljavo. Ja čak nisam daleko od pomisli da se tu oko stola događaju najobičniji lopovluci. Krupijeji, koji sede na krajevima stola, paze na uloge i vrše obračune, imaju mnogo posla. I još ovaj ološ! To su

u većini slučajeva Francuzi. Međutim, ja ovde posmatram i uočavam uopšte ne radi toga da bih opisivao rulet, ja se pripremam radi sebe, da bih sutra i ubuduće znao kako da se držim. Primetio sam na primer, da ništa nije neobično kada se iza stola iznenada pruži nečija ruka i zgrabi ono što ste vi dobili. Počinje prepirka, često i vika, ali, molim lepo, dokažite, pronađite svedoke da je ulog vaš!

Za mene je sve ovo u početku bilo potpuno nerazumljiva azbuka. Ja sam samo nagađao, i uočio da se ulozi stavljaju na brojeve, na par ili nepar, i na boje. Odlučio sam da ove večeri od novca Poline Aleksandrovne pokušam sa sto guldena. Ali misao da ne ulazim u igru za sebe — zbunjivala me je. Osećanje je bilo vanredno neprijatno, i ja sam želeo da ga se što pre oslobodim. Meni se sve činilo da počinjući igru za Polinu, potkopavam sopstvenu sreću. Zar je zaista nemoguće dodirnuti se kockarskog stola, a da se smesta ne zarazi sujeverjem?

Počeo sam time što sam izvadio pet fridrihsdora, to jest pedeset guldena, i stavio ih na par. Rulet se okrenuo, i izašlo je trinaest, ja sam izgubio. Gotovo s nekim bolesnim osećanjem, jedino da se nekako oslobodim i pobegnem, opet sam stavio pet fridrihsdora na crveno. Izašlo je crveno. Stavio sam deset fridrihsdora — opet je izašlo crveno. Ponovo sam stavio sve odjednom, i opet je izašlo crveno. Primio sam četrdeset fridrihsdora i postavio dvadeset na dvanaest srednjih brojeva, ne znajući šta će ispasti. Meni su isplatili trostruko. Na taj način u mene se od deset fridrihsdora stvorilo odjednom osamdeset. Obuzelo me je neko neobično i čudno osećanje, od koga mi je bilo nesnosno, i ja sam odlučio da odem. Učinilo mi se da uopšte ne bih tako igrao kad bih igrao za sebe. Međutim, stavio sam svih osamdeset fridrihsdora opet na par. Ovoga puta izašlo je četiri. Odbrojali su mi još osamdeset fridrihsdora. Zgrabivši celu gomilu od sto šezdeset fridrihsdora, krenuo sam da pronađem Polinu Aleksandrovnu.

Celo društvo šetalo je negde u parku, i ja sam uspeo da se vidim s njom tek za večerom. Ovoga puta Francuz nije bio prisutan, i general se oslobodio, on je, između ostalog, smatrao potrebnim da mi opet stavi do znanja da ne bi želeo da me vidi za kockarskim stolom. Po njegovom mišljenju, njega će veoma kompromitovati ako ja slučajno suviše izgubim:

— Ali, ako biste Vi čak i dobili veoma mnogo, ja bih i tada takođe bio kompromitovan — dodao je značajno. — Naravno, ja nemam pravo da određujem Vaše postupke, ali priznaćete sami... — Ovde je, po svom običaju, prekinuo.

Ja sam mu hladno odgovorio da ja imam veoma malo novaca i da prema tome, ne mogu suviše izgubiti, čak i kad bih počeo da igram. Odlazeći u svoju sobu, uspeo sam da Polini predam njen dobitak i da joj kažem da više neću igrati za nju.

— A zbog čega? — upitala je ona uznemireno.

— Zbog toga što hoću da igram za sebe — odgovorio sam ja gledajući je začuđeno — a ovo smeta.

— Znači, Vi odlučno ostajete ubeđeni da je rulet Vaš jedini izlaz i spas? — upitala je ona podsmešljivo. Ja sam opet odgovorio vrlo ozbiljno: to je tačno, a što se tiče moga uverenja da treba neizostavno da igram, pristajem da ono može biti i smešno, ali neka me ostave na miru.

Polina Aleksandrovna je uporno zahtevala, da ja neizostavno podelim s njom napola današnji dobitak i pružala mi osamdeset fridrihsdora, predlažući da ubuduće nastavim igru pod ovim uslovima. Ja sam odlučno i neopozivo odbio polovinu i izjavio da za druge ne mogu igrati, ne zbog toga što ne želim, već zbog toga što ću sigurno izgubiti.

— Znači da i ja sama, ma kako to glupo bilo, takođe polažem nadu jedino u rulet — rekla je ona zamišljeno. — I zbog toga Vi neizostavno treba da nastavite igru, deleći sa mnom napola, i — razume se — Vi ćete nastaviti. Ona me je posle ovoga napustila, ne slušajući moje dalje odupiranje.

III

Celog jučerašnjeg dana nije sa mnom progovorila ni reči o igri. Uopšte, izbegavala je juče da govori sa mnom. Njeno pređašnje ponašanje prema meni nije se izmenilo. Ona ista nepažnja u ophođenju, pri susretima, čak neko preziranje i mržnja. Uopšte, ona ne želi da krije svoju odvratnost prema meni, ja to vidim. Bez obzira na to, ona takođe ne krije od mene da sam joj ja radi nečega potreban, i da me radi nečega čuva. Među nama su se zasnovali neki čudni odnosi, koje ja uglavnom ne shvatam, imajući u vidu njenu gordost i nadmenost prema svima. Na primer, ona zna da je ja volim do bezumlja, čak mi dopušta da govorim o svojoj strasti, i, naravno, ničim ne bi mogla bolje izraziti svoje preziranje prema meni nego tim dopuštanjem da joj neprekidno i bez ustručavanja govorim o svojoj ljubavi. — Znači, kaže, ja toliko prezirem tvoja osećanja, da mi je apsolutno svejedno o čemu da ti govoriš sa mnom i šta da osećaš prema meni. — Ona je o svojim ličnim stvarima razgovarala sa mnom i pre, ali nikada nije bila potpuno otvorena. Osim toga, u njenom preziranju mene bilo je, na primer, i nekih prefinjenosti: ona, pretpostavimo, zna da je meni poznata neka stvar iz njenog života, ili nešto što nju silno uznemirava, ona će mi čak sama reći nešto poverljivo kad treba da me upotrebi za neke svoja ciljeve kao roba, ili kao slušče, ali će reći tačno toliko koliko treba da zna čovek koga upotrebljavamo kao slušče, i — mada je meni još nepoznata cela veza događaja, mada ona i sama vidi koliko se ja mučim i uznemiravam zbog njenih muka i briga — ipak me nikako neće udostojiti svojom potpuno prijateljskom otvorenošću, pošto me često upotrebljava za stvari koje su ne samo pune briga nego su i opasne, ona bi po mom mišljenju, bila obavezna da sa mnom bude otvorena. Ali, zar se vredi brinuti o mojim osećanjima, o tome što se ja takođe uznemiravam i, možda, trostruko više brinem i mučim zbog njenih briga i nevolja nego ona sama!

Ja sam još pre tri nedelje znao da ona namerava da igra na ruletu. Ona mi je već nagovestila da treba da igram umesto nje, pošto nije pristojno da ona sama igra. Po tonu njenih reči primetio sam tada da ona ima neku ozbiljnu

brigu, a da nije u pitanju prosta želja da se dobije novac. Šta su njoj novci sami po sebi? Tu postoji cilj, tu su neke okolnosti koje ja mogu samo nagađati, ali koje dosad ne znam. Razume se, ovo poniženje i ropstvo u kome me ona drži mogli bi mi dati (veoma često daju) pravo da ja nju samu grubo i direktno upitam. Pošto sam ja za nju rob i suviše ništavan u njenim očima, onda ona nema razloga da se vređa zbog moje grube radoznalosti. No, stvar je u tome što ona meni dozvoljava da postavljam pitanja, ali na njih ne odgovara. Ponekada ih uopšte i ne primećuje. Eto, kako je među nama!

Juče se u nas mnogo govorilo o telegramu koji je još pre četiri dana upućen u Peterburg, i na koji nema odgovora. General je očigledno zabrinut i zamišljen. Uzbuduje se i Francuz. Oni su, na primer, juče posle ručka dugo i ozbiljno razgovarali. Francuz se prema svima nama drži nadmeno i nepažljivo. Ovde je tačno po onoj poslovi: pustiš ga za sto, a on noge na sto. On je čak i prema Polini nepažljiv do grubosti. Međutim, sa zadovoljstvom učestvuje u zajedničkim šetnjama do stanice ili u jahanju i vožnjama van grada. Meni su odavno poznate neke od okolnosti koje su vezivale generala i Francuza: u Rusiji su oni nameravali da zajednički osnuju fabriku, nije mi poznato da li je njihov plan propao, ili se među njima još uvek govori o njemu. Osim toga, meni je slučajno delimično poznata porodična tajna: Francuz je stvarno prošle godine spasao generala i dao mu trideset hiljada da prilikom predaje dužnosti popuni manjak u državnoj blagajni. I, razume se, sad je general u njegovom džepu. Ali sada, sada stvarno, glavnu ulogu u svemu ovome ipak igra gospođica Blanš, i ja sam uveren da se ni tu ne varam.

Ko je ta gospođica Blanš? Ovde u nas govore da je ona ugledna Francuskinja koja sa sobom ima svoju majku i ogromno imanje. Takođe je poznato da je ona nekakva rođaka našem markizu, samo daleka, nekakva rođica ili sestra po trećem stepenu. Govore da su se do moga puta u Pariz Francuz i gospođica Blanš među sobom odnosili nekako više ceremonijalno, bili su nekako na finijoj i delikatnijoj nozi, sada njihovo poznanstvo, prijateljstvo i rođastvo izgledaju nekako grublje, nekako prisnije. Možda im se naše stvari čine toliko loše da ne smatraju za potrebno da se s nama odnose ceremonijalno i odmereno. Ja sam već pre tri dana primetio kako mister Astlej gleda gospođicu Blanš i njenu majku. Meni se čak učinilo da on njih poznaje. Meni se takođe učinilo: da se i naš Francuz sretao ranije sa mister Astlejem. Međutim, mister Astlej je toliko uzdržljiv, stidljiv i ćutljiv, da se u njega gotovo može pouzdati — neće iz kuće izneti prljavo rublje. U svakom slučaju, Francuz ga jedva pozdravlja, i gotovo ga ne gleda, prema tome, verovatno ga se ne plaši. To je još i razumljivo, ali zbog čega gospođica

Blanš takođe gotovo ne gleda na njega? Tim pre što se markiz juče izgovorio: on je neočekivano rekao, u opštem razgovoru, ne sećam se kojim povodom, da je mister Astlej ogromno bogat, i da on o tome zna pa bi gospođica Blanš mogla obratiti pažnju na mister Astleja! Uopšte, general je uznemiren. Razumljivo je šta za njega sada može značiti telegram o tetkinoj smrti!

Meni se kao sigurno učinilo da Polina izbegava razgovor sa mnom, i to s nekim ciljem. Zbog toga sam i ja sam zauzeo hladan i ravnodušan stav: stalno sam mislio da će mi ona ipak prići. Zato sam juče i danas svu svoju pažnju obratio uglavnom na gospođicu Blanš. Siroti general, on je definitivno propao! Zaljubiti se u pedeset petoj godini sa tako silnom strašću – naravno da je nesreća. Dodajte tome da je on udovac, njegovu decu, potpuno upropašćeno imanje, dugove i, najzad, ženu u koju se po nesreći zaljubio. Gospođica Blanš je lepa. Ali ja ne znam da li će me shvatiti ako kažem da ona ima jedno od onih lica od kojih se može uplašiti. U svakom slučaju, ja sam se uvek plašio takvih žena. Njoj je sigurno dvadeset pet godina. Ona je stasita i razvijena, ima obla ramena, vrat i grudi su joj raskošni, boja kože zatvoreno—žuta, boja kose crna, kao tuš, kose ima užasno mnogo, bilo bi dovoljno za dve perike. Oči su joj crne, očne beonjače žućkaste, pogled drzak, zubi blistavo beli, usne uvek napomađene, oko sebe širi miris mošusa. Oblači se uočljivo, raskošno, po modi, ali s velikim ukusom. Ruke i noge su joj divne. Glas joj je — promukao kontraalt. Ona se ponekad glasno smeje i pri tom pokazuje sve zube, obično ćutljivo, ali drsko gleda, u svakom slučaju, u prisustvu Poline i pred Marijom Filipovnom. (Čudan glas: Marija Filipovna odlazi u Rusiju). Meni se čini da je gospođica Blanš bez ikakvog obrazovanja, možda čak nije ni pametna, ali je zato oprezna i lukava. Takođe mi se čini da njen život nije protekao bez avantura. Ako već treba kazati sve onda njoj markiz, možda, uopšte nije rođak, a majka joj uopšte nije majka. Ali, postoje podaci da su ona i njena mati u Berlinu, gde smo se mi s njima susreli, imale nekoliko uticajnih poznanika. Što se tiče samoga markiza, mada ja još i sada sumnjam da je on markiz, ipak njegova pripadnost uglednom društvu, u kome se kretao, na primer u Moskvi i ponegde u Nemačkoj, ne može, čini mi se, biti podvrgnuta sumnji. Ne znam šta je on i ko je u Francuskoj? Govore da on ima zamak. Ja sam mislio da je za ove dve nedelje mnoge vode proteklo, a ja međutim još uvek ne znam pouzdano da li je između gospođice Blanš i generala nešto definitivno utvrđeno. Uopšte, sada sve zavisi od naših prilika, to jest od toga da li im general može pokazati mnogo novaca. Ako bi, na primer, stigao izveštaj da baka nije umrla, onda bi, ja sam u to uveren, gospođica Blanš smesta iščezla. Čudno je i samom meni smešno kakav sam ja,

međutim, postao spletkaroš. O, kako je meni sve ovo odvratno! Sa kakvim bih zadovoljstvom ostavio sve ovo! Ali, zar ja mogu otići od Poline, zar mogu da ne špijuniram oko nje? Špijuniranje je, naravno, podlo, ali šta se to mene tiče!

Takođe me je juče i danas zainteresovao i mister Astlej. Da, ja sam ubeđen da je on zaljubljen u Polinu! Interesantno je i smešno koliko ponekad može otkriti pogled stidljivog i bolesno nevinog čoveka, koji je obuzet ljubavlju, i baš onda kada bi čovek, naravno, radije propao u zemlju nego da se nečim otkrije i oda, bilo rečju ili pogledom. Mister Astlej se vrlo često sreće s nama kad šetamo. On skida šešir i prolazi pored nas, umirući, razume se, od želje da nam se pridruži. A ako ga pozovu, onda on smesta odbija. Na mestima odmora, u stanici, za vreme muzike, ili pred vodoskokom, on se neizostavno zadržava negde u blizini naše klupe, i — ma gde mi bili, u parku, u šumi ili na langenbergu — potrebno je samo baciti pogled, pogledati okolo, i neizostavno će se negde — ili na najbližoj stazici, ili iza žbuna — pojaviti neki deo mistera Astleja. Meni se čini da on traži priliku da sa mnom razgovara nasamo. Mi smo se ovog dana izjutra sreli i izmenili reč—dve. On ponekad govori nekako vanredno odsečno. Pre nego što je rekao »Zdravo«, počeo je ovako:

— A gospođica Blanš... Mnogo sam ja video takvih žena, kao što je gospođica Blanš!

Posle toga je začutao, gledajući značajno u mene. Ne znam šta je time hteo da kaže, jer je na moje pitanje »Šta to znači?« s lukavim osmehom klimnuo glavom i dodao: —... da, tako je to.

— Gospođica Polina mnogo voli cveće? — promenio je temu.

— Ne znam, uopšte ne znam — odgovorio sam ja.

— Kako? Vi ni to ne znate! — uzviknuo je on sa najvećim zaprepašćenjem.

— Ne znam uopšte nisam primetio — ponovio sam ja, smejući se.

— Hm! To me navodi na jednu posebnu misao. — Zatim je klimnuo glavom i krenuo dalje. On je, međutim, izgledao zadovoljan. Ja i on razgovaramo iskvarenim francuskim jezikom.

IV

Danas je dan bio smešan, ružan, glup. Sada je jedanaest časova noću. Ja sedim u svojoj sobici i prisećam se. Počeo je time što sam ja jutros ipak bio prinuđen da idem na rulet, da bih igrao za Polinu Aleksandrovnu. Ja sam od nje uzeo svih sto šezdeset fridrihsdora, ali pod dva uslova: prvo, ja neću da igram napola, to jest ako dobijem, onda ništa neću uzeti za sebe, i drugo, Polina uveče treba da mi objasni zašto joj je baš tako potrebno da dobije, i koliko joj je to potrebno novaca. Ja ipak nikako nisam mogao pretpostaviti da bi to bilo prosto radi novca. Tu su, očigledno, bili potrebni novci, i to što je moguće pre, radi nekakvog izuzetnog cilja. Ona je obećala da će objasniti, i ja sam otišao. U kockarskim salama bila je užasna gužva. Kako su ovde svi drski, i kako su svi gramzivi! Ja sam se progurao prema sredini i stao pored samog krupijea, zatim sam počeo plašljivo da probam sreću, stavljajući pomalo. Međutim, pažljivo sam posmatrao i uočavao, meni se činilo da proračun stvarno malo znači, i da uopšte nema onaj značaj koji mu pridaju mnogi kockari. Oni sede sa išpartanim beležnicama, obeležavaju pogotke, sabiraju, proveravaju šanse, proračunavaju, najzad stavljaju ulog i — gube isto onako kao i mi, prosti smrtnici koji igramo bez proračuna. Ali sam ja ipak izveo jedan zaključak, koji je, čini mi se, tačan: stvarno, u toku slučajnih šansi događa se, mada to nije sistematično, ipak neki redosled — što je, naravno, veoma čudno. Na primer, događa se da posle dvanaest srednjih cifara dolaze dvanaest poslednjih, dvaput, pretpostavimo, pogodak padne na tih dvanaest poslednjih, i onda prelazi na dvanaest prvih, odakle ponovo prelazi na dvanaest srednjih, tri—četiri puta uzastopno pada na srednje, i opet prelazi na dvanaest poslednjih, odakle, opet posle dva pogotka, prelazi na prve, na prvima ponovo pogađa jednom, i opet triput pogađa srednje, i to tako traje tokom jednog i po do dva časa. Jedan, tri i dva, jedan, tri i dva. To je veoma interesantno. Drugoga dana, ili drugog jutra događa se, na primer, tako da crveno smenjuje crno, i obratno, gotovo bez ikakvog redosleda, te se više od dva—tri pogotka uzastopno na crveno ili na crno ne događaju. A drugog dana, ili druge večeri događa se da se samo crveno uzastopno pojavljuje, na primer,

više od dvadeset dva puta jedno za drugim, i to tako neprekidno traje tokom nekog vremena, na primer, tokom celog dana. Uglavnom, meni je ovo objasnio mister Astlej, koji je celo jutro preostajao kraj kockarskih stolova, ali sam nije stavio nijedanput. A što se tiče mene, ja sam izgubio sve, i veoma brzo. Ja sam odmah odjednom stavio na par dvadeset fridrihsdora, i dobio, stavio sam opet, i opet dobio, i tako još dva ili tri puta. Ja mislim da se u mene našlo u rukama oko četiri stotine fridrihsdora u toku nekih pet minuta. Tada je bilo potrebno da se udaljim. ali u meni se rodilo nekakvo čudno osećanje, nekakvo izazivanje sudbine, nekakva želja da joj dam zvrčku, da joj isplazim jezik. Stavio sam najveći dozvoljeni ulog, četiri hiljade guldena, i — izgubio. Zatim sam pao u vatru, izvadio sve što mi je ostalo, stavio na isto mesto, i opet izgubio. Posle toga sam se udaljio od stola kao ošamućen. Ja čak nisam ni shvatio šta se to sa mnom dogodilo. O svome gubitku obavestio sam Polinu Aleksandrovnu tek pred ručak. Dotle sam stalno lutao po parku.

Za vreme ručka bio sam opet uzbuđen, isto onako kao i pre tri dana. Francuz i gospođica Blanš opet su ručali sa nama, Ispostavilo se da je gospođica Blanš jutros bila u kockarskim salama i videla moje podvige. Ona je ovoga puta zapodenula razgovor sa mnom nekako pažljivije. Francuz je počeo otvorenije, i jednostavno me upitao: — Nije moguće da sam ja izgubio svoj sopstveni novac. Meni se čini da je on sumnjao u Polinu. Jednom rečju, tu se nešto krilo. Ja sam odmah slagao, i rekao da sam izgubio svoj novac.

General je bio neobično začuđen gde sam ja uzeo toliki novac? Ja sam objasnio da sam počeo sa deset fridrihsdora, da me je šest ili sedam uzastopnih pogodaka, uz udvajanje, dovelo do pet ili šest hiljada guldena, i da sam zatim sve izgubio u dva poteza.

Sve je to, naravno, bilo verovatno. Objašnjavajući to, ja sam pogledao na Polinu, ali ništa nisam mogao otkriti na njenom licu. Međutim, ona me je pustila da lažem, i nije me ispravljala, ja sam iz toga zaključio da je bilo i potrebno da slažem, i da time prikrijem da sam igrao za nju.

U svakom slučaju, mislio sam ja u sebi, ona mi duguje objašnjenje, a sinoć je i obećala da će mi ponešto otkriti.

Očekivao sam da će mi general napraviti neke primedbe, ali on je ćutao, ipak sam na njegovom licu primetio uzbuđenje i uznemirenost. Možda je njemu, s obzirom na njegove nimalo dobre prilike, prosto bilo teško da sluša da je tako značajna gomila zlata došla i otišla u toku četvrt časa u tako nerazumne budale kao što sam ja.

Ja pretpostavljam da je on sinoć imao sa Francuzom neki vatren sukob.

Oni su iza zaključanih vrata dugo i vatreno razgovarali o nečemu. Francuz je otišao, kao da je bio zbog nečega ljut, a jutros je rano ponovo dolazio kod generala — verovatno da nastave jučerašnji razgovor

Pošto je čuo o mom gubitku, Francuz mi je zajedljivo i čak zlobno primetio da je trebalo biti razumniji. Ne znam zbog čega je dodao da Rusi, mada se mnogo kockaju, nisu, po njegovom mišljenju, sposobni čak ni da se kockaju.

— A po mome mišljenju, rulet je samo za Ruse i stvoren — rekao sam ja, i kada se Francuz na moju izjavu osmehnuo, primetio sam da je istina, naravno, na mojoj strani, pošto ja, govoreći o Rusima kao o kockarima, mnogo više Ruse grdim nego što ih hvalim, i zato mi se može verovati.

— A na čemu vi zasniva to Vaše mišljenje? — upitao je Francuz.

— Na tome što je u katehizis vrlina i vrednost civilizovanog zapadnog čoveka ušla kao istorijska i gotovo kao glavna tačka sposobnost sticanja kapitala. A Rusi ne samo što su nesposobni da stiču kapitale nego ih čak i razbacuju nekako besmisleno i ružno. No. to nikako ne znači da nama, Rusima, novac takođe nije potreban — dodao sam ja, i, prema tome, mi se veoma radujemo i veoma smo lakomni i na takva sredstva kao što je, na primer, rulet, na kojima se može odjednom obogatiti, za dva časa, bez rada. To nas veoma privlači, a pošto mi igramo besmisleno, bez rada, zato i gubimo!

— To je delimično tačno — samozadovoljno je primetio Francuz.

— Ne, to nije tačno, i Vas treba da je stid kad tako govorite o svojoj otadžbini — strogo i ubedljivo primetio je general.

— Dopustite — odgovorio sam mu ja — zar ako hoćemo pravo, još uvek nije izvesno šta je odvratnije: rusko ružno držanje, ili nemački način sticanja imovine časnim trudom?

— Kakva ružna misao! — uzviknuo je general.

— Kakva ruska misao! — uzviknuo je Francuz.

Ja sam se smejao, meni se bilo strašno prohtelo da ih posvađam.

— A ja bih radije proveo ceo život u kirgiskom šatoru — uzviknuo sam ja — nego da se klanjam nemačkom idolu.

— Kakvom idolu? — povikao je general, počinjući već da se ozbiljno ljuti.

— Nemačkom načinu sticanja, bogatstva. Ja sam ovde kratko vreme, ali sam ipak uspeo da ovde primetim i proverim nešto što uzbuđuje moju

tatarsku rasu. Tako mi boga, ja ne želim takve vrline! Ja sam juče uspeo da prođem po ovoj okolini deset vrsta. I svuda sam naišao isto, potpuno onako kao što piše u nemačkim poučnim knjižicama sa sličicama: ovde oni svuda imaju u svakoj kući svog fatera, koji je užasno pun vrline i neobično pošten. Toliko pošten da mu je strašno i prići. Ne podnosim poštene ljude kojima je strašno prići. Svaki takav fater ima svoju porodicu, i svi oni uveče glasno čitaju poučne knjižice. Nad kućicom šume brestovi i kestenovi. Zalazak sunca, na krovu roda, i sve neobično poetično i dirljivo... A Vi se, generale, ne ljutite, dopustite mi da što dirljivije ispričam. Ja se i sam sećam kako je moj pokojni otac isto tako pod lipama u vrtu glasno čitao meni i mojoj majci slične knjižice... Zato o tome mogu suditi kao što treba. Dakle, svaka je takva ovdašnja porodica u potpunom ropstvu i pokornosti fateru. Svi rade, kao volovi, i svi gomilaju novac, kao Jevreji. Pretpostavimo da je fater već nagomilao toliko guldena da već računa da starijem sinu preda zanat ili zemljicu, zbog toga kćerci neće dati miraz, i ona će ostati usedelica. A i mlađeg će sina radi toga prodati u najam ili u vojsku, i taj će novac pridružiti domaćem kapitalu. Zaista, tako se ovde radi, ja sam se raspitao. Sve se to radi samo iz poštenja, iz napregnutog poštenja, tako da i mlađi sin veruje da su njega prodali zbog poštenja, a to je ideal, kad se sama žrtva raduje što je vode na klanje. A šta dalje? Dalje je to da i starijem sinu nije lakše: ima on . tamo neku Amalhen, s kojom se u ljubavi sjedinio, ali ne može da se venča, jer toliko guldena još nije sakupljeno. Oni takođe dobroćudno čekaju i iskreno, s ljubavlju idu na klanje. U Amalhen obrazi su ispijeni, suše se. Najzad, posle dvadeset godina imovina se umnožila, guldeni su časno i pošteno nagomilani. Fater blagosilja četrdesetogodišnjeg starijeg sina i trideset petogodišnju Amalhen uvenulih grudi i crvenog nosa, Pritom plače, propoveda moral i — umire. Stariji sin se sam pretvara u fatera punog vrlina, i opet počinje ista istorija. Posle jedno pedeset ili sedamdeset godina, unuk prvog fatera uspeva da stvori pristojan kapital i predaje ga svome sinu, ovaj svome, a onaj svome, i posle pet ili šest pokolenja javlja se sam baron Rotšild, ili Hope i komp., ili tamo, đavo bi ga znao ko. Dakle, zar prizor nije veličanstven: stogodišnji ili dvestagodišnji neumoran rad, strpljenje, pamet, poštenje, karakter tvrdičluk, račun, roda na krovu! Šta biste Vi još hteli, kad iznad toga ne postoji ništa! I sa te tačke gledišta oni sami počinju da sude ceo svet, i krivce, to jest one koji bar ne liče na njih, odmah kažnjavaju. Dakle, evo u čemu je stvar: ja ću radije rasipnički živeti po ruski, ili rasipati na ruletu. Nikako ne želim da budem Hope i komp. posle pet pokolenja. Meni su novci potrebni radi mene samog, a ja svoju ličnost ne smatram za nešto što se može uneti u kapital... Znam da

sam strašne gluposti napričao, ali neka tako bude. Takva su moja ubedenja.

— Ne znam ima li mnogo istine u tome, što ste rekli — zamišljeno je primetio general — ali pouzdano znam da ćete Vi nestrpljivo početi da srljate čim Vam se makar i najmanje dozvoli da se zaboravite...

On, po svom običaju, nije dovršio. Kad naš general počne da govori o nečemu što je makar samo za trunčicu značajnije od običnog, onda nikad ne dovršava. Francuz je, izbečivši malo oči, nemarno slušao. On gotovo ništa nije razumeo od onoga što sam ja govorio. Polina je posmatrala sa nekom nadmenom ravnodušnošću. Činilo se da ona, ne samo mene nego i sve ostalo što je ovoga puta rečeno za stolom, nije slušala.

V

Ona je bila neobično zamišljena, ali je odmah, čim je napustila sto, naredila da je pratim za vreme šetnje. Mi smo uzeli decu i uputili se u park prema vodoskoku.

Pošto sam bio osobito uzbuđen, ja sam tresnuo grubo i glupo pitanje: zbog čega naš markiz De Gri Francuzčić, ne samo da je sada ne prati kad ona izlazi negde nego čak s njom i ne govori po čitave dane?

— Zbog toga što je on podlac — odgovorila mi je ona čudno. Ja još nikada od nje nisam čuo takvu izjavu o De Griju, i začutao sam, uplašivši se da ne shvati tu razdražljivost.

— A jeste li Vi приметili da on danas nije u dobrim odnosima sa generalom?

— Vi hoćete da znate u čemu je stvar — odgovorila je ona hladno i razdražljivo. — Vi znate da je general sav u zalogu kod njega, sve njegovo imanje, i ako baka ne umre, onda će Francuz smesta prisvojiti sve što je u njega u zalozi.

— Znači, to je stvarno istina, da je sve založeno? Ja sam slušao, ali nisam znao da je apsolutno sve.

— Nego kako?

— U tom slučaju, zbog gospođice Blanš — приметio sam ja. — Ona tada neće biti generalica! Znae šta: meni se čini da je general tako zaljubljen da će se ubiti ako ga gospođica Blanš napusti. U njegovim godinama opasno je tako se zaljubiti.

— Meni se i samoj čini da će se s njim nešto dogoditi — zamišljeno je приметila Polina Aleksandrovna.

— Kako je to veličanstveno! — uzviknuo sam ja. — Grublje se ne može pokazati da je ona pristala da pođe za njega samo zbog novca. Tu čak nije ni vođeno računa o pristojnosti, sve se odigralo sasvim bez ceremonija. Čudo! A što se tiče bake, šta je smešnije i prljavije nego slati telegram za telegramom i

pitati: je li umrla, je li umrla? Da? Kako Vam se to sviđa, Polina Aleksandrovna?

— To su sve gluposti — rekla je ona s gađenjem, prekidajući me. — Ja sam, nasuprot tome, začuđena što ste Vi tako veseli i raspoloženi. Čemu se radujete? Nije moguće da se radujete tome što ste prokockali moj novac?

— Zašto ste mi ga davali da ga prokockam? Ja sam Vam rekao da ne mogu igrati za druge, a najmanje za Vas? Ja ću poslušati, ma šta mi Vi naredili, ali rezultat ne zavisi od mene. Ja sam Vas upozorio da od toga neće biti ništa. Recite, je li Vam mnogo teško što ste izgubili toliko novaca? Zašto će Vam toliki novac?

— Kakva su ta pitanja?

— Ali Vi ste sami obećali da ćete mi objasniti... Slušajte: ja sam potpuno ubeđen da ću, kada počnem igrati za sebe (a imam dvanaest fridrihsdora), sigurno dobiti. Tada uzmite od mene koliko Vam treba.

Ona me prezrivo pogleda.

— Vi se ne ljutite na mene — nastavio sam ja — zbog ovoga predloga. Ja sam toliko prožet saznanjem o tome da sam ja nula pred Vama. To jest u Vašim očima, da možete čak i novac primiti od mene. Zbog moga poklona Vi se ne možete uvrediti. Uz to, ja sam izgubio Vaše novce.

Ona brzo pogleda na mene i, primetivši da govorim razdraženo i sarkastično, opet prekide razgovor.

— Za Vas nema ništa interesantno u mojim stvarima Ako hoćete da znate, ja sam prosto dužna. Uzela sam novac na zajam, i želela bih da ga vratim. Imala sam bezumnu i čudnu misao da ću neizostavno dobiti ovde, za kockarskim stolom. Otkuda mi ta misao — ne znam, ali sam ja verovala u nju. Ko zna, možda sam i verovala u nju zbog toga što nisam imala nikakvu drugu šansu da biram.

— Ili zbog toga što Vam je bilo suviše potrebno da dobijete na kocki. To je potpuno isto, kao kad se davljenik hvata za slamku. Priznaćete i sami: kad se on ne bi davio, ne bi ni slamku smatrao za granu drveta.

— Kako to? — upitala je ona — Pa, Vi se i sami nadate u to! Pre dve nedelje ste mi sami jednom govorili. i to mnogo i dugo, o tome da ste potpuno uvereni da ćete ovde, na ruletu, dobiti, uz to ste me ubeđivali da ne treba na Vas da gledam kao na ludaka. Ili ste se tada šalili? Ali ja se sećam da ste Vi govorili tako ozbiljno, da se to nikako nije moglo primiti za šalu.

— To je istina — odgovorio sam ja zamišljeno — ja sam i sada potpuno uveren da ću dobiti na kocki. Ja Vam čak priznajem da ste me sada naveli na pitanje. Zašto me moj današnji nerazumni i ružni gubitak nimalo nije pokolebao? Ja sam ipak potpuno uveren da ću čim počnem da igram, neizostavno dobiti.

— Zbog čega ste Vi tako čvrsto uvereni?

— Ako hoćete pravo, ne znam. Ja jedino znam da je potrebno da dobijem na kocki, da je to moj jedini izlaz. Dakle, zbog toga se meni, možda, i čini da ću neizostavno morati dobiti na koci.

— Znači, Vama je takođe suviše potrebno, kad ste tako fanatički uvereni?

— Kladim se da Vi sumnjate u to da ja mogu osećati ozbiljnu potrebu?

— Meni je to svejedno — odgovorila je Polina tiho i ravnodušno. — Ako baš hoćete — da, ja sumnjam da Vas može mučiti bilo šta ozbiljno. Vi se možete mučiti, ali ne ozbiljno. Vi ste čovek nesređen i nestalan. Šta će Vama novac? U svim razlozima koje ste mi onda izneli, ja nisam našla ništa ozbiljno.

— Uzgred rečeno — prekinuo sam je ja — Vi ste govorili da Vam je potrebno da vratite dug. Znači, dug! Da nije Francuzu?

— Kakva su to pitanja? Vi ste danas izuzetno grubi. Da niste pijani?

— Vi znate da ja ponekad sebi dozvoljavam da govorim i pitam vrlo otvoreno. Ponavljam, ja sam Vaš rob, a robova se ne stide, i roba ne možeš uvrediti.

— Sve je to glupost! Ne mogu da podnesem te Vaše »ropske« teorije.

— Treba da znate da ja o svome ropstvu govorim ne zato što bih želeo da budem Vaš rob, nego prosto — govorim o tome kao o faktu koji uopšte ne zavisi od mene.

— Kažite otvoreno: zašto su Vam potrebni novci?

— A što je Vama potrebno da to znate?

— Kako hoćete — odgovorila je ona i ponosno odmahнула glavom.

— Ropske teorije ne podnosite, a ropstvo zahtevate: »odgovarati i ne rasuđivati!« Dobro, neka bude tako. Šta će mi novci, pitate? Kako, šta će mi? Novac je — sve!

— Razumem, ali ne treba padati u takvo ludilo u želji za njim! A Vi, eto, dolazite do bezumlja, do fanatizma. Tu ima nešto, nekakav naročiti cilj.

Govorite bez uvijanja, ja tako hoću.

Ona kao da se bila počela ljutiti, i meni se strašno sviđalo što se ona tako srdito raspituje.

— Razume se, postoji cilj — rekao sam ja — ali ja ne umem da objasnim kakav. Najviše je u tome stvar što ću ja sa novcem postati za Vas drugi čovek, što neću biti rob.

— Kako? Kako ćete to postići?

— Kako ću postići? Kako, pa Vi čak i ne shvatate da ja mogu postići da me Vi gledate drukčije nego kao roba! Ja baš i ne želim takva čuđenja i nedoumice.

— Vi ste govorili da Vam je to ropstvo naslada. Ja sam tako i sama mislila.

— Vi ste tako mislili! — viknuo sam ja sa nekim čudnim uživanjem. — Ah, kako je takva naivnost s Vaše strane lepa! Pa da, da, robovanje Vama je za mene — naslada! Ima, ima naslade i u poslednjem stepenu poniženja i ništavila! — nastavio sam ja da buncam. — Đavo bi ga znao, možda njega ima i u biču, kada bič pada na leđa i na komadiće kida meso... Ali ja možda želim da osetim i druge naslade. Meni je sinoć general za stolom pred Vama držao lekciju povodom sedam stotina rubalja godišnje, koje možda neću ni primiti od njega. Mene markiz De Gri odmerava podignutih obrva, a istovremeno me i ne primećuje. A ja, sa svoje strane, možda želim, strasno želim da markiza De Grija pred Vama zgrabim za nos!

— To su reči balavca. U svakoj situaciji može se sačuvati svoje dostojanstvo. A ako se radi o borbi, onda ona još uzdiže, a ne unižava.

— Neposredno iz đaćkog propisa! Ali Vi ipak pretpostavite da ja možda ne umem da se držim dostojanstveno. To jest, možda sam ja i dostojanstven čovek, ali ne umem da sebe dostojanstveno postavim. Shvatate li Vi da to može biti? Da su svi Rusi takvi, i znate zbog čega: zbog toga što su Rusi suviše bogato i svestrano obdareni da bi brzo pronašli za sebe pristojnu formu. Dakle, tu je stvar u formi. Mi, Rusi, u većini slučajeva smo tako bogato obdareni da nam je za pristojnu formu potrebna genijalnost. Da, a genijalnosti najčešće i nema, pošto je ona uopšte veoma retka. To je samo u Francuza i, ako hoćete, u nekih drugih Evropljana tako dobro utvrđena forma, da je moguće izgledati vanredno dostojanstveno, a ipak biti nedostojan čovek. Otuda kod njih forma tako mnogo znači. Francuz će podneti uvredu, pravu, iskrenu uvredu, i neće se namrštit, ali zvrčku u nos ni za šta na svetu neće podneti, jer je to narušavanje prihvaćene i

ovekovečene forme pristojnosti. Otuda tolika lakomost naših gospođica na Francuze, što je forma u njih lepa A po mom mišljenju, međutim, tu nema nikakve forme, u pitanju je samo petao, galski petao. Ipak, ja to ne mogu razumeti, ja nisam žena. Možda su petlovi i dobri. Ali ja sam se suviše zapričao, a Vi me ne zaustavljate, zaustavljajte me češće, jer kada s Vama govorim, ja bih hteo da iskažem sve, sve, sve. Ja gubim svaku formu. Ja se čak slažem da ja ne samo formu nego ni ma kakvo dostojanstvo nemam. Upoznajem Vas sa tim. Čak se i ne brinem o bilo kakvom dostojanstvu. Sada se u meni sve zaustavilo. Vi dobro znate zbog čega. U mojoj glavi nema nijedne ljudske misli. Ja već odavno ne znam šta se u svetu radi, ni u Rusiji, ni ovde. Eto, ja sam prošao kroz Drezden, i ne sećam se kako on izgleda. Vi i sami znate šta je mene progutalo. Pošto nemam nikakve nade, i u Vašim sam očima nula, zato i govorim otvoreno: ja samo Vas svuda vidim, a ostalo me ne interesuje. Zbog čega Vas ja, i kako volim — ne znam. Zna li da Vi možda, uopšte niste dobri? Možete li zamisliti da ja čak ne znam da li ste Vi dobri, ili ne, čak ni da li ste lepi u licu? Srce sigurno, imate rđavo, um Vam je neblagorodan, to je takođe moguće.

— Možda Vi zato i računate da me kupite novcem — rekla je ona — što ne verujete u moju blagorodnost

— Kada sam ja računao da Vas kupim novcem? — uzviknuo sam.

— Vi ste se zagovorili i izgubili vezu. Ako mene ne kupujete, onda nameravate da novcem kupite moje poštovanje.

— Ali ne, to uopšte nije tako. Ja sam Vam rekao da je meni teško objašnjavati sebe. Vi me prosto gušite. Ne srdite se na moje brbljanje. Vi shvatate zašto se na mene ne treba ljutiti: ja sam prosto ludak. Međutim, meni je svejedno, makar se i ljutili. Ja gore, u svojoj sobici, treba samo da se setim i zamislim makar šuštanje vaše haljine, i već sam spreman da sebi ruke izgrizem. I zbog čega se Vi na mene ljutite? Zbog toga što ja sebe nazivam robom? Koristite se, koristite se mojim ropstvom, koristite se! Zna li Vi da ću Vas ja jednom ubiti? Ne zato što sam prestao da Vas volim, ili iz ljubomore, nego tako, prosto ću Vas ubiti, zato što me ponekad obuzima suluda želja da Vas pojedem Vi se smežete...

— Uopšte se ne smejem — rekla je ona gnevno — Naređujem Vam da ćutite.

Ona se zaustavila, s mukom povraćajući dah od gneva. Tako mi Boga, ja ne znam, da li je ona bila lepa, ali sam uvek voleo da gledam kad se ona ovako zaustavi preda mnom, i zbog toga sam voleo da u njoj često izazivam

gnev. Možda je ona to primetila, i namerno se ljutila. Ja sam joj to rekao.

— Kakva gadost! — uzviknula je ona, gadeći se.

— Meni je svejedno — nastavio sam ja. — A znate li Vi i to da je opasno da nas dvoje idemo zajedno: u meni se mnogo puta javlja neodoljiva želja da Vas istučem, unakazim, zadavim. I šta Vi mislite, da do toga neće doći? Vi mene dovodite do ludila. Zar bih se ja bojao skandala? Ili Vašeg gneva? Ta, šta se mene tiče vaš gnev! Ja volim bez nade, i znam da ću Vas posle toga hiljadu puta više voleti. Ako Vas jednog dana ubijem, onda treba da ubijem i sebe, ali, ja sebe, koliko je moguće duže, neću ubijati, da bih taj neizdržljivi bol, što sam bez Vas, duže osećao. Znate li Vi jednu neverovatnu stvar: ja Vas svaki dan sve više volim, a to je gotovo nemoguće. I posle toga da ne budem fatalista? Setite se, ja sam Vam pre tri dana na Šlangenbergu prošaptao — izazvali ste me — kažete jednu reč, i ja ću skočiti u ovaj bezdan. I da ste Vi kazali tu reč, ja bih tada skočio. Zar ne verujete da bih skočio?

— Kakvo glupo brbljanje! — uzviknula je ona.

— Mene se nimalo ne tiče da li je ono glupo ili pametno. — uzviknuo sam ja. — Ja znam da u Vašem prisustvu treba da govorim, govorim, govorim — i ja govorim. Ja svakako samoljublje pred Vama gubim, i prema svemu sam ravnodušan.

— Zbog čega bih Vas ja terala da skačete sa Šlangenberga? — rekla je ona hladno i nekako osobito uvredljivo. — Od toga ja apsolutno nemam koristi.

— Veličanstveno! — uzviknuo sam ja. — Vi ste namerno rekli tu veličanstvenu reč »nemam koristi«, da biste me time smrvili. Ja Vas skroz vidim. Nemate koristi, kažete Vi? Ali zadovoljstvo je uvek korisno, a divlja, bezgranična vlast — makar i nad muvom — i to je takođe naslada svoje vrste. Čovek je despot po prirodi, i voli da bude tiranin. Vi to užasno volite.

Sećam se, ona me je posmatrala sa nekakvom naročito upornom pažnjom. Mora da je moje lice u tom trenutku izražavalo sva moja besmislena i glupa osećanja. Ja se sada prisećam da je stvarno među nama, gotovo doslovno, ovako tada tekao razgovor, kao što sam ga ja ovde izneo. Moje su oči zakrvavile. Na krajevima usana bila se zapekla pena. A što se tiče Šlangenberga, kunem se čašću, čak i sada: da mi je ona tada naredila da se bacim dole, ja bih se bacio! I da je to rekla samo radi šale, ili sa prezrenjem, pljujući na mene — ja bih i tada skočio!

— Ne, zašto da Vam verujem — rekla je ona, ali tako kako samo ona ume ponekad da kaže, sa takvim prezrenjem i zajedljivošću, sa takvom

nadmenošću da sam je ja, tako mi boga, mogao ubiti u tom trenutku. Ona se zaista izlagala opasnosti. O tome joj takođe nisam slagao, govoreći joj.

— Vi niste kukavica? — upitala me je ona neočekivano.

— Ne znam, možda sam i kukavica. Ne znam, ja o tome odavno nisam razmišljao.

— Ako bih Vam ja rekla: ubijte ovoga čoveka, da li biste ga ubili?

— Koga?

— Koga ja budem htela

— Francuza?

— Ne pitajte, nego odgovarajte, koga ja pokažem. Ja želim da znam da li ste Vi ovoga trenutka ozbiljno govorili? — ona je tako ozbiljno i nestrpljivo čekala odgovor, da sam se ja neprijatno osetio.

— Ali kažite Vi meni, najzad, šta se to ovde događa! — uzviknuo sam ja. — Šta je, zar se Vi mene plašite? Ja i sam ovde vidim sav taj nerazumljivi nered. Vi ste pastorka propalog i suludog čoveka, zaraženog strašću prema tome đavolu — gospođici Blanš, zatim, tu je taj Francuz, sa svojim tajanstvenim uticajem na Vas, i, evo, sada mi Vi ozbiljno postavljate... takvo pitanje. U svakom slučaju, potrebno je da ja znam, inače, ja ovde mogu poludeti i napraviti nešto, ili se Vi stidite da me udostojite otvorenosti? Ta, zar je moguće da me se Vi stidite?

— Ja s Vama uopšte ne govorim

O tome. Ja sam Vas pitala, i čekam odgovor.

— Razume se, ubiću — uzviknuo sam ja — svakoga koga mi Vi naredite, ali zar Vi možete... zar ćete Vi to narediti?

— A šta Vi mislite, Vas ću zažaliti? Narediću, a sama ću ostati po strani. Da li ćete Vi to izdržati? Ma ne, otkud ćete Vi to moći! Vi ćete i ubiti po naređenju, a zatim ćete doći da i mene ubijete zbog toga što sam se usudila da Vas pošaljem.

Pri tim rečima mene kao da je nešto udarilo po glavi. Naravno, ja sam i tada njeno pitanje smatrao upola kao šalu, kao izazivanje, ali ona je ipak suviše ozbiljno govorila. I mene je ipak zaprepastilo što se ona tako otkrila, što zadržava takvo pravo nada mnom, što pristaje na takvu vlast nada mnom, i tako otvoreno kaže: »Idi u propast, a ja ću ostati po strani«. U tim rečima bilo je nešto toliko cinično i otvoreno, da je to, po mome mišljenju, već bilo suviše mnogo. I kako ona mora da gleda na mene posle ovoga? Ovo je čak

prešlo i granicu ropstva i ništavila I posle takvog pogleda, ipak uzdizati čoveka do sebe. I ma kako bio glup, ma kako neverovatan bio ceo naš razgovor, u meni je srce zadrhtalo.

Ona je odjednom prasnula u smeh. Mi smo tada sedeli na klupi, pred decom, koja su se igrala, baš prema onom mestu gde su se zaustavljali ekipaži i ostavljali publiku u aleji pred stanicom.

— Vidite li onu debelu baronicu? — uzviknula je ona. — To je baronica Vurmergelm. Ona je tek pre tri dana prispela. Vidite li njenog muža: dugačak, suv Prus, sa palicom u ruci. Sećate li se kako nas je on pre tri dana posmatrao? Odmah idite, priđite baronici, skinite šešir i recite joj nešto na francuskom.

— Zašto?

— Vi ste se kleli da biste skočili sa Šlangenberga, Vi ste se kleli da ste spremni da ubijete ako ja naredim. Umesto svih tih ubistava i tragedija, ja hoću samo da se podsmehnem. Odlazite bez pogovora. Ja želim da vidim kako će Vas baron išibati palicom.

— Vi me izazivate, Vi mislite da ja to neću učiniti?

— Da, izazivam Vas, idite, ja tako hoću!

— Izvolite, idem, mada je to divlja ćudljivost. Samo čujte ovo: da od ovoga ne bude neprijatnosti generalu, a od njega Vama? Tako mi boga, ja se ne brinem za sebe, nego za Vas, i za generala. I kakva je to fantazija — vređati ženu?

— Ne, Vi ste samo jedan brbljivac, kao što vidim — rekla je ona prezrivo. — Vaše su se oči maločas zakrvavile, međutim, možda je to zbog toga, što ste Vi popili mnogo vina za vreme ručka. Kao da ja nisam u stanju da sama shvatim da je ovo i glupo i prostački, i da će se general naljutiti? Ja prosto hoću da se smejem. Da, hoću, i ništa više! I zašto biste Vi vređali ženu? Vas će pre išibati palicom.

Ja sam se okrenuo i ćuteći pošao da izvršim njeno naređenje. Naravno, to je bilo glupo, i ja naravno, nisam umeo da se izvučem, ali kada sam počeo prilaziti baronici, sećam se, mene samoga kao da je nešto podbolo, baš podstaklo na đaćki nestašluk. A i bio sam užasno iznerviran, tačno kao pijan.

VI

Prošlo je već dva dana od onoga glupog slučaja. Koliko vike, buke, razgovora, lupe! Kakav sve nered, lom, glupost i prostakluk, i svemu sam ja uzrok. Ponekad to izgleda i smešno, bar meni. Ja ne znam da objasnim sebi šta se to sa mnom dogodilo, jesam li ja stvarno poludeo, ili sam prosto skočio s puta i pravim bezobrazluke dok me ne svežu. Ponekad mi se čini da mi se pamet zamračuje. A ponekad mi se opet čini da još nisam daleko od detinjstva, od školske klupe, i da prosto pravim đačke grubosti.

To je Polina, sve je to Polina. Možda ne bi bilo ni đačkih nestašluka da nije nje. A ko zna, možda ja sve ovo iz očajanja (međutim, kako je glupo ovako rasuđivati). I ne shvatam, nikako ne shvatam šta je na njoj lepo! Da je lepa, lepa je, čini se zaista lepa. Ona je i druge zanela. Visoka je i stasita. Samo je veoma tanka. Meni se čini da je mogu celu u čvor svezati, ili prosto previti nadvoje. Trag njene nožice je uzak i dugačak — tiranski. Baš tiranski. Kosa joj je sa riđim prelivima. Oči — prave mačje, ali kako ona ponosito i s visine ume njima da pogleda! Pre četiri meseca, kada sam tek stupio kod njih, ona je jedne večeri dugo i vatreno razgovarala u sali sa De Grijem. I tako ga je gledala... da sam ja posle, kad sam otišao u svoju sobu da legnem, uobrazio da mu je ona opalila šamar: da, maločas ga je ošamarila i sada stoji pred njim i gleda ga... Eto, ja sam je baš od te večeri i zavoleo.

Međutim, na stvar.

Ja sam sišao stazicom na aleju, stao nasred aleje i sačekao baronicu i barona. Na pet koraka rastojanja skinuo sam šešir i poklonio se.

Sećam se, baronica je bila u veoma širokoj svilenoj haljini, svetlosive boje, sa naborima, krinolinom i šlepom. Bila je mala i neobično debela, sa užasno debelim i obešenim podbratkom, zbog čega joj se vrat uopšte nije video. Lice joj je bilo crveno, oči sićušne, zle i drske. Ide kao da svima oko sebe time čast ukazuje, Baron je suv, visok, lice mu je na nemački način obično, iskrivljeno, i sa hiljadu sitnih bora, nosi naočare, — četrdeset pet godina. Noge mu počinju gotovo od samih grudi, to je, znači, rasa. Gord. Kao paun. Malo je

mlitav. Ima nešto ovnujsko u izrazu lica, što na svoj način zamenjuje dubokomislenost.

Sve ovo proletelo je ispred mojih očiju za tri sekunde.

Moj poklon i moj šešir u rukama u početku su jedva skrenuli njihovu pažnju. Samo je baron malo namrštitio obrve. Baronica je i dalje plivala pravo na mene.

— Gospođo baronice — rekao sam ja razgovetno i glasno i naglašavajući svaku reč na francuskom — imam čast da budem vaš rob.

Zatim sam se poklonio, stavio šešir na glavu i prošao pored barona, pri čemu sam mu učtivo okrenuo lice i nasmešio se.

Ona mi je naredila da skinem šešir, ali sam se ja poklonio iz ličnog đaćkog nestašluka. Đavo bi ga znao, šta me je na to podstaklo? Prosto, kao da sam se kotrljao niz brdo.

— Hej! viknuo je, ili, bolje reći, zakrkljao baron, okrećući se meni sa ljutitim čuđenjem.

Okrenuo sam se i zastao u uljudnom očekivanju, nastavljajući da ga i dalje gledam sa osmehom. On je, videlo se, bio u nedoumici, i polako je podizao obrve sve do navrh čela. Njegovo se lice sve više i više smrkavalo. Baronica se takođe okrenula prema meni i takođe gledala sa gnevnom nedoumicom. Neki od prolaznika počeli su se osvrutati. Neki su čak zastali.

— Hej! — viknuo je opet baron, sa udvostručenim krkljanjem i sa udvostručenim gnevom.

— *Ja wohl*^[3]! — otegao sam ja, nastavljajući da ga gledam pravo u oči.

— Jeste li Vi poludeli?! — zavikao je on na nemačkom i izmahnuo palicom, činilo se da se pomalo počeo plašiti. Njega je, možda, zbunilo moje odelo. Ja sam bio vrlo pristojno, čak kicoški obučen, kao čovek koji nesumnjivo pripada najpristojnijoj publici.

— *Ja wo—o—ohl!* — odjednom sam povikao iz sve snage, otežući ono, o kao što ga otežu Berlinci, koji u razgovoru svaki čas upotrebljavaju ove dve rečice: »*ja wohl*«, i pri tom otežu glas o više ili manje, čime izražavaju različite dubine osećanja i misli.

Baron i baronica brzo su se okrenuli i gotovo u strahu, pobjegli od mene. Neki iz publike počeli su da govore, drugi su me gledali sa nedoumicom. Međutim, ja se ne sećam dobro.

Okrenuo sam se i pošao običnim korakom prema Polini Aleksandrovoj.

Ali sam, nalazeći se gotovo stotinu koraka od njene klupe, video da je ona ustala i uputila se sa decom ka hotelu.

Ja sam je sustigao na ulazu.

— Izvršio sam... budalaštinu — rekao sam, poravnajući se s njom.

— Da, pa šta s tim! Sad se izvlačite, kako ste vešti — odgovorila je ona, a da me čak nije ni pogledala, i otišla uz stepenice.

Ja sam celo to veče lutao po parku. Kroz park, a zatim kroz šumu, prešao sam čak u drugo kneževstvo. U jednoj kolibici jeo sam kajganu i pio vino, za tu idilu oderali su me za čitavih talir i po.

Kući sam se vratio tek u jedanaest časova uveče. Odmah su poslali po mene od generala.

Naši su u hotelu zauzimali dva apartmana, koji su imali četiri sobe. Prva, velika, sa klavirom, bila je salon. Pored nje se nalazila takođe velika soba — generalov kabinet. On me je ovde čekao, stojeći na sredini kabineta. Bio je zauzeo veličanstvenu pozu De Gri je sedeo, zavalivši se, na divanu.

— Milostivi gospodine, dozvolite da pitam šta ste Vi to napravili? — počeo je general, obraćajući se meni.

— Ja bih želeo, generale, da Vi odmah pređete na stvar — rekao sam ja. — Vi, verovatno, želite da, govorite sa mnom o mom današnjem susretu sa jednim Nemcem?

— Sa jednim Nemcem?! Taj Nemač je — baron Vurmerhelm, i važna ličnost! Vi ste prema njemu i baronici postupili grubo.

— Ni u kom slučaju.

— Vi ste ih uplašili, milostivi gospodine! — povikao je general.

— Ali, apsolutno ne. Meni je još u Berlinu zapelo za uvo neprekidno ponavljano uz svaku reč »*Ja wohl*«, koje oni tako odvratno otežu. Kada sam se sreo sa njima na aleji, meni je odjednom to »*ja wohl*«, ne znam zbog čega, palo na pamet, i prosto me izazvalo... A uz to, baronica, koja se već treći put sreće sa mnom, ima običaj da ide pravo na mene, kao da sam ja crv, koga možete nogom zgnječiti. Priznaćete da ja takođe mogu imati svoje samoljublje. Ja sam skinuo šešir i učtivo (uveravam Vas da je bilo učtivo) rekao na francuskom: — Gospođo, imam čast da budem Vaš rob. — Kada se baron okrenuo i rekao »Hej!«, mene je to neočekivano podstaklo da takođe viknem »*Ja wohl!*« Viknuo sam dvaput: jednom obično, a zatim — otegnuvši, što sam više mogao. Eto to je sve.

Priznajem, ja sam se strašno radovao ovome potpuno dečaćkom objašnjenju. Meni se čudno prohtelo da ovu istoriju naslikam što je moguće gluplje.

I što sam dalje išao, sve sam više U tome uspevao.

— Šta, Vi mene ismevate! — povikao je general. Zatim se okrenuo Francuzu i na francuski mu rekao da ja nesumnjivo želim da izazovem skandal. De Gri se prezrivo osmehnuo i slegnuo ramenima.

— O, ne treba tako da mislite, jer mi to ni na pamet ne pada! — viknuo sam ja generalu. — Moj postupak je, naravno, ružan, i ja Vam to najotvorenije priznajem. Moj postupak se može nazvati čak glupim i nepristojnim đaćkim nestašlukom, ali — samo toliko. Znajte, generale, ja se duboko kajem. Ali ovde postoji jedna okolnost koja me u mojim očima gotovo izbavlja čak i od kajanja. Ja se u poslednje vreme, u toku ove dve nedelje, čak i tri, osećam loše: bolestan sam,— nervozan, razdražljiv, pun halucinacija, i u pojedinim slučajevima potpuno gubim kontrolu nad sobom. Zaista, meni se već nekoliko puta ponekad užasno prohtelo da se iznenada obratim markizu De Griju i... međutim, ne treba dovršavati, možda će se on uvrediti. Jednom rečju, to su znaci bolesti. Ne znam da li će baronica Burmerhelm uzeti u obzir ovu okolnost, kada je ja budem zamolio za izvinjenje (jer ja sam nameran da nju zamolim za izvinjenje). Ja pretpostavljam da neće uzeti u obzir, tim pre što su, koliko je meni poznato, ovu okolnost počeli u poslednje vreme zloupotrebljavati u pravničkom svetu: advokati su prilikom krivičnih procesa počeli veoma često opravdavati svoje klijente, zločince, time što su oni u momentu zločina bili bolesni, to jest nisu bili svesni. — Ubio je — kažu — ali se ničega ne seća. — I zamislite, generale, medicina im povlađuje, stvarno potvrđuje da postoji takva bolest, takvo privremeno ludilo, kada se čovek gotovo ničega ne seća, ili se upola seća, ili se seća samo jedne četvrtine. Ali baron i baronica — to su ljudi stare loze, uz to pruski junkeri i spahije. Njima, verovatno, taj progres u pravničko— medicinskom svetu još nije poznat, i zato oni neće ni primiti moja objašnjenja. Kako Vi mislite, generale?

— Dosta, gospodine! — rekao je general oštro i savlađujući ljutnju, — Dosta! Ja ću se postarati da se jednom zauvek spasem od Vašeg đaćkog nestašluka. Vi se nećete pred baronicom i baronom izvinjavati. Svaki odnosi s Vama, čak i kad bi se oni sastojali jedino u Vašoj molbi za oprostaj, biće za njih suviše ponižavajući. Baron se, saznavši da Vi pripadate mojoj kući, već objasnio sa mnom u stanici i, priznajem Vam, malo je trebalo pa da zahteva

zadovoljenje od mene. Da li Vi shvatate čemu ste me izložili — mene, milostivi gospodine? Ja, ja sam bio prinuđen da od barona molim izvinjenje, i dao sam mu reč da ćete Vi smesta, još danas, prestati da pripadate mojoj kući.

— Dozvolite, dozvolite, generale, znači, to je on lično zahtevao da ja neizostavno više ne pripadam Vašoj kući, bar ste se Vi tako izvoleli izraziti?

— Ne. Ali sam ja sam smatrao sebe obaveznim da mu dam to zadovoljenje, i, razume se, baron je ostao zadovoljan. Mi se rastajemo, milostivi gospodine. Vi treba da od mene dobijete još tih četiri fridrihsdora i tri florina. Tu je novac, a evo i obračuna, možete to proveriti. Zbogom. Od ovog trenutka mi smo tuđi. Osim briga i neprijatnosti, ja od Vas nisam video nikakve koristi. Sada ću pozvati kelnera i obavestiti ga da od sutrašnjeg dana ne odgovaram za Vaše rashode u hotelu. Čast mi je biti Vaš sluga.

Ja sam uzeo novac i hartiju, na kojoj je olovkom bio napisan obračun, zatim sam se poklonio generalu i rekao mu veoma ozbiljno:

— Generale, stvar se ne može tako svršiti. Meni je veoma žao, što ste se Vi izložili neprijatnostima od barona, ali — izvinite me — za to ste Vi sami krivi. S kakvim pravom ste Vi uzeli na sebe da zbog mene odgovarate baronu? Šta znači izraz da ja pripadam vašoj kući? Ja sam prosto učitelj u vašoj kući, i — ništa više. Ja nisam rođeni sin, nisam pod vašim starateljstvom, i za moje postupke Vi ne možete odgovarati. Ja sam pravno—sposobno lice. Meni je dvadeset pet godina, pred završetkom sam univerziteta, ja sam plemić, i ja sam Vama potpuno tuđ čovek. Jedino me moje bezgranično poštovanje Vaših vrlina sprečava da sada od Vas zahtevam zadovoljenje i polaganje računa o tome što ste Vi prisvojili sebi pravo da za mene odgovarate.

General je od zaprepašćenja raširio ruke, zatim se naglo okrenuo Francuzu i užurbano mu saopštio da ga ja sada umalo nisam izazvao na dvoboj. Francuz se glasno zakikotao.

— Ali ja ne nameravam da oprostim baronu — produžio sam ja potpuno hladnokrvno, nimalo se ne zbunjujući smehom gospodina De Grija, — i pošto ste Vi, generale, pristali da saslušate žalbe barona, i tako se umešate u njegove stvari, čime ste sami sebe na neki način, napravili učesnikom u svim ovim događajima, ja imam čast da Vas obavestim da ću najkasnije ujutro zahtevati od barona, u svoje ime, formalno objašnjenje uzroka zbog kojih je on, mada je imao posla sa mnom, dopustio sebi da se mimo mene obrati drugom licu, kao da sam ja nesposoban ili nedostojan da mu odgovorim sam za sebe.

Dogodilo se ono što sam i predosećao. General se, čuvši ovu novu glupost, užasno uplašio.

— Kako, nije moguće da Vi nameravate da i dalje nastavljate tu prokletu stvar! — povikao je on. — Ta, šta Vi sa mnom radite, o gospode! Ne usuđujte se, ne usuđujte se, milostivi gospodine, ili, kunem Vam se! Ovde takođe postoji vlast, i ja... ja... jednom rečju, s obzirom na moj čin... i baron takođe... jednom rečju, Vas će uhapsiti i sa policijom proterati odavde, da ne pravite drskosti! Shvatite to! — i mada se on gušio od gneva, ipak se užasno plašio.

— Generale — odgovorio sam ja sa, za njega neizdržljivim spokojstvom — hapšenje za drskost nije moguće pre nego što se drskost izvrši. Ja još nisam počeo svoja objašnjenja sa baronom, a Vama je još potpuno nepoznato, na koji ja način i na kojim osnovama nameravam da pristupim toj stvari. Ja samo želim da objasnim da se ja ne nalazim ni pod čijim tutorstvom, jer je ta pretpostavka za mene uvredljiva, i da niko nema vlast nad mojom slobodnom voljom. Vi se nepotrebno toliko uznemiravate i brinete.

— Tako Vam boga, tako Vam boga, Alekseje Ivanoviću, napustite tu besmislenu nameru i — mrmljao je general, odjednom menjajući svoj ljutiti ton i počinjući da moli, čak me je uhvatio za ruke. — Da, zamislite šta će iz toga izaći? Opet neprijatnost! Priznaćete i sami, ja se ovde moram držati izuzetno dostojanstveno, osobito sada! Osobito sada! O, Vi ne znate, ne znate sve moje okolnosti... Kada mi odavde pođemo, ja sam spreman da Vas opet primim k sebi. Ja sada ovo samo tako da, jednom rečju — ta Vi shvatate uzroke! — vikao je on u očajanju: — Alekseje Ivanoviću, Alekseje Ivanoviću!

Povlačeći se prema vratima, ja sam ga još jednom uverljivo zamolio da se ne uznemirava, obećao sam da će se sve svršiti dobro i pristojno, i brzo sam izašao.

Rusi su u inostranstvu ponekad velike kukavice i užasno se plaše šta će ko reći i kako će gledati na njih, i da li je pristojno ovo ili ono? Jednom rečju, drže se kao u mideru osobito oni koji veruju da imaju nekakav ugled. Njima je najmilija neka ustaljena, jednom prihvaćena forma, koje sa oni ropski pridržavaju — u hotelima za vreme šetnji, na skupovima, prilikom putovanja. Ali general se izgovorio da njega pored ovoga muče još i nekakve izuzetne okolnosti, zbog kojih on mora da se »naročito drži«. Zbog toga se on onako iznenada malodušno uplašio i promenio ton sa mnom. Ja sam to video na znanje i zapamtio. I. Naravno, on se mogao kakva je budala, sutra obratiti nekakvim vlastima. Dakle, stvarno je potrebno da budem oprezan.

Ja, međutim, uopšte nisam želeo da ljutim generala, ali meni se sada

prohtelo da naljutim Polinu. Polina se prema meni ponela tako surovo i sama me je gurnula u ovako glupu situaciju, da sam ja zaželeo da je dovedem do toga da me ona sama moli da odustanem od svoje namere. Moj đaćki nestašluk, najzad, mogao je i nju kompromitovati. Osim toga, u meni su se pojavila i neka druga osećanja i želje, ako se ja na primer, pred njom samovoljno pretvaram u ništavilo, to uopšte ne znači da sam ja pred ljudima mokra kokoška, i da me baron može »tući palicom«. Meni se prohtelo da ih sve odreda ismejem, a da sam izađem kao pobednik. Neka vide! Možda će se ona uplašiti skandala i ponovo me prizvati. A ako me i ne zovne, ipak će se uveriti da ja nisam pokisla kokoška.

Čudna vest: maločas sam čuo od naše dadilje koju sam sreo na stepenicama, da je Marija Filipovna otputovala danas, sama samcita u Karlsbad, večernjim vozom, svojoj sestri od strica. Šta znači ta vest? Dadilja kaže da se ona odavno spremala, ali, kako to nije niko znao? Uostalom. možda to samo ja nisam znao. Dadilja se izgovorila preda mnom da je Marija Filipovna pre tri dana imala krupan razgovor sa generalom. Shvatam. Tu je sigurno u pitanju — gospođica Blanš. Da, u nas nastupa nešto odlučujuće.

VII

Sledećeg jutra pozvao sam kelnera i saopštio mu da moj račun vode odvojeno. Moja soba nije bila tako skupa da bih se ja morao plašiti i sasvim napustiti hotel Imao sam šesnaest fidrihsdora, a dalje... možda bogatstvo! Čudnovata stvar, ja još nisam dobio na kocki, ali sa ponašam, osećam i mislim kao bogataš, čak ne mogu sebe ni da zamislim drukčije.

Bio sam odlučio da, bez obzira što je bilo još rano, odmah odem mister Astleju u hotel »Angleter«. sasvim blizu do nas, kad u moju sobu sasvim iznenada uđe De Gri. To se još nikad nije dogodilo, a osim toga, ja sam sa tim gospodinom za sve poslednje vreme u veoma hladnim i potpuno zategnutim odnosima. On nimalo nije krio da me nipodaštava, čak se trudio da ga ne krije, a ja, ja sam imao svojih razloga da ga ne trpim. Jednom rečju, ja sam ga mrzeo. Njegov me je dolazak veoma začudio. Ja sam odmah zaključio da se tu nešto naročito zakuvalo.

Ulazeći, on je bio vrlo ljubazan i napravio je kompliment u vezi s mojom sobom. Kad je video da sam ja sa šešišom u rukama, upitao je zar ja tako rano izlazim u šetnju. Čim je čuo da ja idem mister Astleju poslom, zamislio se malo, i, pošto je verovatno, shvatio stvar, na licu mu se pojavi duboko zabrinut izraz.

De Gri je bio kao i svaki Francuz, to jest veseo i ljubazan, kad je to potrebno i korisno, i nepodnošljivo dosadan kad bi prestala nužnost da se bude veseo i ljubazan. Francuz je retko kad prirodno ljubazan, on je ljubazan uvek kao po naređenju, iz računa. Ako, na primer, vidi da je neophodno biti fantastičan, originalan, neobičan, onda se njegova najgluplja i najusiljenija fantazija uklapa u već primljene i odavno oveštale forme. Prirodni Francuz sastavljen je iz najmalograđanskije, sitne svakodnevnosti pozitivnosti, jednom rečju, on je najdosadnije stvorenje na svetu. Po mome mišljenju, samo se neiskusni, i osobito ruske gospođice, oduševljavaju Francuzima, A svaki pristojan čovek odmah uočava onu zvanično i jednom zauvek utvrđenu formu salonske ljubavnosti, neusiljenosti i dobrog raspoloženja — i ona mu je nepodnošljiva.

— Ja sam k vama došao poslom — počeo je on neverovatno samouvereno, mada, učtivo, — upravo, neću kriti, kao poslanik, ili, bolje reći, generalov posrednik. Pošto veoma loše znam ruski jezik ja juče gotovo ništa nisam razumeo, ali mi je general detaljno objasnio, i priznajem...

— Dakle, slušajte gospodine De Gri — prekinuo sam ga ja — Vi ste eto, i u ovoj stvari uzeli ulogu posrednika Ja sam, naravno, samo »običan učitelj«, nikad nisam pretendovao na čast da budem blizak prijatelj te kuće, ili na bilo kakav intiman odnos sa njima, zbog toga i ne znam sve okolnosti ali, objasnite mi zar je moguće da se Vi još i sada sasvim ubrajate u članove te porodice? Jer Vi, najzad, u svemu uzimate takvo učešće, i neizostavno se odmah javljate u svemu kao posrednik...

Moje mu se pitanje nije svidelo. Ono je za njega bilo suviše providno a on, opet, nije želeo da se otkrije.

— Mene sa generalom vezuju delom poslovi, a delom neke naročite okolnosti — rekao je on hladno. — General me je poslao da Vas zamolim da napustite Vaše jučerašnje namere. Sve što ste Vi zamislili, razume se, veoma je oštromno, ali on me je baš zamolio da Vas upozorim da apsolutno nećete uspeti, osim toga, Vas baron neće primiti, i, najzad, on u svakom slučaju ima i sva sredstva da se zaštiti od daljih neprijatnosti s Vaše strane. Priznajte i sami. Čemu vodi, kažete, nastavljanje? A general Vam kao sigurno obećava da će Vas pri prvoj povoljnoj prilici opet primiti u svoju kuću, a dotle će Vam obračunavati vašu platu. Pa to je prilično povoljno, zar ne?

Ja sam sasvim staloženo primetio da se on donekle vara, da mene od barona možda i neće oterati, već će me, naprotiv, saslušati. Zatim sam ga zamolio da prizna da je on verovatno zato i došao — da sazna na koji ću se način ja prihvatiti te stvari.

— O, bože, ako je general toliko zainteresovan, onda će mu, razume se, biti prijatno da sazna šta i kako ćete Vi raditi. To je sasvim prirodno!

Ja sam počeo da mu objašnjavam, a on je slušao, zavaljen u fotelju, nakrivivši malo glavu u stranu, sa otvorenom, neskrivenom ironičnom minom na licu. Uopšte, on se držao veoma nadmeno. Ja sam se svim silama trudio da pokažem kako stvar gledam sa najozbiljnije tačke. Objasnio sam mu da me je baron, pošto se obratio generalu žalbom na mene, kao na generalovog slugu, na prvom mestu time lišio osвете, drugo, tretirao me je kao lice koje nije u stanju da odgovara za sebe, i sa kojim ne vredi ni govoriti. Naravno, ja se s pravom osećam uvređen, međutim, shvatajući razliku u

godinama, položaju u društvu i drugo, i drugo (na ovom mestu s mukom sam zadržao smeh), neću ponovo postupiti lakomisleno, to jest neću direktno zatražiti od barona, ili mu čak predložiti, da mi pruži zadovoljenje. Ali, zato smatram da sam potpuno u pravu da mu ponudim, a osobito baronici, svoje izvinjenje, tim pre što se ja u poslednje vreme stvarno osećam bolestan, rastrojen, i tako reći, pun halucinacija, i tome slično, i tome slično. Međutim, baron me je svojim jučerašnjim, za mene uvredljivim obraćanjem generalu, i zahtevom da me general liši mesta, doveo u takav položaj da sada ne mogu njemu i baronici ponuditi moje izvinjenje, jer bi i on, i baronica, i ceo svet sigurno pomislili da sam ja došao da se izvinim iz straha, i da bi dobio natrag svoje mesto. Iz svega ovoga proizilazi da sam ja sada prinuđen da molim barona da se on prvi sam izvini preda mnom, najumerenijim izrazima, na primer, da kaže da on nikako nije želeo da mene uvredi. I kada baron to izjavi, tada ću mu ja, odrešenih ruku, od srca i iskreno podneti svoje izvinjenje. Jednom rečju — završio sam ja — ja molim samo da mi baron odreši ruke.

— Fuj, kakvo cepidlačenje i kakve finese! I šta ima da se Vama izvinjava? Složićete se gospodine... gospodine... da Vi sve to namerno započinjete, da biste napakostili generalu... a možda imate i nekakav naročiti cilj... moj dragi gospodine... pardon, ja sam zaboravio Vaše ime, gospodine Aleksis?.. Zar ne?

— Ali, dopustite, dragi moj markiže, šta se to Vas tiče?

— Ali general...

— A šta se tiče i generala? On je juče nešto govorio da mora da se drži na nekakvoj nozi... i tako je bio uznemiren... ali ja ništa nisam razumeo.

— U tome i jeste stvar, tu zaista postoji naročita okolnost — prihvatio je De Gri molećivim tonom, u kome se sve više i više osećala ljutnja.

— Vi znate gospođicu de Kominž?...

— To jest, gospođicu Blanš?

— Pa, da gospođicu Blanš de Kominž... i gospođu njenu majku...

složićete se sami, general jednom rečju, general je zaljubljen, i čak... čak će tu, možda, biti zaključen brak. I zamislite pri tome razne skandale, priče...

— Ja tu ne vidim ni skandale ni priče koje bi se ticale braka.

— Ali baron je gnevan, pruski karakter, Vi znate, napraviće gužvu po nemački.

— U tom slučaju, trebalo bi ja, a ne Vi, pošto ja ne pripadam kući... (ja sam

se namerno trudio da budem što je moguće nejasniji). Ali dopustite, znači, to je rešeno da gospođica Blanš pođe za generala? Pa šta čekaju? Hteo sam da kažem — zašto to kriju, u krajnjem slučaju, bar od nas, od domaćih?

— Ja Vam ne mogu... međutim, to još nije sasvim... uostalom... Vi znate, čekaju iz Rusije izveštaj, generalu je potrebno da uredi svoje stvari...

— A, a! Bakica!

De Gri me je pogledao s mržnjom.

— Jednom rečju — prekinuo je on — ja se potpuno uzdam u Vašu urođenu ljubaznost, u Vašu pamet, u takt... Vi ćete, naravno, to učiniti radi te porodice, u kojoj — ste bili primljeni kao rođak, bili voljeni, poštovani...

— Ostavite se! Bio sam isteran! Vi, eto, sada tvrdite da je to prividno, ali, priznaćete, ako Vam kažu: ja, naravno, neću tebe da povučem za uši, ali prividno dopusti da te povučem za uši... Zar to nije gotovo isto?

— Ako je tako, ako nikakve molbe nemaju uticaja na vas — počeo je on strogo i nadmeno — onda dozvolite da Vas uverim da će biti preduzete mere. Ovde postoji vlast, Vas će proterati još danas, do đavola! Jedan žutokljunac kao Vi hoće da izazove na dvoboj takvu ličnost kao što je baron! I Vi mislite da će Vas ostaviti na miru? Treba da znate da se Vas ovde niko ne boji! Ako sam Vas ja molio, to je bilo više u lično ime, zato što ste uznemirili generala. I nije moguće da Vi mislite da baron neće narediti lakeju da Vas prosto izbacij?

— Ali ja neću otići sam — odgovorio sam ja sa neverovatnim spokojstvom. — Vi se varate, gospodine De Gri, sve će se to uraditi mnogo pristojnije nego što vi mislite. Evo, ja sada idem mister Astleju i zamoliću ga da bude moj posrednik, jednom rečju, da bude moj sekundant. Taj čovek me voli, i sigurno neće odbiti. On će otići baronu, i baron će ga primiti. Ako sam ja samo »običan učitelj«, i činim Vam se nečim nižim, ako sam, najzad, bez zaštite, mister Astlej je — rođak lorda, pravog lorda, to je svima poznato, lorda Pibroka, i taj je lord ovde. Budite uvereni da će baron biti učtiv sa mister Astlejem i da će ga saslušati. A ako ga ne sasluša, onda će mister Astlej to smatrati kao ličnu uvredu (Vi znate kako su Englezi uporni), i poslaće baron u svoje ime prijatelja, a on ima ugledne prijatelje. Izračunajte sada da može ispasti i drukčije nego što Vi mislite.

Francuz se sasvim uplašio, stvarno, sve je ovo bilo vrlo slično istini, a ispadalo je da sam ja zaista u mogućnosti da stvorim aferu.

— Ali ja vas molim — počeo je on potpuno preklinjućim glasom — ostavite sve to! Vi kao da uživate što će doći do afere! Nije Vama potrebno

zadovoljenje, već skandal! Ja sam rekao da je to sve interesantno, i čak oštroumno — što Vi, možda i želite — ali, jednom rečju — zaključio je on, videći da sam ja ustao i da uzimam šešir — ja sam došao k Vama da Vam predam ova dva reda od jedne osobe, pročitajte, meni je naređeno da sačekam odgovor.

— Rekavši to, on je izvadio iz džepa i pružio mi malu, ispresavijanu i zalepljenu ceduljicu.

Polininom rukom bilo je napisano:

»Meni se čini, da Vi nameravate da nastavite tu istoriju. Naljutili ste se i počinjete da pravite đačke nestašluke. Ali ovde postoje naročite okolnosti, i ja ću Vam ih posle, možda, objasniti, a Vi, izvolite, prestanite i opametite se. Kakve su to gluposti! Vi ste meni potrebni, i sami ste obećali da ćete slušati. Setite se Šlagenberga. Molim Vas da budete poslušni i, ako treba, naređujem Vam. Vaša P. — P. S. Ako ste na mene zbog jučerašnjeg ljuti, onda mi oprostite«.

Kada sam pročitao ove redove, meni kao da se sve prevrnulo u očima. Usne su mi pobledele, i ja sam počeo drhtati. Prokleti Francuz gledao je sa izveštačenom naivnošću i, okrećući oči od mene, kao da je to radio zbog toga da ne bi video moju zbunjenost. Lakše bi mi bilo da se zakikotao nada mnom.

— Dobro — odgovorio sam ja — kažite gospođici da bude mirna.

Dopustite, međutim, da Vas upitam — dodao sam ja oštro — zbog čega mi Vi tako dugo niste predali ovu ceduljicu? Umesto toga što ste brbljali o sitnicama, Vi ste bili dužni, čini mi se, da počnete od ovoga... Ako ste zaista došli sa ovom porukom.

— O, ja sam hteo... uopšte je sve to tako čudno, da ćete izviniti zbog moga razumljivog nestrpljenja. Ja sam želeo da što pre doznam sam i lično od Vas vaše namere. Ja, uostalom, ne znam šta je u toj ceduljici, i mislio sam da ću uvek stići da je predam.

— Shvatam, Vama je prosto—naprosto naređeno da ovo predate samo u krajnjem slučaju, a ako uredite stvar rečima, onda da i ne predajete. Je li tako? Govorite otvoreno, gospodine De Gri!

— Možda — rekao je on s izrazom nekakve naročite uzdržanosti i gledajući me nekim osobitim pogledom.

Ja sam uzeo šešir, on je klimnuo glavom i izašao. Meni se učinilo da je na njegovim usnama podsmešljiv osmeh. A zar bi i moglo biti drukčije?

— Ja i ti ćemo se još obračunati, Francuzčiću, odmerićemo se! — mrmljao sam ja, silazeći niz stepenice. Ja još ništa nisam mogao da razumem. kao da me je nešto udarilo po glavi. Vazduh me je donekle osvežio.

Posle dva minuta, pošto sam pomalo počeo da shvatam, u meni su se jasno javile dve misli: prva, da se iz takvih sitnica, iz nekoliko đaćki naivnih neverovatnih pretnji, izrečenih juče uzgred, podigla takva sveopšta uzbuna, i druga misao — kakav je stvarno uticaj ovoga Francuza na Polinu? Jedna njegova reč — i ona radi sve što je njemu potrebno, piše ceduljicu i čak me moli. Uostalom, za mene su njihovi odnosi uvek bili zagonetka, od samog početka, od onog vremena otkako sam ih ja upoznao, međutim, ja sam ovih poslednjih dana primetio u njoj nesumnjivu odvratnost, i čak prezrenje prema njemu, i to da je on čak nije ni gledao i čak je bio prema njoj i neučtiv. Sve sam ja to primetio. Polina mi je sama govorila o odvratnosti prema njemu, njoj se već otelo neobično značajno priznanje... znači, on je prosto vladao njome, ona je bila uz njega u neakvim lancima...

VIII

Na promenadi, kako oni ovde nazivaju aleju kestenova, sreo sam svoga Engleza.

— O, o — počeo je on, ugledavši me — ja k Vama, a Vi k meni! Znači, Vi ste se već rastali sa vašima?

— Kažite, pre svega, otkuda Vi sve to znate — upitao sam ja, čudeći se. — Nije moguće da je to svima poznato?

— O, ne, nije svima poznato, a i ne vredi da bude poznato. Niko o tome ne govori.

— Onda, otkud Vi to znate?

— Znam, to jest pružila mi se prilika da saznam. A kuda ćete Vi sada odavde otići? Ja Vas volim, i zato sam pošao k Vama.

— Divan ste Vi čovek, mister Astlej — rekao sam ja (mene je, ipak, užasno zaprepastilo: otkuda on zna?). — Dakle, pošto ja još nisam pio kafu, a i Vi ste je, verovatno, loše pili, poći ćemo ka stanici u kafanu, tamo ćemo sesti, zapalićemo. i ja ću Vam sve ispričati, i... Vi ćete takođe meni ispričati.

Kafana je bila udaljena sto koraka. Nama su doneli kafe, mi smo seli, ja sam zapalio cigaretu, mister Astlej nije pušio, uperio je pogled na mene i spremio se da sluša.

— Ja nikuda ne idem, ostajem ovde — počeo sam ja.

Idući mister Astleju, ja uopšte nisam imao nameru, i čak naročito nisam hteo da mu ma šta pričam o svojoj ljubavi prema Polini, u toku svih tih dana ja o tome nisam s njim progovorio gotovo nijedne reči. Uz to, on je bio veoma stidljiv. Ja sam još od prvoga dana primetio da je Polina ostavila na njega neobično dubok utisak, ali on nikada nije pominjao njeno ime. A sada najednom, čudna stvar, čim je on seo i uperio u mene svoj pronicljivi olovni pogled, u meni se, ne znam zbog čega, pojavila želja da mu ispričam sve, to jest svu svoju ljubav, sa svim njenim nijansama. Pričao sam mu pola časa, i meni je to bilo neobično prijatno, ja sam prvi put o tome pričao! Primitivši

da se on na nekim, osobito toplim mestima zbunjuje, ja sam namerno povećavao toplinu svoje priče. Samo se radi jednog kajem: ja sam, možda, rekao ponešto suviše o Francuzu,

Mister Astlej je slušao, sedeći prema meni nepomično, ne izustivši nijedne reči ni glasa, i gledajući me u oči. Ali kada sam ja počeo da govorim o Francuzu, on me je odjednom zaustavio i strogo upitao da li ja imam pravo da pominjem tu sporednu okolnost. Mister Astlej je uvek postavljao veoma čudna pitanja.

— Vi ste u pravu, bojim se. da nemam — odgovorio sam ja.

— O tome markizu i o gospođici Polini Vi ne možete reći ništa tačno, osim pukih pretpostavki?

Ja sam se opet začudio takvom kategoričnom pitanju — od tako stidljivog čoveka, kao što je bio mister Astlej.

— Ne, ništa tačno — odgovorio sam ja — naravno, ništa.

— Ako je tako, onda ste Vi napravili rđavu stvar, ne samo time što ste povelili o tome razgovor sa Irinom nego čak i time što ste u sebi o tome mislili.

— Dobro, dobro! Priznajem, ali sada nije stvar u tome — prekinuo sam ga ja, čudeći se u sebi. Tu sam mu ispričao ceo jučerašnji događaj, u svim pojedinostima, Polininu ćudljivost, moju avanturu sa baronom, moju ostavku, neobičan generalov strah i, najзад, podrobno sam izložio današnju posetu De Grijia, sa svim nijansama, na kraju sam mu pokazao ceduljicu.

— Šta Vi iz ovoga zaključujete? — upitao sam ja. — Ja sam zato i došao, da čujem vaše mišljenje, što se mene tiče, ja bih, čini mi se, ubio toga Francuzčića, i možda ću to i učiniti.

— I ja, — rekao je mister Astlej. — Što se tiče gospođice Poline, to... Vi znate, mi stupamo u odnose čak i sa ljudima koji su nam mrski, ako nas na to prinudi nužnost. Tu mogu biti Vama nepoznati odnosi, koji zavise od stranih, od nas nezavisnih okolnosti. Ja mislim da Vi možete biti mirni — delimično, razume se. Što se tiče njenog jučerašnjeg postupka, on je, naravno, čudan, ne zbog toga što je ona želela da se Vas otrese, i poslala Vas pod baronovu batinu (koju on, nije mi jasno zbog čega, nije upotrebio, mada mu je bila u rukama), već zbog toga što je takav ispad za tako... za tako divnu gospođicu — nepristojan. Razume se. ona nije mogla predvideti da ćete Vi bukvalno izvršiti njenu podsmešljivu želju...

— Znae šta? — viknuo sam ja iznenada, uporno posmatrajući mister Astleja. — Meni se čini da ste Vi o svemu ovome već slušali, znate li od koga?

— Od same gospođice Poline!

Mister Astlej me je začuđeno pogledao.

— Vaše oči sevaju, i ja u njima čitam sumnju — rekao je on brzo vraćajući svoju pređašnju staloženost — ali Vi nemate ni najmanje pravo da ispoljavate vaše sumnje. Ja Vam ne mogu priznati to pravo, i sasvim odbijam da odgovorim na Vaše pitanje.

— Dosta je! I ne treba! — povikao sam ja, čudno uzbuđen, i ne shvatajući otkuda mi je to palo na pamet. kada, gde, ne koji način je mister Astlej mogao biti izabran za Polininog poverenika? Istina, ja sam u poslednje vreme delimično izgubio iz vida mister Astleja, a i Polina je uvek bila za mene zagonetka, takva zagonetka, da sam ja, na primer, sada, kad sam se upustio u pričanje mister Astleju cele istorije svoje ljubavi, odjednom, u toku samog pričanja, bio zaprepašćen time što gotovo ništa nisam mogao kazati tačno i pouzdano o svojim odnosima sa njom. Naprotiv, sve je bilo fantastično, čudno, neosnovano, i čak nije ni na šta ličilo.

— Dobro, dobro! Ja sam sada zbunjen i još mnogo nisam u stanju da shvatim — odgovorio sam ja, kao da se nečim gušim. — Međutim, Vi ste dobar čovek. A sada o drugoj stvari, ja ne molim Vaš savet, već mišljenje.

Poćutao sam neko vreme i počeo:

— Kako Vi mislite, zbog čega se general tako uplašio? Zašto su oni iz moje glupe detinjarije svi napravili takvu istoriju? Takvu istoriju da je čak i sam De Gri našao za neophodno da se umeša (a on se meša samo u najvažnijim slučajevima), posetio me je (neverovatno!), molio preklinjao me, on, Da Gri, mene! Najzad, imajte na umu, on je stigao u devet časova, koncem devetog, a ceduljica gospođice Poline već je bila u njegovim rukama. Kada je, pitate se, ona bila napisana? Možda su gospođicu Polinu probudili radi toga! Osim toga što iz ovoga vidim da je gospođica Polina njegova robinja (pošto čak i mene moli za oproštaj!), šta ona u svemu tome ima lično? Radi čega se ona tako interesuje? Zbog toga su se oni uplašili nekakvog barona? I šta ima u tome što se general ženi sa gospođicom Blanš de Kominž? Oni kažu, da moraju nekako naročito da se drže baš zbog te okolnosti, ali, to je već i suviše naročito, složiťete se sami! Kako Vi mislite? Ja po vašim očima vidim, da Vi i u ovom slučaju više znate od mene!

Mister Astlej se osmehnuo i klimnuo glavom.

— Stvarno, ja i o tome, čini mi se, više znam nego Vi — rekao je on. — U ovom slučaju cela stvar se tiče jedino gospođice Blanš, i ja sam uveren da je

to apsolutno istina.

— Ali šta tu ima gospođica Blanš? — povikao sam ja nestrpijivo (u meni se iznenada javila nada da će se sada nešto otkriti o gospođici Polini).

Meni se čini da gospođica Blanš u ovom trenutku ima naročiti interes da na svaki način izbegava susrete sa baronom i baronicom, tim pre neprijatne susrete, ili, još gore, skandalozne.

— To je veoma interesantno!

— Gospođica Blanš je pre tri godine već bila ovde u Ruletenburgu, za vreme sezone. Ja sam se takođe nalazio ovde. Gospođica Blanš se tada nije zvala gospođica de Kominž, saglasno tome, ni njena mati, gospođa udova Kominž, nije tada postojala. U svakom slučaju, o njoj nije bilo ni pomena. De Gri ne, ni De Gri nije postojao. Ja gajim duboko ubeđenje da oni ne samo što nisu rođaci među sobom nego su čak tek odskora poznanici. De Gri je takođe sasvim nedavno postao markiz, ja sam u to uveren na osnovu jedne okolnosti. Čak se može pretpostaviti da se on i De Gri počeo od skora nazivati. Ja ovde poznajem jednoga čoveka koji ga je sretao i pod drugim imenom.

— Ali oni imaju stvarno solidan krug poznanstva.

— O, to može biti. Čak ga i gospođica Blanš može imati. Ali, pre tri godine gospođica Blanš je, na osnovu žalbe baš ove baronice, dobila poziv od ovdašnje policije da napusti grad, i — napustila ga je.

— Kako to?

— Ona se tada ovde pojavila — prvo sa jednim Italijanom, nekakvim knezom sa istorijskim imenom, nešto kao Barberini ili tome slično. Čovek sav u prstenju i brilijantima, i čak ne lažnim. Oni su se vozili u divnom ekipažu. Gospođica Blanš je igrala trent—karant, prvo uspešno, zatim ju je sreća počela naglo izneveravati, tako se ja sećam. Sećam se da je ona jedne večeri izgubila veoma veliku sumu. Ali najgore je bilo to što je jednog lepog dana njen knez nestao, ne zna se kuda, nestali su i konji, i ekipaž, sve je nestalo. Dug u hotelu užasan. Gospođica Zelma (ona se u društvu Barberinija odjednom pretvorila u gospođicu Zelmu) našla se u najvećem očajanju. Ona je zavijala i skičala, da se orio ceo hotel, od besa je cepala svoju haljinu. Tu u hotelu bio je odseo jedan poljski, grof (svi Poljaci, kad su na putu, su grofovi), i gospođica Zelma je, cepajući svoje odelo i kao mačka grebući svoje lice svojim divnim, u mirisima opranim rukama, ostavila na njega izvestan utisak. Oni su porazgovarali, i ona se do ručka utešila. On se uveče pojavio na stanici

s njom pod ruku. Gospođica Zelma se smejala po svom običaju veoma glasno, i u njenom držanju pokazalo se nešto više raskalašnosti. Ona je odmah ušla u onu klasu žena što igraju na ruletu, koje, prilazeći stolu, iz sve snage guraju ramenom igrača, da bi očistile sebi mesto. Ovde je to naročito u modi tih dana. Vi ste ih, naravno, primetili?

— O, da.

— Ali ne vredi ih ni primećivati. Na nezadovoljstvo pristojne publike, njih ovde uvek ima, u svakom slučaju onih između njih koje svakog dana menjaju kraj kockarskog stola hiljadarke. Međutim, čim prestanu da menjaju banknote, njih smesta mole da se udalje. Gospođica Zelma je još uvek nastavila da menja banknote, ali igra joj je išla još nesrećnije. Zapamtite da te dame vrlo često igraju srećno, one odlično vladaju sobom. Uostalom, moja je priča završena. Jednom je, isto onako kao i knez, nestao i grof. Gospođica Zelma pojavila se uveče na igri sama, ovoga puta niko se nije javio da joj ponudi ruku. Za dva dana izgubila je sve. Pošto je postavila poslednji lujdor, i izgubila ga, obazrela se okolo, i ugledala pored sebe barona Vurmerhelma, koji ju je posmatrao vrlo pažljivo i s dubokim negodovanjem. Ali gospođica Zelma nije opazila negodovanje, i, obrativši se baronu sa poznatim osmehom, zamolila ga je da za nju stavi na crveno deset lujdora, Posledica toga bila je da je ona, po žalbi baronice, istoga dana uveče dobila poziv da se više ne pojavljuje na stanici. Ako se Vi čudite što su meni poznate sve ove sitne i apsolutno nepristojne pojedinosti, onda treba da znate da sam ih ja sve do poslednje čuo od mister Fidera, jednog mog rođaka, koji je iste te večeri gospođicu Zelmu odvezao svojim kolima iz Ruletenburga u Spa. Sad treba da razumete: gospođica Blanš želi da postane generalica, verovatno radi toga da ubuduće ne bi dobijala od stanične policije onakve pozive kao pre tri godine. Ona se sada više ne kocka, ali to zbog toga što ona sada nesumnjivo ima kapital, koji uz interes pozajmljuje ovdašnjim kockarima. To je mnogo unosniji posao. Ja čak sumnjam da je njoj dužan i nesrećni general. Možda joj je dužan i De Gri. A možda je De Gri s njom u ortakluku. Složićete se i sami da ona ne bi želela, u svakom slučaju, bar do svadbe, da bilo čime skrene na sebe pažnju baronice i barona. Jednom rečju, njoj bi u sadašnjem položaju najmanje bio potreban skandal. A Vi ste u vezi sa njihovom kućom, i Vaši bi postupci mogli izazvati skandal, tim pre što se ona svakodnevno pojavljuje u publici podruku sa generalom ili sa gospođicom Polinom. Jeste li sada shvatili?

— Ne, nisam shvatio! — uzviknuo sam ja i iz sve snage tresnuo pesnicom

po stolu, tako da je hotelski dečak uplašeno dotrčao.

— Recite, mister Astlej — nastavio sam ja gotovo izbezumljen — ako ste Vi već znali svu tu istoriju — a pokazalo se da napamet znate ko je gospođica Blanš de Kominž — zbog čega onda niste upozorili bar mene, samog generala, i najzad, a to je glavno, gospođicu Polinu, koja se ovde u stanici javno pojavljivala sa gospođicom Blanš podruku? Zar je to moguće?

— Vas da upozoravam ne bi vredelo ništa, jer Vi ništa niste mogli učiniti — spokojno je odgovorio mister Astlej. — Najzad, i o čemu da Vas upozoravam? General, možda, zna o gospođici Blanš više nego ja, a ipak šeta sa njom i sa gospođicom Polinom. General je nesrećan čovek. Ja sam juče video kako je gospođica Blanš galopirala na prekrasnom konju sa gospodinom De Grijem i sa onim sićušnim ruskim knezom, a general je za njima jahao na riđem konju. On je toga jutra govorio da ga bole noge, ali se na konju držao odlično. I eto, baš u tom trenutku meni je iznenada šinulo u glavi da je to potpuno propao čovek. Osim toga, sve se ovo mene ne tiče, i ja sam tek nedavno imao čast da upoznam gospođicu Polinu. Uostalom, ja sam Vam (odjednom se mister Astlej trgao) već rekao da ne mogu priznati Vaše pravo na neka pitanja, bez obzira na to što Vas iskreno volim...

— Dosta je — rekao sam ja, ustajući. — Meni je sada kao dan jasno da je i gospođici Polini sve poznato o gospođici Blanš, ali da ona ne može da se rastane sa svojim Francuzom, i zbog toga se usuđuje da se šeta sa gospođicom Blanš. Verujte da nju ništa drugo ne bi moglo naterati da šeta sa gospođicom Blanš i da mene preklinje u pisamcetu da ne uznemiravam toga barona. Tu jedino mora da postoji onaj uticaj pred kojim se sve klanja! A ona me je ipak napujdala na barona! Đavo da ga nosi, tu se ništa ne da razumeti!

— Vi zaboravljate, prvo, da je ta gospođica de Kominž generalova verenica, a drugo, da gospođica Polina, generalova pastorka, ima maloga brata i malu sestru, generalovu rođenu decu, koja su već potpuno napuštena od toga suludog čoveka, a, čini se, i opljačkana.

— Da, da! To je tačno! Otići od dece — znači potpuno ih odbaciti, a ostati — znači zaštititi njihove interese, a možda i spasiti komadiće imanja. Da, da, sve je to istina! Ali, ipak, ipak! O, ja razumem zbog čega se sada svi oni tako interesuju za bakicu.

— Za koga? — upitao je mister Astlej.

— Za onu staru vešticu iz Moskve, koja ne umire, i o čijoj smrti čekaju telegram.

— Pa, da, naravno, celokupno interesovanje usredsredilo se na nju. Sva je stvar u nasledstvu! Čim se objavi nasledstvo, general će se oženiti, gospođica Polina takođe će biti oslobođena, a De Gri...

— A De Gri?

— A De Griju će biti isplaćen novac, on ovde samo to i čeka.

— Samo to? Vi mislite da on samo to čeka?

— Ja više ništa ne znam — tvrdoglavo je začutao mister Astlej.

— A ja znam, ja znam! — ponavljao sam ja besno. — On takođe čeka nasledstvo, jer će Polina dobiti miraz, a čim dobije novac, smesta će mu se baciti o vrat. Sve su žene takve! I najponosnije među njima — najpodlije robinje postaju! Polina je sposobna jedino da strasno voli, i ništa više! Eto moga mišljenja o njoj! Pogledajte je osobito kada sedi sama, zamišljena: to je — nešto predodređeno, osuđeno, prokleta! Ona je spremna na sve strahote života i strasti... ona... ona... ali ko to mene zove? — uzviknuo sam ja odjednom. — Ko više? Ja sam čuo, viknuli su ruski: Alekseje Ivanoviču! Ženski glas, slušajte, slušajte!

Mi smo se u to vreme približavali našem hotelu. Bili smo već odavno, gotovo i ne primećujući to, napustili kafanu.

— Ja čujem ženski glas, ali ne znam koga zovu, to je ruski, a, sada vidim odakle viču — pokazao je mister Astlej — to više ona žena koja sedi u velikoj fotelji i koju su sad izneli nekoliko lakeja. Pozadi nose kofere, znači, sad je stigao voz.

— Ali, zašto ona mene zove? Ona opet više, pogledajte, ona nam maše,

— Vidim i ja da ona maše — rekao je mister Astlej.

— Alekseje Ivanoviču! Alekseje Ivanoviču! Ah, gospode, kakav je glupak! — odjekivala je očajna vika ispred ulaza u hotel.

Mi smo gotovo dotrčali do ulaza. Ja se popeh na terasu i... moje se ruke obesiše od zaprepašćenja, stajao sam kao da su mi noge srasle sa kamenom.

IX

Gore na širokoj terasi, izneta u fotelji uz hotelske stepenice i okružena slugama, sluškinjama i mnogobrojnom poniznom hotelskom poslugom, u prisustvu samog oberkelnera, koji je izašao da dočeka visoku gošću, što je prispela sa takvom bukom i galamom, sa sopstvenom poslugom i sa tolikim denjkovima i koferima — zasedavala je baka Da, to je bila ona, strašna i bogata, sedamdeset petogodišnja Antonida Vasiljevna Tarasevičeva, spahinica i moskovska gospođa, bakica zbog koje su odašiljani i primani telegrami, koja je bila na umoru, a nije umrla, i koja nam se sama, sopstvenom personom javila, kao grom iz vedra neba. Ona se pojavila, mada bez nogu, nošena, kao i uvek u toku poslednjih pet godina, u fotelji, ali, po svom običaju, živahna, krepka, samozadovoljna, držeći se u fotelji uspravno, vičući glasno i zapovednički, grdeći sve oko sebe, da, u dlaku ista onakva kakvu sam je imao čast videti dvaput otkako sam došao u generalovu kuću za učitelja. Prirodno je što sam ja, zaprepašćen, stajao pred njom kao kip. Ona me je svojim risovskim pogledom poznala još sa sto koraka razdaljine, kada su je unosili u fotelju, poznala me i viknula po imenu i prezimenu, koje je ona, po svom običaju, jednom zauvek zapamtila. — I ovu su oni očekivali da vide u grobu, sahranjenu posle ostavljenog im nasledstva — sinulo mi je u glavi — Pa ona će sve nas, i ceo hotel, nadživeti. Ali, bože moj, šta će sada biti sa našima, šta će sada biti sa generalom! Ona će sada ceo hotel strmoglavce okrenuti.

— A što ti, baćuška, dubiš tu preda mnom i bečiš oči?! — nastavila je baka da viče na mene. Ne umeš da se pokloniš, da pozdraviš, šta li? Ili si se pogordio, pa nećeš? Ili ,me, možda nisi poznao? Slušaj, Potapiču — obratila se ona sedom starčiću u fraku sa belom mašnom, svome upravniku dvora, koji ju je pratio na putovanju slušaj, ne poznaje! Sahrani! Telegram za telegramom slali: je li umrla, ili nije umrla! Sve ja to znam! A ja, vidi, još živa!

— Dopustite, Antonida Vasiljevna, zašto bih Vam ja zla želeo? — veselo sam odgovorio, pribavši se. — Ja sam bio samo začuđen... a i kako da se ne čudim, tako neočekivano...

— A šta tu ima čudno? Sela i krenula. U vagonu je udobno, nema truckanja. Ti si se šetao, šta li?

— Da, prošetao sam se do stanice.

— Ovde je lepo — rekla je baka, gledajući okolo — toplo je, a i drveće je raskošno. Ja to volim! Jesu li naši kod kuće? General?

— O! Kod kuće su u ovo vreme, verovatno, svi su kod kuće.

— A oni i ovde imaju svoj raspored, i sve ostale ceremonije? Daju ton. Ekipaž, čula sam, drže, gospoda Rusi! Profučkali novac, pa hajd u inostranstvo. Je li i Praskovja s njima?

— Da, i Polina Aleksandrovna

— I Francuzčić? Ali neka, sama ću ih sve videti, Alekseje Ivanoviču, pokazuj put, pravo k njemu A je li ti dobro ovde?

— Pa tako, može se podneli, Antonida Vasiljevna,

— A ti, Potapiču, kaži tome glupaku, kelneru, da mi udoban stan odrede, lep, da nije visoko, tamo i stvari odmah prenesi. Zašto se svi trpaju da me nose? Šta tu puze? Robovi nijedni! A ko je to s tobom?

— To je mister Astlej — odgovorio sam ja,

— Ko je to — mister Astlej?

— Putnik, moj dobar poznanik, poznaje se i sa generalom.

— Englez. Zato on tako blene u mene i ni zuba da obeli Ja, uostalom, volim Engleze. A sad, vucite gore, pravo k njemu u stan, gde su oni ovde?

Baku su poneli, ja sam išao napred uz široke stepenice hotela, Naša je povorka bila veoma interesantna. Svi koje smo sretali zaustavljali su se i gledali raširenih očiju. Naš hotel se smatra najlepšim, najskupljim i najaristokratskijim u banji. Na stepenicama i u hodnicima uvek se sreću blistave dame i dostojanstveni Englezi. Mnogi su se raspitivali dole u oberkelnera, koji je i sam, sa svoje strane, bio duboko zadivljen. On je, naravno, odgovarao svima koji su pitali da je ovo važna strankinja, Ruskinja, vojvotkinja, velika dama, i da će zauzeti iste prostorije koje je pre nedelju dana zauzimala velika vojvotkinja de N. Zapovednička i gospodstvena spoljašnost bake, koju su nosili u fotelji, bila je glavni uzrok interesovanja. Pri susretu sa svakim novim licem, ona bi ga smesta odmerila radoznalim pogledom, i o svima se glasno raspitivala kod mene. Baka je bila dobro razvijena, i mada nije ustajala iz fotelje, moglo se, gledajući na nju, pretpostaviti da je veoma visokog rasta Njena su se leđa držala pravo, kao

daska, i nisu se, oslanjala na fotelju. Njena seda, velika glava, sa krupnim i oštrim crtama lica, držala se uzdignuto, gledala je nekako nadmeno i izazivački, ali se videlo da su i njena pojava i njeni gestovi sasvim prirodni. Uprkos njenim sedamdeset pet godina, lice joj je bilo prilično sveže, čak joj ni svi zubi nisu bili poispadali, Bila je obučena u crnu svilenu haljinu i imala belu kavicu na glavi.

— Ona me neobično interesuje — šapnuo mi je mister Astlejš, koji je išao pored mene.

Ona zna o telegramima, pomislio sam ja. De Gri joj je takođe poznat, ali o gospođici Blanš, čini se, malo zna. Ovo sam odmah saopštio mister Astlejšu.

Grešan sam ja čovek! Čim je prošlo moje prvo zaprepašćenje, ja sam se užasno obradovao udaru groma, koji ćemo sad odmah proizvesti kod generala. Kao da me nešto podsticalo, ja sam išao neobično veselo napred. Naši su stanovali na trećem spratu, ja nisam prethodno obavestio, nisam čak ni kucao u vrata, jednostavno sam ih širom otvorio — i baku su triumfalno uneli. Oni su svi, kao namerno, bili na okupu u generalovom kabinetu, Bilo je dvanaest časova i, čini se, planiran je neki izlet, jedni su nameravali kolima, drugi jašući, svi u društvu, osim toga, bili su pozvani i neki od poznanika. Osim generala, Poline s decom, njihove dadilje, u kabinetu su se nalazili: De Gri, gospođica Blanš, opet u amazonki, njena mati, gospođa udova Kominž, mali knez, i još nekakav naučnik—putnik Namac, koga sam u njih sada prvi put video. Fotelju s bakom spustili su nasred kabineta, tri koraka ispred generala. Bože, nikad neću zaboraviti taj utisak! Pre nego što ćemo mi ući general je nešto pričao, a De Gri ga je popravljao. Treba napomenuti da su gospođica Blanš i De Gri već dva—tri dana bili zbog nečega veoma pažljivi prema malom knezu — pred nosom sirotog generala.

Društvo je bilo, mada možda i namešteno, veoma raspoloženo i u veseloj porodičnoj atmosferi. Kad je ugledao baku, general se odjednom ukočio, zinuo i zaustavio se u pola reči. On je razrogačenih očiju gledao u nju, kao da je bio omađijan pogledom zmaja. Baka je gledala na njega takođe ćuteći, nepomično, ali, to je bio nekako pobeđnički, izazivački, podsmešljiv pogled! Oni su tako gledali jedno drugo punih deset sekundi, praćeni dubokim ćutanjem svih prisutnih. De Gri je prvo obamro, ali se ubrzo na njegovom licu pojavila neobična uznemirenost. Gospođica Blanš je, podignutih obrva i otvorenih usta, divlje posmatrala baku. Knez i naučnik su u dubokoj nedoumici posmatrali celu tu sliku. Polinin pogled izražavao je ogromno čuđenje i nedoumicu, zatim odjednom pobledele kao maramica, a već

sledećeg minuta udarila joj je krv u lice i oblila joj obraze. Da, to je bila katastrofa za sve! Ja sam neprestano prenosio pogled sa bake na sve oko nje, i obratno. Mister Astlej je stajao po strani, mirno i dostojanstveno, kao i obično.

— E, evo i mene! Umesto telegrama! — najzad je glasno počela baka, prekidajući tišinu. — Šta, niste očekivali!

Antonida Vasiljevna... tetkice... ali na koji način... — promrmljao je nesrećni general. A da baka nije progovorila još nekoliko sekundi, njega bi, verovatno, udarila kap.

— Kako, na koji način? Sela i krenula. Zašto postoji železnica? A vi svi mislili: ja sam otegla papke i vama ostavila nasledstvo? Ja već znam kako si ti odavde telegrame slao. Morao si se za njih dobro naplaćati, mislim. Nije to jevtino odavde. A ja noge na ramena, pa ovamo. A to je taj Francuz? Gospodin De Gri, čini mi se?

— Da, gospođo — prihvatio je De Gri — i, verujte, ja sam oduševljen... vaše zdravlje to je čudo... Vas videti ovde... divno iznenađenje...

— Baš divno, znam ja tebe, ptico, varalica si ti retka, ali ja tebi ne verujem ni ovolicko! — i ona mu pokaza vrh malog prsta. — A ko je ova? — upita ona, pokazujući na gospođicu Blanš. Elegantna Francuskinja, u jahaćem kostimu, s korbačem u ruci, očigledno ju je zainteresovala. — Ovdašnjja, šta li?

— To je gospođica Blanš de Kominž, a ovo je njena mati, gospođa de Kominž, one stanuju u ovdašnjem hotelu — obavestio sam ja.

— Je li kći udata? — raspitivala se baka bez ustručavanja.

— Gospođica de Kominž je devojka — odgovorio sam ja, što je moguće učtivije i namerno poluglasno.

— Je li vesela?

Ja sam se napravio kao da ne razumem pitanje.

— Nije li s njom dosadno? Razume li ruski? Evo, ovaj De Gri se u nas u Moskvi nalupetao ruski do mile volje, sve zbrda zdola.

Ja sam joj objasnio da gospođica de Kominž nikad nije bila u Rusiji.

— Dobar dan! — rekla je baka, odjednom se naglo okrećući gospođici Blanš.

— Dobar dan, gospođo — poklecnula je ceremonijalno i otmeno gospođica Blanš, žureći se da, pod maskom retke skromnosti i učtivosti, izrazi celim svojim držanjem veliko čuđenje zbog tako neobičnog bakinog pitanja i

ophođenja.

— Vidi, oborila oči, uvija se i pretvara, odmah se vidi ptica, glumica neka. Ja sam se ovde, dole u hotelu, nastanila — iznenada se ona obratila generalu.
— Biću ti susedka, raduješ li se ti, ili se ne raduješ?

— O, tetkice? Verujte iskrenim osećanjima... moga zadovoljstva — prihvatio je general. On se već bio donekle pribrao, a pošto je, kad zatreba, umeo da govori sa uspehom, dostojanstveno 1 sa pretenzijama na neki utisak, počeo se sada da razmeće. — Mi smo bili tako uznemireni i potreseni vestima o Vašoj bolesti... Dobijali smo tako beznadežne telegrame, i sad neočekivano...

— Ostavi, lažeš, lažeš! — smesta ga je prekinula baka.

— Ali, kako ste se samo — general je takođe požurio da je prekine, potrudivši se da ne primeti ono »lažeš« — kako ste se Vi, ipak, usudili na takav put? Priznaćete i sami da u Vašim godinama i sa Vašim zdravljem... Ali, u svakom slučaju, sve je ovo tako neočekivano, da je naše čuđenje razumljivo. Ali, ja se tako radujem... I svi mi (on je počeo umilno i oduševljeno da se smeši) ćemo se postarati svim silama da Vam ovdašnju sezonu učinimo najprijatnijom...

— Dosta, brate, prazna brbljanja, raspričao si se kao i obično, umeću ja i sama da se zabavljam. Uostalom, neću ni vas izbegavati, nisam ja zlopamtilo. Kako sam se odlučila, pitaš ti? Ma šta tu ima čudno? Najprostija stvar. Šta se tu svi vi čudite? Zdravo, Praskovja. Šta ti ovde radiš?

— Budite zdravo, bako — rekla je Polina, prilazeći joj — jeste li dugo putovali?

— Evo, ova je pametnije od svih pitala, a oni: ah, pa ah! E, pa vidi: ležala sam, ležala, lečili me, lečili, najzad sam doktore oterala i pozvala crkvenjaka Nikoljske crkve. On je od ovakve bolesti izlečio jednu ženu plevom od sena. Pa evo, i meni je pomogao, treći dan sam se sva preznojila i ustala. Posle su se opet okupili moji Nemci, natakli naočare i počeli da mudruju: »Kad bi sada, kažu, otišli u inostranstvo u banju i uzela određeni broj kupanja, onda bi pritisak u krvnim sudovima sasvim prestao«. A zašto ne bih i otišla, mislim ja. A drugi se kao zabrinuli: »Otkud ćete Vi, kažu, moći stići tako daleko!« Ali, evo vidite! Spremila sam se za jedan dan, i prošle nedelje u petak uzela devojkicu, i Potapiča, i lakeja Fjodora, ali, sam toga, Fjodora iz Berlina oterala, jer sam videla da mi uopšte on ne treba, i sama sam mogla sam doputovati. Vagon uzmem zaseban, a nosača na svim stanicama ima, za

dvogrivnjak odneće te gde hoćeš. Vidi ti, kakav vi stan držite! — zaključila je ona razgledajući oko sebe. — Otkuda tebi ti novci, baćuška, ta ti si sve što si imao založio. Pitaj boga koliko si samo ovome Francuščiću dužan! Ja sve znam, sve znam!

— Ja tetkice... — počeo je general, zbunivši se potpuno — ja se, tetkice, čudim... ja mogu, čini mi se, i bez bilo čije kontrole... uz to, moji rashodi ne premašuju moja sredstva, i mi ovde...

— Po tebi ne premašuju? Šta govoriš! Od dece si, sigurno, već poslednje opljačkao, a ovamo — staratelj!

— Posle ovoga, posle takvih reči... — počeo je general negodovati — ja više ne znam...

— Razume se da ne znaš! A ovde se, sigurno, ne mičeš od ruleta? Verovatno si sve profućkao.

General je bio toliko zaprepašćen da se umalo nije ugušio od navale uzbuđenja.

— Rulet! Ja? Sa mojim položajem... Ja? Priberite se, tetkice, Vi ste, verovatno, još bolesni...

— Šta tu lažeš? Sigurno te otuda ne mogu odvući. Sve lažeš! Ja ću još danas pogledati kakav je to tamo rulet. Ti, Praskovja, meni kaži gde i šta ovde treba razgledati, a i Aleksej Ivanovič će pokazati, a ti, Potapiču, zapisuj sva mesta gde treba ići. Šta ovde ima da se razgleda? — odjednom se ona ponovo obrati Polini.

— Ovde u blizini postoje razvaline zamka, zatim Šlangenberg.

— Šta je to Šlangenberg? Šuma, šta li?

— Ne, nije šuma, to je planina — tamo ima vidikovac...

— Kakav vidikovac?

— Najviša tačka na planini, ograđeno mesto. Odatle je pogled neuporediv.

— Znači, treba fotelju vući na planinu? A da li će moći izvući?

— On, nosači se mogu naći — odgovorio sam ja.

Sad je prišla da se pozdravi sa bakom Fedosja i privela generalovu decu.

— Ostavi, ne treba se ljubakati! Ne volim da se ljubim s decom, sva su deca slinava. Kako ti je ovde, Fedosja?

— Ovde je veoma, veoma lepo, majčice Antonida Vasiljevna — odgovorila je Fedosja. — A Vama, kako je bilo, majčice? Ta mi smo se za Vas tako brinuli.

— Znam, ti si čista duša. A ovi ovde, sve su vam gosti, šta li? — obratila se ona opet Polini. — A ko vam je ona nakarada sa naočarima?

— Knez Nilski, bako — prošaptala je Polina.

— A, Rus? A ja sam mislila neće razumeti! Možda nije čuo! Mister Astleja sam ja već videla. A, evo ga opet — ugledala ga je baka. — Budite zdravo! — odjednom mu se ona obratila.

Mister Astlej joj se ćutke poklonio.

— Hajde, šta ćete mi reći lepo? Kažite nešto! Prevedi mu ovo, Polina.

Polina je prevela.

— Evo ovo: ja Vas gledam s velikim zadovoljstvom i radujem se što ste tako zdravi — ozbiljno, ali sa velikom predusretljivošću, odgovorio je mister Astlej. Baki su preveli, i njoj se to, očigledno, dopalo.

— Kako Englezi uvek lepo odgovaraju — primetila je ona. — Ja sam odnekud uvek volela Engleze, Francuzi se s njima ne mogu uporediti! Navratite k meni — opet se ona obratila mister Astleju. — Trudiću se da Vam ne dosađujem. Prevedi mu ovo, i kaži mu da sam ja tu dole, tu dole, čujte, dole, dole — ponovila je ona mister Astleju, pokazujući prstom na pod.

Mister Astlej je bio veoma zadovoljan pozivom.

Baka je pažljivo i sa zadovoljnim izrazom odmerila Polinu od glave do pete.

— Ja bih tebe, Praskovja, volela — najedared je rekla ona — ali je tvoj karakterčić, uh! Uostalom, ni ja nisam cveće, de, okren se, to u tebe nije umetnuta tuđa kosa?

— Ne, bako, moja je,

— E, lepo. Ne volim sadašnju glupu modu. Ti si veoma lepa... Ja bih se zaljubila u tebe da sam muškarac. Što se ne udaješ? Ali, meni je već vreme. Treba i prošetati, dosadilo mi stalno u vagonima. — A ti, što se ti još uvek ljutiš? — obratila se ona generalu.

— Ostavite, tetkice, mnogo je! — prihvatio je general, obradovavši se. — Ja razumem, u Vašim godinama...

— Ova je starica podetinjila — šapnuo je De Gri generalu.

— Znajte, ja hoću da ovde sve razgledam. Ti ćeš mi ustupiti Alekseja Ivanoviča?

— O, koliko god želite, ali ja i sam... i Polina, gospodin De Gri, svi ćemo

smatrati za zadovoljstvo da vas pratimo...

— Gospođo, to, će biti uživanje... — brzo se umešao De Gri, smešeći se sladunjavo.

— Eh, uživanje! Smešan si ti meni, baćuška. A ja tebi ipak neću dati novaca — neočekivano je ona rekla generalu. — A sada — u moj stan, treba pregledati, a posle ćemo krenuti svuda redom. Krećemo!

Baku su opet podigli, i celo je društvo prošlo niz stepenice za foteljom. General je išao ošamućen, kao da je motkom tresnut po glavi. De Gri je nešto planirao u sebi. Gospođica Blanš kao da je htela da ostane, ali se zbog nečega predomislila i krenula sa ostalima. Za njom se odmah uputio i knez, i gore, u generalovom stanu ostali su samo Namac i gospođa udova Kominž.

X

U banjama, a čini mi se i svuda po Evropi, upravnici hotela i oberkelneri ne rukovode se prilikom davanja soba toliko zahtevima i željama gostiju koliko svojom ličnom ocenom ovih, i, treba priznati, retko se prevare. A baki su, ne zna se zbog čega, stavili na raspolaganje tako raskošne prostorije da su čak presolili: četiri bogato nameštene sobe, sa kupatilom, odeljenjima za poslugu, sa posebnom sobicom za sobaricu, i bogzna šta još. Stvarno, u tim sobama je pre nedelju dana bila odsela nekakva velika vojvotkinja, što je, naravno, novim gostima odmah stavljeno do znanja, radi veće cene stana. Baku su proneli, ili bolje reći, provozali po svim sobama, i ona ih je pažljivo i strogo pregledala, Oberkelner, postariji ćelav čovek, pratio ju je s poštovanjem prilikom tog prvog pregleda.

Ne znam šta su oni mislili — ko je baka, ali su je, čini se, svi smatrali za veoma važnu i, što je glavno, bogatu ličnost. U knjigu su odmah uneli: gospođa generalica knjeginja de Tarasovičeva, mada baka nikad nije bila knjeginja. Lična posluga, posebne prostorije u vagonu, brdo nepotrebnih denjkova, kofera, pa čak i sanduka, koji su stigli sa bakom, verovatno su poslužili kao početak prestiža, a fotelja, odsečan ton i bakin glas, njena neobična pitanja, koja su postavljana bez ikakvog ustručavanja, i nisu trpela nikakve primedbe, jednom rečju, cela bakina pojava — prava, oštra, zapovednička — prinuđivali su sve na duboko poštovanje prema njoj. Prilikom pregleda baka je ponekad neočekivano naređivala da zaustave fotelju, pokazivala na neku stvar nameštaja i obraćala se s neočekivanim pitanjima oberkelneru, koji se s poštovanjem osmehivao, ali se videlo da je već počeo da se plaši. Baka je postavljala pitanja na francuskom jeziku, kojim je, uostalom, govorila prilično rđavo, te sam ja obično prevodio. Odgovori oberkelnera joj se u većini slučajeva nisu dopadali, i činili joj se nezadovoljavajući. A i ona je pitala bilo o čemu, što često nije imalo veze sa stanom. Na primer, iznenada se zaustavila pred slikom. — prilično lošom kopijom nekog poznatog originala sa mitološkim sižeom.

— Čiji je to portret?

Oberkelner je objasnio da je to, verovatno, nekakva grofica.

— Kako ti to ne znaš? Ovde živiš, a ne znaš. Šta će to ovde, kakve su to kose oči?

Na sva ova pitanja oberkelner nije bio u stanju da pruži zadovoljavajuće odgovore, i počeo se čak zbunjivati.

— Vidi, kakva je to budala! — izjavila je baka na ruskom.

Nju su poneli dalje. Ista se istorija ponovila i sa jednom saksonskom statuicom koju je baka dugo razgledala, i zatim naredila da je iznesu, ne zna se zbog čega. Najzad je navalila na oberkelnera: koliko su stajali tepisi u spavaćoj sobi, i gde ih tkaju? Oberkelner je obećao da će se obavestiti.

— E, ovo je baš pravi magarac! — gundala je baka, i obratila svu svoju pažnju na krevet.

— Kakav raskošan baldahin! Neka raspreme postelju.

Razgrnuli su posteljinu.

— Još, još, sve razgrnite. Skinite jastuke, navlake, dignite perinu.

Sve su ispreturali, Baka je pažljivo pregledala.

— Dobro je što nemaju stenica Sve posteljno rublje dole! Prostrite moje rublje i stavite moje jastuke uostalom, sve je ovo suviše raskošno, šta će meni, starici, ovakav stan: samoj će mi biti dosadno. Alekseje Ivanoviču, ti dolazi češće k meni, čim decu prestaneš da učiš.

— Ja od jučerašnjeg dana više ne služim kod generala — odgovorio sam ja — i živim u hotelu potpuno na svoj račun.

— A zašto tako?

— Ovih dana doputovao je ovamo jedan ugledan nemački baron sa baronicom, svojom suprugom, iz Berlina. Ja sam juče za vreme šetnje zametnuo s njim razgovor na nemačkom, ne pridržavajući se berlinskog naglaska.

— Pa šta tu ima?

— On je to smatrao drskošću, i požali se generalu, a general me je juče otpustio.

— A da ti nisi opsovao, šta li, njega, toga barona? Uostalom, da si ga i opsovao, pa ništa!

— O, ne. Naprotiv, baron je na mene palicu podigao.

— I ti, slino nijedna, dozvolio si da se tako postupa sa tvojim učiteljem —

obratila se ona naglo generalu — pa si ga još i otpustio! Slabotinje ste vi, svi ste slabotinje, kako ja vidim.

— Ne uznemiravajte se, tetkice — odgovorio je general sa nekom nadmeno familijarnom notom u glasu — ja sam umem da vodim svoje poslove. Uz to, Aleksej Ivanovič nije Vas sasvim tačno obavestio.

— A ti, kako si to podneo? — obratila se ona meni.

— Ja sam hteo da izazovem barona na dvoboj — odgovorio sam ja, što je moguće uljudnije i mirnije — ali general se usprotivio.

— A zašto si se ti usprotivio? — ponovo se baka obratila generalu. — A ti, baćuška, odlazi, doći ćeš kada te pozovu — obratila se ona i oberkelneru. — Šta da mi tu zeva. Ne mogu da podnesem tu nirnberšku njušku! — Ovaj se poklonio i otišao, naravno, ne razumevši bakine komplimente.

— Oprostite, tetkice, ali zar su dvoboji mogućni? — odgovorio je general smešći se.

— A zašto nisu mogućni? — Svi su muškarci petlovi, trebalo je da se tuku. Slabotinje ste vi svi, kako ja vidim, ne umete svoju otadžbinu da branite. Hajde, diži se! Potapiču, postaraj se da dva nosača budu uvek spremna, najmi, pogodi. Ne više od dva. Nosiće se samo uz stepenice, a po ravnome, po ulicama — voziti, tako i kaži, i još im plati unapred biće poslušniji. A ti ćeš uvek biti pored mene, ti, Alekseje Ivanoviču, pokaži mi toga barona na šetnji, da bar vidim kakav je taj fon baron. No, a gde je taj rulet?

Objasnio sam da su ruleti smešteni na stanici, u salama. Zatim su počela da se ređaju pitanja: Ima li ih mnogo? Kockaju li se mnogo? Da li se po ceo dan kocka? Kako se to radi? Ja sam odgovorio da je to prilično teško opisati, i da je najbolje sve videti svojim očima..

— Onda nosite pravo tamo! Ti idi napred, Alekseje Ivanoviču!

— Kako, zar se Vi, tetkice, nećete ni odmoriti od puta? — zabrinuto je upitao general. On kao da se nešto užurbao, a i svi su se oni uskomešali i počeli se gledati. Verovatno, njima je bilo donekle tugaljivo, čak su se i stideli da baku prate pravo u stanicu, gde ona, razume se, može napraviti neki ispad, a to bi tamo već bilo javno, međutim, svi su se oni sami ponudili da je prate.

— A od čega da se odmaram? Nisam umorna, pet dana sam samo sedela. A posle ćemo pogledati kakvi su tu izvori i lekovite vode, i gde su oni. A posle... kako si ti ono, Praskovja, rekla vidikovac, je li tako?

— Vidikovac, bako.

— Da, vidikovac. A šta još ima ovde?

— Tu ima mnogo stvari, bako — Polini je već bilo teško da joj objašnjava.

— Vidi, pa ti ni sama ne znaš! Marta, ti ćeš takođe sa mnom ići — rekla je ona svojoj sobarici.

— Ali, šta će ona, tetkice? — uznemiri se general — Uostalom, to neće ni moći, teško da će i Potapiča pustiti u samu stanicu.

— Kakve su to gluposti! Zar zato što je sluškinja treba da je odgurnemo! Pa to je takođe živ čovek, već se nedelju dana movamo po železnici, pa i ona treba da štogod vidi. A s kim će ona, ako ne sa mnom? Ona sama ne bi se usudila ni nos da pokaže na ulicu.

— Ali, bako...

— Znači, tebe je sramota sa mnom, šta li? Onda ostani kod kuće, niko te nije ni zvao. Vidi molim te, general! Pa i ja sam generalica. Stvarno, i šta se toliki rep vas vuče za mnom? Ja ću i sa Aleksejem Ivanovičem sve razgledati...

Ali je De Gri odlučno nastojao da je svi prate, nije štedeo najljubaznije fraze da bi istakao kakvo je to zadovoljstvo pratiti nju. Tako su krenuli svi.

— Ako je ostavimo samu, praviće ispade — ponovio je De Gri generalu... — ostalo nisam mogao da čujem, ali je on, očigledno, imao nekakve namere, a možda mu se čak i nada povratila.

Do stanice je bilo oko pola vrste. Put nas je vodio alejom kestenova do skvera iza koga se ulazilo u stanicu. General se donekle umirio, pošto je naša povorka, mada donekle i neobična, ipak bila dostojanstvena i pristojna. Da, i pristojna. Uostalom, ništa čudno nije bilo u tome što se u banji pojavio bolestan i nemoćan čovek, bez nogu. Ali je bilo očigledno da se general plašio stanice: šta će bolestan čovek, pa još bez nogu i ovakva starica, na ruletu? Polina i gospođica Blanš išle su s jedne i s druge strane fotelje. Gospođica Blanš se smejala, bila je uljudno vesela i čak se veoma ljubazno ponekad šalila sa bakom, te ju je ova najzad i pohvalila. A Polina je sa svoje strane bila obavezna da odgovara na bezbrojna bakina pitanja, kao: »Ko je to prošao? Koja se to provozala? Je li grad veliki? Je li park veliki? Kakvo je ovo drveće? Koje su ono planine? Ima li ovde orlova? Kakav je ono smešan krov?« Mister Astlej išao je pored mene i šapnuo mi da mnogo očekuje od ovoga jutra. Potapič i Marta išli su pozadi, odmah iza fotelje, — Potapič u svome fraku, sa belom mašnom, ali u kačketu, a Marta — četrdesetogodišnja, rumena ali već proseda devojkica — u platnenoj kapici, cicanoj haljini i u škripavim cipelama.

Baka se njima vrlo često okretala i razgovarala. De Gri i general bili su malo zaostali i o nečemu vrlo vatreno razgovarali. General je bio veoma potišten. Dok ja govorio, De Gri je imao odlučan izraz. Možda je on hrabrio generala — u svakom slučaju, o nečemu su se savetovali. Ali baka je maločas rekla sudbonosnu frazu, »Ne dam ja tebi novac«. Možda De Gri u tu vest nije verovao, ali general je znao svoju tetku. Ja sam primetio da su De Gri i gospođica Blanš stalno krišom menjali poglede. — Kneza i Nemca putnika spazio sam na samom kraju aleje, oni su zaostali i nekud su otišli od nas.

Na stanicu smo stigli trijumfalno. Vratar i lakeji pokazali su isto poštovanje kao i hotelska posluga. Ipak su gledali radoznalo. Baba je prvo naredila da je pronesu kroz sve sale, jedno je pohvalila, prema drugome bila ravnodušna, o svemu se raspitivala. Najzad smo stigli i do kockarskih sala. Lakej, koji je stajao u ulozi stražara pred zatvorenim vratima, najednom je zaprepašćeno širom otvorio vrata. Pojava bake u sali sa ruletima ostavila je dubok utisak na publiku. Za kockarskim stolovima sa ruletima i na drugom kraju sale, gde se nalazio sto za igru *trente et quarante*, guralo se možda sto pedeset ili dvesta ljudi, bilo ih je u nekoliko redova. Oni koji su bili uspeli da se proguraju do samog stola obično su stajali čvrsto i nisu ustupali svoje mesto sve dok ne bi izgubili sve, prostim posmatračima nije dozvoljeno da uzalud zauzimaju mesto onima koji igraju. Iako su oko stola postavljene stolice, malo igrača sedi, osobito ako je velika navala publike, ovo zato što stojeći može namestiti bolje i lakše stavljati ulog. Drugi i treći redovi gurali su se iza prvih, očekujući i vrebajući mesto za, sebe, ali su u nestrpljenju ponekad provlačili ruku kroz prvi red, da bi stavili svoj ulog. Čak su se i iz trećeg reda dovijali i uspevali da postave ulog, zbog toga nije prolazilo ni deset, pa čak ni pet minuta, a da na nekom kraju stola ne započne prepirka o ulozima. Policija u stanici je prilično dobra. Naravno, gužva se ne može izbeći, naprotiv, ovde se raduju navali publike, pošto je to unosno za banku, ali, osam krupijea, koji sede oko stola, raširenih očiju paze na uloge: a oni vrše i obračune i rešavaju sporove, kad se pojave. U krajnjem slučaju zovu policiju. Tu se policajci nalaze u civilnim odelima, pomešani s publikom, tako da se ne mogu poznati. Spor se završava za jedan minut. Oni naročito paze na lopove i varalice, kojih oko ruleta ima naročito mnogo. zbog neobično povoljnih mogućnosti za njihov zanat. Stvarno, na svim drugim mestima mora se krasti iz džepova ili posle obijenih brava, a to se, u slučaju neuspeha, završava s velikim neprijatnostima. A ovde treba jednostavno prići ruletu, početi igrati i odjednom, javno i glasno uzeti tuđi dobitak i strpati ga u svoj džep, a ako dođe do spora, onda varalica glasno i ubedljivo tvrdi da je ulog —

lično njegov. Ako je stvar izvršena vešto, a svedoci se kolebaju, onda lopov veoma često uspeva da prigrabi novac sebi, razume se, ako suma nije vrlo velika. A ako je suma velika, onda je ona sigurno uočena od krupijea, ili od nekog drugog igrača, jer u tom slučaju, kad je ulog veliki, svi obraćaju pažnju na njega. Ali ako suma nije tako značajna, onda pravi sopstvenik ponekad prosto odustaje od spora, nije mu prijatan skandal, i napušta sto. No, ako uspeju da lopova razobliče, onda ga smesta, uz sve neprijatnosti po njega, izvode.

Baka je sve ovo posmatrala izdalje i sa divljom radoznalošću. Njoj se naročito dopadalo kad su lopove izvodili. Igra *trente et quarante* malo ju je interesovala, njoj se mnogo više dopao rulet, i to kako se loptica kotrlja. Najzad je zaželela da igru pogleda izbliže. Nikako ne razumem kako se to dogodilo, ali su lakeji i neki agenti, koji se tuda muvaju (uglavnom Poljaci koji su već izgubili i sada nameću svoje usluge, srećnim igračima i svim strancima) baki smesta našli i raščistili mesto, — bez obzira na svu onu gužvu, baš u sredini stola, pored glavnog krupijea i tu privukli njenu fotelju. Veliki broj posetilaca, koji nisu igrali, već su samo sa strane posmatrali kocku (uglavnom Englezi sa svojim porodicama), smesta su se sjatili oko toga stola, da bi iza igrača videli baku. Veliki broj lornjeta odmah se uperio prema njoj. Krupijea je obuzela nada — takav neobičan igrač stvarno je obećavao nešto neobično. Sedamdeset petogodišnja žena, i još bez nogu, koja želi da igra — naravno, nije bio svakidašnji slučaj. Ja sam se takođe progurao do stola i zauzeo mesto pored bake. Potapič i Marta bili su ostali negde daleko među svetom. General, Polina, De Gri i gospođica Blanš takođe su se zadržali po strani, među posmatračima.

Baka je prvo počela da posmatra igrača. Ona mi je postavljala oštra, kratka pitanja polušapatom: Ko je onaj? Ko je ova? Njoj se naročito svideo jedan mlad čovek na kraju stola, koji se kockao u veoma velike sume, stavljaajući hiljade, i koji je, kako su šaputali okolo, bio već dobio četrdeset hiljada, franaka, koje su, u zlatu i banknotama, ležale u gomili pred njim. On je bio sav bled, oči su mu se sijale i ruke tresle. On je stavljao uloge već bez ikakvog računa, koliko ruka zgrabi, a ipak je stalno dobijao i dobijao, stalno privlačio i privlačio. Lakeji su se užurbali oko njega, primicali mu iza leđa fotelju, raščištavali oko njega mesto, da bi imao više prostora, da ga ne bi pritešnjavali, sve to u očekivanju bogate blagodarnosti. Pojedini kockari daju im od dobitka ponekad ne brojeći, već onako, koliko u radosti ruka zgrabi iz džepa. Pored mladog čoveka već se bio namestio jedan Poljačić, namećući mu se iz sve snage, i nešto mu ponizno. ali neprekidno šapućući, verovatno ga je

učio kako da postavlja ulog, razume se, takođe očekujući docnije čast! Ali igrač gotovo nije ni gledao na njega, stavljao je bez razmišljanja, i sve prevlačio. Očigledno, on se već bio izgubio.

Baka ga je posmatrala nekoliko minuta.

— Kaži mu — neočekivano se uznemirila baka i počela me gurati — kaži mu da napusti, da odmah uzme novac i ode. Izgubiće, sad će sve izgubiti! — zabrinula se ona, gotovo zadihana od uzbuđenja. — Gde je Potapič? Pošalji Potapiča k njemu. Kaži, kaži — gurala me je ona — ta gde je, stvarno, Potapić! Odlazi! Napusti! — pokušala je ona sama da dovikne mladome čoveku. — Ja sam joj se nagnuo i odlučno prošaputao da se ovde ne može tako vikati, da čak nije dozvoljeno ni malo glasnije razgovarati, jer to smeta obračunu, odmah nas mogu isterati.

— Prosto da čovek pukne od ljutnje! Upropašćen čovek! Znači, sam želi, ne mogu da ga gledam, sasvim me je uznemirio. Kakav glupak! — i baka se brzo okrenula na drugu stranu.

Tamo, levo od nas, za drugom polovinom stola, izdvajala se među ostalim igračima jedna mlada dama, kraj koje je stajao nekakav patuljak. Ko je bio taj patuljak — ne znam, možda joj je bio rođak ili ga je možda vodila sa sobom samo da bi skrenula pažnju na sebe. Ja sam tu gospođu zapazio i ranije. Ona se pojavljivala za kockarskim stolom svakog dana u jedan čas popodne i odlazila tačno u dva svakog dana igrala je po jedan čas. Nju su već poznavali, i smesta bi joj primicali fotelju. Ona je vadila iz džepa nekoliko zlatnika, nekoliko banknota od hiljadu franaka, i počinjala da stavlja mirno, hladnokrvno, s proračunom, beležeći olovkom na hartiji cifre i trudeći se da otkrije sistem po kome su se u datom momentu ređale šanse. Ona je stavljala znatne uloge. Svakog dana je dobijala jednu, dve, najviše tri hiljade franaka, ne više, i dobivši, odmah je odlazila. Baka ju je dugo posmatrala.

— Vidiš, ova neće izgubiti! Zaista, neće ta izgubiti! Od kakvih je ona? Ne znaš? Ko je ona?

— Verovatno Francuskinja, jedna od onih — šapnuo sam ja.

— A, odmah se vidi ptičica. Vidim kako je nokte zaoštrila. Rastumači ti meni sada šta znači svaki ovaj okret, i kako treba stavljati?

Ja sam, koliko je to bilo moguće, protumačio baki sve te mnogobrojne kombinacije i uloge.

— Crveno i crno, par i nepar, *manque et passe* i, najzad, razne nijanse u sistemu brojeva. Baka je pažljivo slušala, pamtila, preslišavala se i učila. Za

svaki sistem uloga bilo je moguće odmah pokazati i primer, te se mnogo, veoma lako i brzo naučilo i zapamtilo. Baka je bila veoma zadovoljna.

— A šta je to *zero* (nula)? — Evo, onaj kudravi krupije, baš glavni, viknuo je sada: zero! A zašto je on prigrabio sve, što god je bilo na stolu? Onoliku gomilu, sve je sebi privukao. Šta to znači?

— Zero je dobitak banke, bako. Ako kuglica padne na zero, svi ulozi koji se nalaze na stolu pripadaju banci, bez obračuna. Istina, dopušta se još jedno okretanje, ali za to banka ništa ne plaća.

— Vidi ti! Znači, ja ništa ne dobijam?

— Ne, bako, ako ste pre toga stavili na zero, tada vam, ako izađe zero, isplaćuju trideset pet puta više.

— Šta kažeš, trideset pet puta? I često izlazi? Pa zašto oni, budale, ne stavljaju?

— Ima trideset šest šansi protiv, bako.

— Kakva glupost! Potapiču, Potapiču! Ali čekaj, imam ja uza se novaca. evo! — i ona je izvadila iz džepa sasvim pun novčanik i uzela IZ njega fridrihsdor. — Na, odmah stavi na zero.

— Bako, zero tek što je izašlo — rekao sam ja, — sada verovatno neće dugo izaći. Vi ćete mnogo izgubiti, pričekajte bar malo.

— Hajde, ne laži, stavlaj!

— Kako hoćete, ali ono možda ni do večeri neće izaći, Vi ćete i do hiljade izgubiti, to se događalo.

— Sve su to gluposti, gluposti! Ko se vuka boji — u šumu, ne ide. Šta? Izgubili smo? Stavi opet!

Izgubili smo i drugi fridrihsdor. Stavili smo treći. Baku mesto nije držalo, usijanim očima pratila je kuglicu dok je skakutala po pregradicama ruleta, koji se okretao. I treći smo izgubili. Baka je bila van sebe, nije mogla da se smiri u fotelji, čak je udarila pesnicom po stolu kad je krupije objavio »trideset šest« umesto zero.

— Đavo ga odneo — besnela je baka — hoće li već jednom izaći ta prokleta zeriška? Sačekaću zero, pa makar ne bila živa! Sve to pravi, ovaj prokleti kudravi krupije. Alekseje Ivanoviču, stavi dva zlatnika odjednom. Ovde se toliko gubi da ništa nećeš dobiti i kada bi izašlo proketo zero,

— Bako!

— Stavlaj, stavlaj! Nisu tvoji.

Ja sam stavio dva fridrihsdora. Kuglica je dugo letela po ruletu, najзад je počela skakutati po pregradicama. Baka je, sva obamrla, stezala svoju ruku, i najedared: tap!

— Zero! — objavio je krupije.

— Vidiš! Vidiš! brzo se okrenula meni baka, sva obasjana i zadovoljna. — Jesam li ti kazala! Sam me gospod naučio da stavim dva zlatnika! Dakle, koliko ću ja sada dobiti? Što već ne isplaćuju? Potapič, Marta, gde su oni? Gde su se svi naši izgubili? Potapiču, Potapiču!

— Bako, posle — šaputao sam ja. — Potapič je pred vratima, njega ovamo ne puštaju. Pazite, bako, novac vam izdaju, primite! — Baki doturiše težak paket u zapečaćenoj plavoj hartiji sa pedeset fridrihsdora, i odbrojaše još dvadeset nezapečaćenih fridrihsdora. Ja sam sve to lopaticom privukao pred baku.

— Igrajte, gospođo! Igrajte, gospođo! Niko više ne ide? — objavljuvao je krupije, pozivajući da se stave uložiti i spremajući se da rulet pusti u pokret.

— Gospode! Zadocnili smo! Sad će okrenuti! Stavljaj, stavljaj! — užurbala se baka. — Ma, ne oklevaj, brže! — gurala me je iz sve snage, kao izbezumljena.

— Ali gde da stavim, bako?

— Na zero, na zero! Opet na zero! Stavi što možeš više! Koliko svega imamo? Sedamdeset fridrihsdora? Ne treba ih žaliti, stavljaj po dvadeset fridrihsdora odjednom.

— Priberite se bako! Ono ponekada i po dvesta puta ne izađe! Uveravam Vas, Vi ćete sav kapital izgubiti.

— Hajde, ne laži, ne laži! Stavljaj! Samo melješ jezikom! Znam ja šta radim — tresla se baka od uzbuđenja.

— Prema pravilima, nije dozvoljeno stavljati odjednom više od dvanaest na zero, bako, i evo, stavio sam.

— Kako nije dozvoljeno! Da ti mene ne lažeš? Gospodine! Gospodine! — počela je ona da gura krupijea, koji je sedeo odmah pored nje s leve strane i spremao se da pokrene rulet. — Koliko zero? Dvanaest? Dvanaest?

Ja sam brzo objasnio pitanje na francuskom.

— Da, gospođo — učtivo je potvrdio, opet na francuskom, krupije — isto kao što svaki pojedinačni ulog odjednom ne može premašiti četiri hiljade florina — dodao je on kao objašnjenje,

— Dobro, šta možemo, stavi dvanaest.

— Idemo! — viknuo je krupije.

Rulet se zavrteo, izašlo je trideset. Izgubili smo!

— Još! Još! Još! Stavi još! — vikala je baka. Ja se više nisam protivio, slegnuo sam ramenima i opet stavio dvanaest zlatnika. Rulet se dugo okretao. Baka je prosto drhtala, prateći okretanje ruleta. — Ma nije moguće da ona stvarno misli da će zero opet dobiti — pomislio sam ja, gledajući je sa čuđenjem. Na njenom licu sijalo je odlučno ubeđenje da će dobiti — nepokolebivo očekivanje da će svakog trenutka viknuti: zero! Kuglica je uskočila u pregradicu.

— Zero! — viknuo je krupije.

— Dakle, šta sad kažeš! — obratila se meni baka, oduševljena do ludila.

Ja sam i sam bio kockar, to sam osetio baš u ovom trenutku. Noge i ruke su mi drhtale, u glavi mi je tutnjalo. Razume se, to je bio redak slučaj da na nekih deset okretaja zero izađe tri puta, ali u tome nije bilo ništa osobito čudno. Ja sam bio svedok kad je pre tri dana zero izašao triput uzastopno. Tom prilikom je jedan od igrača, koji je revnosno beležio na hartiji okretaje i pogotke, glasno primetio da je juče ovo isto zero izašlo samo jedanput u toku čitavih dvadeset četiri časa.

Sa bakom su se, kao sa dobitnikom najznačajnijeg dobitka, obračunali izuzetno pažljivo i s poštovanjem, Ona je trebalo da dobije ravno četiri stotine dvadeset fridrihsdora, to jest četiri hiljade florina i dvadeset fridrihsdora. Dvadeset fridrihsdora su joj izdali u zlatu, a četiri hiljade florina u banknotama.

Ovoga puta baka više nije zvala Potapiča, nju sada nije interesovalo to. Čak se nije ni gurala, a nije se videlo ni da drhti. Ona je, ako se tako može reći, drhtala iznutra. Sva se bila na nešto usredsredila, prosto kao da nišani.

— Alekseje Ivanoviču! On je rekao da se odjednom može staviti samo četiri hiljade florina? Evo, uzmi, stavi sve ove četiri na crveno — odlučila je baka.

Bilo je nekorisno odvrćati je. Rulet se zavrteo.

— Crveno! — objavio je krupije.

Opet dobitak od četiri hiljade florina, znači, svega osam.

— Četiri daj ovamo meni, a četiri opet stavi na crveno — komandovala je baka.

Ponovo sam stavio četiri hiljade.

— Crveno! — objavio je krupije.

- Ukupno dvanaest! Daj ih sve ovamo. Zlato saspi u novčanik, a banknote strpaj u džep.
- Dosta! Kući! Odmaknite fotelju!

XI

Fotelju su odvezli do vrata, na drugi kraj sale. Svi naši odmah su se sjatili oko bake, da čestitaju. Ma koliko da je bakino ponašanje bilo nastrano, sada je njen trijumf pokrivao mnogo šta i general se više nije plašio da će se kompromitovati u publici rođačkim odnosima sa tako strašnom ženom. Osmehujući se snishodljivo i familiarno — veselo, kao da teši malo dete, čestitao je baki. On je, uostalom, bio, kao i svi posmatrači, zaprepašćen. Okolo su govorili i pokazivali, na baku. Mnogi su prolazili pored nje, da bi je bolje videli. Mister Astlej, stajao je malo dalje i razgovarao o njoj sa svoja dva poznanika, Engleza. Nekoliko otmenih dama posmatrale su je sa najvećom nedoumicom, kao kakvo čudo. De Gri se topio u osmesima i čestitanju.

— Kakva pobeda! — govorio je on.

— Ali, gospođo, to je kao grom! — dodala je gospođica Blanš, smešeći se veselo.

— Da-a, samo što sam sela, dobih dvanaest hiljada florina. Kakvih dvanaest, a gde je zlato? Sa zlatom će biti gotovo trinaest. Koliko je to u našem? Biće šest hiljada, valjda?

Ja sam obavestio da je i sedam prebacilo, a prema sadašnjem kursu, molim, biće i svih osam.

— Nije šala, osam hiljada! A vi sedite tu, slabotinje, ništa ne radite! Potapiču, Marta, videste li?

— Majčice, pa kako to Vi? Osam hiljada rubalja! — ushićavala se Marta, uvijajući se.

— Uzmite, evo vam od mene po pet zlatnika, evo!

Potapič i Marta su pritrčali da poljube ruku.

— I nosačima dati po zlatnik. Daj im po zlatnik, Alekseje Ivanoviču. Što se taj lakej klanja, i drugi takođe? Čestitaju? Daj i njima po fridrihsdor.

— Gospođo knjeginjo... jedan siromah bez domovine... neprestano nesreće... ruske knjeginje su velikodušne... — uvijala se oko fotelje jedna ličnost u izgužvanom kaputu, šarenom prsluku, sa brkovima, držeći kačket uz

bedro i ponizno se osmehujući.

— Daj i njemu fridrihsdor. Ne, daj mu dva, a sad dosta, inače ih se nećeš otresti, vozite. Praskovja — obratila se ona Polini Aleksandrovnoj — ja ću tebi sutra kupiti za haljinu, kupiću i toj gospođici... kako se ono zvaše, gospođica Blanš, šta li, da, i njoj ću takođe kupiti. Prevedi joj, Praskovja.

— Hvala, gospođo — ljupko je klecnula gospođica Blanš i istovremeno iskrivila usta u podsmešljiv osmeh, koji je izmenila sa De Grijem i generalom. General je bio prilično zbunjen i užasno se obradovao kada smo se dokopali aleje.

— Fedosja, mislim, kako će se sad Fedosja začuditi — govorila je baka, sećajući se poznate joj generalove dadilje. — I njoj treba pokloniti za haljinu. Ej, Alekseje Ivanoviču, Alekseje Ivanoviču, udeli ovome prosjaku.

Putem je prolazio nekakav odrpanac pogrbljenih leđa i gledao na nas.

— Ali to možda i nije prosjak, već nekakav probisvet, bako.

— Daj! Daj! Daj mu gulden!

Ja sam prišao i dao. On je pogledao na mene sa divljom nedoumicom, ali je ipak ćuteći uzeo gulden. Zaudarao je na vino.

— A ti, Alekseje Ivanoviču, još nisi oprobao sreću?

— Ne, bako.

— Ali su ti gorele oči, videla sam ja.

— Ja ću još probati, bako, neizostavno, posle.

— I odmah stavi na zero! Videćeš! Koliko imaš kapitala?

— Samo dvadeset fridrihsdora, bako.

— Malo. Ja ću ti dati pedeset fridrihsdora na zajam, ako hoćeš. Eto baš, taj paketić uzmi, a ti, baćuška, ipak ne očekuj, tebi ne dam! — neočekivano se obratila generalu.

Ovoga kao da je nešto drmnulo, ali je oćutao. De Gri se namrštio.

— Do đavola, ovo je neka strašna starica! — šapnuo je on kroz zube generalu.

— Prosjaci, prosjaci, opet prosjaci! — povikala je baka. — Alekseje Ivanoviču, daj i tome gulden.

Ovoga puta sreli smo sedog starca sa drvenom nogom, u nekakvom plavom kaputu dugih skutova i sa dugačkom trskom u ruci. On je ličio na starog vojnika. Ali, kada sam mu ja pružio gulden, on se trgnuo, jedan korak natrag i preteći me pogledao.

— Šta to treba da znači! — viknuo je on, dodavši tome još desetak psovki.

— No, budala! — viknula je baka, mahnuvši rukom. — Vozite dalje! Ogladnela sam! Sada treba ručati, zatim se malo ispružiti, i opet tamo.

— Vi opet hoćete da igrate, bako? — viknuo sam ja.

— A šta si ti mislio? Znači, kad vi ovde sedite i kiselite se, treba i ja na vas da se ugledam?

— Ali, gospođo — prišao je De Gri — sreća se može okrenuti, samo jedan loš potez, i Vi ćete izgubiti sve... Osobito sa Vašom igrom... to je strašno!

— Vi ćete apsolutno izgubiti — zacvrkutala je gospođica Blanš.

— A šta se svih vas to tiče? Neću vaše izgubiti, moje! A gde je taj mister Astlej? — upitala me je ona.

— Ostao je na stanici, bako.

— Šteta, eto, on je zaista dobar čovek.

Stigavši kući, baka je još na stepenicama, sretnuvši oberkelnera, pozvala ga i pohvalila se svojim dobitkom, zatim je pozvala Fedosju, poklonila joj tri fridrihsdora i naredila da posluže ručak. Fedosja i Marta su se prosto satirale trčkajući oko nje za vreme ručka.

— Gledam ja Vas, majčice — blebetala je Marta — i kažem Potapiču — šta je ovo naša majčica smislila da radi. A na stolu novac, novac, sveti oci! Celog svog života nisam toliko novca videla, a okolo sve sama gospoda, sve sama gospoda sede. I otkuda, kažem, Potapiču, ovde sve ovakva gospoda? Mislim, pomozite joj mati božja. Molim se za Vas, majčice, a srce mi tako obamire tako obamire, da drhtim, sva drhtim. Daj joj, gospođe, mislim, a gospod Vam je i pomogao. Još i sada, majčice drhtim, evo sva drhtim.

— Alekseje Ivanoviču, posle ručka u četiri časa budi spreman, idemo. A sada, privremeno, zbogom, i nađi mi nekog doktorčića, ne zaboravi, treba i vodu piti. Nemoj to da zaboraviš.

Izašao sam od bake kao ošamućen. Trudio sam se da sebi predstavim šta će sada biti sa našima, i kakav će obrt uzeti stvari? Ja sam jasno video da oni (posebno general) još nisu uspeli da dođu k sebi, čak ni od prvog utiska. Pojava bake, umesto svakog časa očekivanog telegrama o njenoj smrti (a verovatno i o nasledstvu) tako je razušila sav sistem njihovih namera i donetih odluka da su se u potpunoj nedoumici, i sa nekom ukočenošću koja ih je obuzela, odnosili prema daljim bakinim podvizima na ruletu. Međutim, ovaj drugi fakat bio je gotovo važniji od prvoga, jer — iako je baka dva puta ponovila da generalu neće dati novac — ipak još nije trebalo gubiti nadu. I De Gri, koji je bio umešan u sve generalove poslove, nije je gubio. Ja sam

uveren, da je i gospođica Blanš bila dosta umešana (nego šta: generalica i značajno nasledstvo!), i bila spremna da upotrebi prema baki sva laskanja, nasuprot nerazumnoj i nesposobnoj za laskanje, ponosnoj Polini. Ali sada, kada je baka već napravila ovakve podvige na ruletu, sada, kada se bakina ličnost pokazala pred njima tako jasno i tipično (jogunasta, vlastoljubiva starica) — sada je već sve propalo, ona se raduje kao dete što se našla ovde i, kako se drži, izgubiće sve do mrve. Bože, pomislio sam ja (oprosti mi bože) sa najzaluradijim smehom, svaki fridrihsdor koji je baka maločas stavljala na rulet bolno je dirao generalovo srce, strašno ljutio De Grija i dovodio do besnila gospođicu de Kominž, kojoj su ispred usta izmicali kašiku. Evo još jedne činjenice: čak i posle dobitka na ruletu, kada je baka bila puna radosti, i svima delila novac i svakoga prolaznika smatrala za prosjaka, njoj se i tada otelo da kaže generalu — A tebi ipak ne dam! — To znači: ona je uvrtila sebi u glavu tu misao, zainatila se, dala sebi reč. Da, veoma opasno! Opasno!

Sva ova razmišljanja punila su mi glavu dok sam se, idući od bake, po paradnim stepenicama peo na najviši sprat, u svoju sobicu. Mene je sve ovo neobično zanimalo, naravno, ja sam i ranije mogao naslućivati osnovne misli, koje su preda mnom povezivale glavne ličnosti, ali ipak nisam potpuno znao sve metode i tajne ove igre. Polina sa mnom nikad nije bila potpuno poverljiva. Istina, događalo se da je ona ponekada preda mnom, kao nesvesno, otkrivala svoje srce, ali ja sam primetio da je ona često, a gotovo i uvek, posle takvih otvorenosti, sve što bi rekla okretala na šalu, ili bi počela uvijati, s namerom da svemu prida lažnu sadržinu. O, ona je mnogo skrivala! U svakom slučaju, ja sam sada predosećao da se približava kraj svemu ovome tajanstvenom i napregnutom stanju. Još jedan potres — i sve će biti svršeno i razotkriveno. O svojoj sudbini, mada sam i sam u svemu ovome bio zainteresovan, ja se gotovo nisam ni brinuo. Čudno je bilo moje raspoloženje: u džepu imam svega dvadeset fridrihsdora, sam sam, i daleko u tuđoj zemlji, bez mesta i bez sredstava za opstanak, bez nade, bez planova, a ipak — nisam zabrinut! Da ne mislim o Polini, ja bih se prosto interesovao samo komičnom stranom predstojećeg raspleta, i svemu bi se slatko smejao. Ali me Polina zbunjuje, rešava se njena sudbina, to sam ja predosećao, ali — priznajem i kajem se — mene njena sudbina uopšte nije brinula. Ja sam želeo da proniknem u njene tajne, ja sam želeo da mi ona dođe i kaže »Ta, ja tebe volim«, a pošto je to nemoguće, pošto je to bezumlje neostvarljivo, onda... Da, onda zašto da je žalim? Zar ja znam šta želim? Ja sam kao izgubljen, hteo bih samo da budem pored nje, u njenom oreolu, u njenom sjaju, večno, uvek, celog života. Ja dalje ništa ne znam! I zar ja mogu otići od nje?

Na trećem spratu u hodniku učini mi se da me je nešto dotaklo. Osvrnuo

sam se i, na dvadeset ili više koraka razdaljine, spazio sam Polinu, kako izlazi iz sobe. Ona, kao da me je očekivala i vrebala., smesta mi je dala znak da joj pridem.

— Polina Aleksandrovna...

— Tiše! — prošaputala je ona.

— Zamislite — zašaputao sam i ja — meni se sada učinilo da me je nešto gurnulo u bok, pogledam — Vi! Kao da iz Vas izlazi nekakav elektricitet.

— Uzmite ovo pismo — rekla je zabrinuto i namršteno Polina, verovatno i ne čuvši ono što sam ja rekao — i predajte ga lično mister Astleju, odmah. Što pre, molim Vas. Odgovor nije potreban. On sam...

Nije dovršila.

— Mister Astlej? — začuđeno sam ponovio ja.

Ali Polina je već nestala u sobi.

Tako dakle, oni se dopisuju! Ja sam, razume se, odmah potrčao da tražim mister Astleja, prvo u njegovom hotelu, gde ga nisam zatekao, zatim na stanici, gde sam oprčao sve sale i, najzad, ljut i gotovo u očajanju, vraćajući se kući, sreo sam ga slučajno: jahao je u društvu nekih Engleza i Engleskinja. Pozvao sam ga znakom, zaustavio ga i predao mu pismo. Nismo uspeli ni da se dobro pogledamo. Ali ja sumnjam da je mister Astlej namerno brzo krenuo konja.

Da li me je mučila ljubomora? Ali, ja sam bio sasvim rastrojen. Nisam hteo ni da proveravam o čemu se oni dopisuju. Dakle, sad sam njen poverenik! — Dobro, prijatelj joj je — mislio sam i to je jasno (i kad je uspeo da to postane?) — ali da li je tu posredi ljubav? Naravno, ne — došapnuo mi je zdrav razum. Ali u ovakvim slučajevima sam razum malo pomaže. U svakom slučaju, trebalo je i ovo razjasniti. Stvar se počela neprijatno komplikovati,

Nisam stigao ni da uđem u hotel, kad mi vratar i oberkelner, koji je izašao iz svoje sobe, saopštiše da me zovu i traže, da su triput slali da se obaveste gde sam ja, mole da se što je moguće pre javim u generalov stan. Ja sam bio sasvim neraspoložen. Kod generala u kabinetu zatekao sam, osim generala, De Grija i gospođicu Blanš, samu, bez majke. Mati je bila potpuno sporedna ličnost, koja je upotrebljavana samo radi parade, ali kada je dolazilo do ozbiljnog posla, onda je gospođica Blanš operisala sama. Uostalom, teško da je ona ma šta znala o poslovima svoje nazovi kćerke.

Oni su o nečemu živo raspravljali i savetovali se, čak su vrata od kabineta bila zaključana što se inače nikad nije događalo. Prilazeći vratima čuo sam

viku — drzak i zajedljiv razgovor De Grija, drsko—bezobraznu i besnu viku Blanše i žalostiv glas generala, koji se, očigledno, zbog nečega pravdao. Kad sam se ja pojavio, oni su se nekako malo savladali i smirili. De Gri je popravio kosu i svoje ljutito lice smesta nasmešio — onim odvratnim, oficijalno—učtivim francuskim osmehom, koji ja toliko mrzim. Smrvljeni i izgubljeni general se uozbiljio, ali nekako mehanički. Jedino gospođica Blanš gotovo nimalo nije izmenila svoje od gneva zajapureno lice, samo je začutala, uperivši na mene pogled pun nestrpljivog očekivanja. Napominjem da se ona sve dosad neverovatno nemarno odnosila prema meni, čak nije ni odgovarala na moje pozdrave, prosto me nije primećivala.

— Alekseje Ivanoviču — počeo je nežno—penušavim glasom general — dozvolite da Vam izjavim da je čudno, u najvišem stepenu čudno... jednom rečju, Vaši postupci prema meni i mojoj porodici... jednom rečju, neverovatno čudno...

— Eh! Nije u tome stvar! — prekinuo ga je ljutito i prezrivo De Gri. (Nesumnjivo, on je ovde upravljao!). — Dragi moj gospodine, naš se dragi general vara — upadajući u ovakav ton (njegov govor nastavljam ruski), ali on je hteo da Vam kaže... to jest da Vas upozori, ili, bolje rečeno, da Vas najubedljivije zamoli, da ga Vi ne upropašćavate — pa da, ne upropašćavate! Ja upotrebljavam baš ovaj izraz...

— Ama čime, zaista, čime! — prekinuo sam ga ja.

— Dopustite, Vi ste se prihvatili da budete rukovodilac (ili... kako se to kaže?) te starice, te sirote nemoguće starice, — zbunjivao je De Gri samog sebe — ali ona će izgubiti, ona će apsolutno sve izgubiti! Vi ste sami videli, a i ja sam bio svedok, kako ona igra! Kad ona počne da gubi, neće se odmicati od stola, iz tvrdoglavosti i zlobe, igraće neprekidno, a u takvim slučajevima gubitak se teško povraća, upravo nikad. I tada... tada...

— I tada — prihvatio je general — tada ćete Vi upropastiti celu moju porodicu! Ja i moja porodica, mi smo — njeni jedini naslednici, ona nema bližu rodbinu. Ja Vam otvoreno kažem: moje stvari stoje veoma loše, krajnje rđavo. Vi i sami delimično znate... Ako ona izgubi znatnu sumu, ili čak celu imovinu (oh bože!), šta će tada biti s nama, s mojom decom! (General je pogledao na De Grija). — Sa mnom! (On je sada pogledao na gospođicu Blanš, ali se ova s prezrenjem okrenula od njega). — Alekseje Ivanoviču, spasite, spasite nas!...

— Ali čime, generale, kažite, čime ja mogu... Šta ja ovde značim?

— Odrecite joj, otkazite, napustite je!...

— Onda će se naći drugi! — uzviknuo sam ja.

— Ali nije u tome stvar, nije u tome stvar — opet ga je prekinuo De Gri — dođavola! Ne, ne napuštajte je, ali je, u svakom slučaju, savetujte, nagovorite je, odvojte je... Najzad, ne dajte joj da gubi suviše mnogo, odvučite je nekako.

— Ali, kako ću ja to uraditi? Kad biste se Vi lično prihvatili toga, gospodine De Gri... — dodao sam ja što je moguće naivnije.

U tom trenutku primetio sam brz, vatren, upitan pogled, koji je gospođica Blanš bacila na De Grija. A preko lica De Grija preletelo je nešto osobito, nešto sasvim providno, što on nije uspeo da sakrije.

— Stvar je u tome što ona mene neće uzeti sada! — povikao je De Gri odmahnuvši rukom. — Kad bi... ali tek posle...

Ovde je De Gri brzo i značajno pogledao na gospođicu Blanš.

— O, moj dragi gospođine Aleksis, budite tako dobri — sama gospođica Blanš koraknula je prema meni, smešeći se zavodljivo, uzela me za obe ruke i čvrsto ih stegla. Do đavola! Ovo đavolsko lice umelo je da se u jednoj sekundi menja. I u ovom trenutku njeno je lice bilo takosvetlo, tako milo, detinjski nasmevano, i čak vragolasto, ona mi je na završetku rečenice mangupski namignula, kradom od svih: htela je da me odmah ulovi, šta li? I nije ružno ispalo, samo je to bilo ipak grubo, užasno.

Za njom je priskočio general, baš priskočio:

— Alekseje Ivanoviču, oprostite što sam ja maločas onako počeo s Vama, ja uopšte nisam to hteo da kažem... Ja Vas molim, preklinjem Vas, klanjam Vam se do pojasa, po ruski, Vi jedini, jedini Vi možete nas spasti! Ja i gospođica de Kominž preklinjemo Vas, — Vi shvatate, ta Vi razumete? — preklinjao je on, pokazujući mi očima na gospođicu Blanš. On je bio strašno bedan.

U tom trenutku začula su se tri tiha i ućtiva udarca u vrata. Otvorili su. Kucao je sluga iz hodnika, a nekoliko koraka iza njega stajao je Potapič. Bila ih je poslala baka. Zahtevala je da me pronađu i odmah dovedu, ljuti se — saopštio je Potapič.

— Ali, tek je pola četiri!

— Nije mogla ni zaspati, stalno se prevrtala, zatim je iznenada ustala, fotelju je zahtevala, i po Vas poslala. Ona je već na izlazu...

— Kakva veštica! — uzviknuo je De Gri.

Stvarno, ja sam baku našao na izlazu, nestrpljivu što mene nema. Ona nije izdržala do četiri časa.

— Hajde, podižite! — viknula je, i mi smo se opet uputili na rulet.

XII

Baka je bila nestrpljiva i ljutita, videlo se da joj se rulet čvrsto uvrteo u glavu. Ona je prema svemu ostalom bila ravnodušna, i uopšte veoma rasejana. Na primer, uz put ni o čemu se nije raspitivala kao jutros. Ugledavši jedne raskošne karuce, koje su projurile kao vetar pored nas, podigla je ruku i upitala: ko je to? Čije su? Ali čini se, nije ni čula moj odgovor. Njenu zamišljenost neprekidno su prekidali nagli i nestrpljivi trzaji tela. Već smo prilazili stanici, kada sam joj izdaleka pokazao barona i baronicu Vurmerhelm, a ona je rasejano pogledala i potpuno ravnodušno rekla — A! — Zatim se brzo okrenula Potapiču i Marti, koji su koračali pozadi, i odbrusila im:

— A zašto ste se vi zalepili? Treba li da i vas stalno vodim! Odlazite kući! Meni si i ti dovoljan — dodala je meni, pošto su se oni žurno poklonili i uputili kući.

Na stanici su baku već čekali. Odmah su joj raščistili ono isto mesto pored krupijea. Meni se čini da ovi krupijeji, koji su uvek tako dostojanstveni i trude se da predstavljaju obične činovnike, kojima je gotovo sasvim svejedno dobija li banka ili gubi, uopšte nisu ravnodušni prema bančinom gubitku, i da su, naravno, unapred već dobili izvesne instrukcije za privlačenje igrača i predano čuvanje bančinih interesa, za šta neizostavno i sami dobijaju nagrade i premije, U svakom slučaju, na baku su gledali već kao na sigurnu žrtvicu. Posle se sve što smo mi pretpostavljali i dogodilo.

Evo kako je tekla ta stvar.

Baka je odmah navalila na zero i smesta naredila da se stavlja po dvanaest fridrihsdora. Stavili smo jednom. drugi put, treći. Zero nije izlazilo. — Stavljaj, stavljaj! — gurnula me je baka nestrpljivo. Ja sam slušao.

— Koliko smo puta izgubili? — upitala je najzad, nervozno škripeći zubima.

— Pa već smo dvanaest puta stavljali, bako. Izgubili smo četrdeset četiri fridrihsdora. Ja sam Vam govorio, bako, da ćemo do večeri...

— Ćuti! — prekinula me je baka. — Stavi na zero, i sada stavi na crveno

hiljadu guldena. Na, evo ti banknota.

Crveno je izašlo, a zero je opet propalo, povratili smo hiljadu guldena.

— Vidiš, vidiš! šaputala je baka. Povratili smo gotovo sve što smo izgubili. Stavi opet na zero, stavljaćemo još deset puta, i onda ćemo ostaviti.

Ali baki je već na petom postavljanju sasvim dojadilo..

— Ostavi do đavola tu zlobnu zerišku! Evo ti, stavi sve četiri hiljade guldena na crveno! — zapovedila je ona.

— Bako! Biće mnogo, a ako ne izađe crveno — preklinjao sam ja, ali me baka umalo nije udarila. (Uostalom, ona me je tako gurala da me je na taj način gotovo tukla). Šta sam mogao da radim, postavio sam na crveno svih četiri hiljade guldena koje smo maločas dobili. Rulet se počeo vrteti. Baka je sedela mirno i gordo uspravljena, ne sumnjajući u neizostavan dobitak.

— Zero — objavio je krupije.

Baka u početku nije razumela, ali kada je spazila da je krupije privukao njene četiri hiljade guldena zajedno sa svim što se nalazilo na stolu, i saznala da je zero, koje tako dugo nije izlazilo, i na kome smo izgubili gotovo dve stotine fridrihsdora, izašlo, kao namerno, baš onda kad ga je baka ispovala i napustila — jauknula je i pljesnula rukama tako da je cela sala odjeknula. Okolo su se čak počeli smeјati.

— Sveti oci! Pa ono je, prokleta, baš sad izašlo! — zavapila je baka, — Pa to je pravo prokletstvo! A ti si kriv! Sve si ti ovo! — besno je nasrnula na mene i stala me gurati. — To si me ti odvratio!

— Bako, ja Vam ozbiljno kažem, kako ja mogu odgovarati za sve šanse?

— Daću ja tebi šanse! — šaputala je ona preteći. — Gubi se od mene!

— Zbogom, bako — okrenuo sam se ja i pošao.

— Alekseje Ivanoviču, Alekseje Ivanoviču, stani! Kuda ćeš? Hajde, šta ti je? Vidi ti, naljuti se. Budala! De, ostani, ostani još, hajde, ne ljuti se, ja sam sama budala! Hajde, kaži de, šta sad da se radi?!

— Ja se, bako, ne prihvatam da Vas savetujem, jer ćete Vi mene sigurno okrivljivati. Igrajte sami, zapovedajte, ja ću stavljati.

— Dobro—de. Dakle, stavi još četiri hiljade guldena na crveno! Evo ti novčanik, uzmi. — Ona je izvadila iz džepa novčanik i pružila mi ga. — Hajde, vadi brže, tu je dvadeset hiljada rubalja u gotovom novcu.

— Bako — promrmljao sam ja — takvi ulozi...

— Makar ne bila živa, povraćiću. Stavljaj.

Stavili smo i izgubili.

— Stavi, stavi, svih osam stavi!

— Ne može, bako, najveći je ulog četiri.

— Dobro, stavi četiri!

Ovoga. puta smo dobili, Baka se ohrabrila.

— Jesi li video, jesi li video! — počela je opet da me gura. — Stavi opet četiri!

Stavili smo i — izgubili, zatim opet — i opet smo izgubili.

— Bako, otišlo je svih dvanaest hiljada — obavestio sam je ja.

— Vidim da je otišlo — rekla je ona s nekim besnim spokojstvom, ako se tako može izraziti — vidim, baćuška, vidim — gundala je gledajući preda se nepomično i kao razmišljajući o nečemu — Eh! Makar ne bila živa, stavi još četiri hiljade guldena.

— Ali, bako, novaca nema, ovde u novčaniku su samo Vaše vrednosne petprocentne hartije i još neke potvrde, ali novaca nema.

— A u novčaniku za metalni novac?

— Ostala je samo sitnina, bako.

— Postoje li ovde menjačke radnje? Meni su rekli da se sve naše vrednosne hartije mogu menjati — odlučno je pitala baka.

— O, koliko god želite! Ali ćete prilikom menjanja toliko izgubiti da bi se i sam Jevrejin uplašio.

Glupost! Povratiću igrom! Vozi. Pozovi one klipane!

Ja sam otkotrljao fotelju, pojavili su se nosači, i mi smo krenuli iz stanice.

— Brže, brže, brže! — komandovala je baka. — Pokazuj put, Alekseje Ivanoviču, samo idi prečicom... je li daleko?

— Dva koraka, bako.

Ali na ulazu u aleju iza skvera srelo nas je celo naše društvo: general, De Gri i gospođica Blanš sa majkom. Polina Aleksandrovna nije bila s njima, ni mister Astlej takođe.

— Hajde, hajde, hajde! Ne zaustavljajte se! — vikala je baka. — De, šta imate da se zaustavljate? Nemam sad vremena za vas!

Ja sam išao pozadi De Gri mi je pritrčao.

— Izgubila je sve današnje i dvanaest hiljada guldena je izgubila. Idemo da promenimo petprocentne vrednosne hartije — šapnuo sam mu ja brzo.

De Gri je tresnuo nogom i potrčao da obavesti generala. Mi smo produžili da vozimo baku.

— Zaustavite je, zaustavite! — izbezumljeno mi je šapnuo general.

— Eto, probajte Vi da je zaustavite — šapnuo sam mu ja.

— Tetkice! — primakao se general — Tetkice... mi ćemo odmah... mi ćemo sada... — glas mu je podrhtavao i bio nesiguran, — najmićemo konje i pravo u grad... Divan pogled... Vidikovac... Mi smo krenuli da Vas pozovemo!

— Idi do đavola s tvojim vidikovcem! — ljutito ga je odbila baka.

— Tamo je selo... tamo ćemo piti čaj... — nastavio je general, već sasvim očajan.

— Pićemo mleko na livadi — dodao je De Gri, pun zverske mržnje.

Mleko i zelena trava — to je sve, što pariski buržoa smatra idealno idiličnim, u tome je, kao što je poznato, ceo njegov pogled na prirodu i istinu!«

— Nosi se ti sa svojim mlekom! Sam se služi njime mene od njega trbuh boli, i šta ste vi tu navalili?! — zavikala je baka. — Kazala sam da nemam vremena!

— Stigli smo, bako! — viknuo sam ja. — Ovde je!

Dogurali smo fotelju do kuće u kojoj je bila kancelarija menjača. Ja sam ušao da promenim, baka je ostala da čeka kraj ulaza, De Gri, general i Blanša stajali su malo dalje, ne znajući šta da preduzmu. Baka ih je gnevno pogledala, i oni su se uputili prema stanici. Ponudili su mi tako užasan obračun da nisam smeo da prihvatim, i vratio sam se baki za instrukciju.

— Ah, razbojnici! — povikala je ona, pljesnuvši rukama. — Vidi ti! Ali ne mari! Menjaj! — viknula je odlučno. — Stoj, pozovi mi menjača!

— Može li nekoga od pisara, bako?

— Dobro, pisara, svejedno. Ah, razbojnici!

Pisar je pristao da izađe kad je saznao da ga zove stara, bolesna grofica koja ne može da ide. Baka je dugo, ljutito i glasno prekorevala pisara zbog pljačkanja i pogađala se sa njim smešom ruskog, francuskog i nemačkog jezika, pri čemu sam ja prevodom pomagao. Ozbiljni pisar posmatrao nas je i, ćuteći, mahao glavom. On je baku posmatrao čak sa suviše upornom radoznalošću, što je već bilo neučtivo, najzad se počeo osmehivati.

— Hajde, gubi se! — viknula je baka. — Udavio se mojim novcima! Razmeni kod njega, Alekseje Ivanoviču, nemamo vremena, inače bi smo kod drugoga otišli...

— Pisar kaže da drugi još manje daju.

Ne sećam se tadašnjeg tačnog obračuna, ali on je bio užasan. Ja sam primio oko dvanaest hiljada florina u zlatu i banknotama, Uzeo obračun i izneo baki.

— Vidi ti! Uh! Ne treba ni računati zamahala je ona rukama. — Brže, brže, brže!

— Više nikada neću stavljati na, to prokleta zero, ni na crveno takođe — šaputala je ona poluglasno, prilazeći stanici.

Ja sam ovoga puta svim silama pokušavao da je ubedim da stavlja što je moguće manje, uveravajući je da će, ako se ukažu šanse, uvek imati vremena za veće uloge. Ali ona je bila tako nestrpljiva da — iako se u početku slagala — nije bilo moguće zadržati je za vreme igre. Čim je počela dobijati na uloge po deset i dvadeset fridrihsdora, odmah bi me počela gurati:

— Eto vidiš, eto! Da smo stavili četiri hiljade umesto deset fridrihsdora, sad bismo dobili četiri hiljade, a šta je ovo? To si ti sve kriv, ti!

I ma koliko da me je obuzimala ljutnja, gledajući na njenu igru, ja sam ipak odlučio da ćutim i da je više uopšte ne savetujem.

Odjednom je pritrčao De Gri. Njih troje su bili pored nas, ja sam primetio da je gospođica Blanš s majkom stajala malo dalje i zabavljala se s malim knezom. General je bio u očiglednoj nemilosti, gotovo odgurnut. Blanša čak nije htela ni da ga gleda, mada joj se on svim silama udvarao. Siroti general! On je bledeo, crveneo, podrhtavao, i čak više nije ni pratio bakinu igru. Blanša i mali knez najzad su izašli, general je otrčao za njima.

— Gospođo, gospođo — šaputao je De Gri baki medenim glasom, primaknuvši joj se uz samo uvo. — Gospođo, tako se ulog ne stavlja. Ne, ne, ne može... — brbljao je on ruski — ne ide!

— Pa kako, onda? Hajde, nauči me! — obratila mu se baka. De Gri je najedared brzo zabrbljao francuski, počeo je savetovati, žutiti se, govorio je da treba čekati šansu, stao izračunavati nekakve cifre... Baka ništa nije razumela. On se neprekidno obraćao meni, da ja prevedem, stavlja prst na sto, pokazivao, najzad je zgrabio olovku i počeo da računa na hartiji. Baka je najzad izgubila strpljenje.

— Hajde, odlazi,— gubi se! Samo gluposti melješ! »Gospođo, gospođo« — a ovamo stvarno ni sam ništa ne razumeš. Gubi se!

— Ali, gospođo — zacvrkutao je De Gri i ponovo počeo tumačiti i pokazivati. Bio je mnogo zainteresovan.

— Hajde, postavi jednom kao što on kaže — naredila mi je baka. — Da

vidimo: možda će stvarno izaći.

De Gri je hteo samo da je odvрати od velikih uloga, on je predlagao da se stavi na broj, pojedinačno ili na grupe brojeva. Ja sam po njegovom uputstvu stavio po jedan fridrihsdor na neparne brojeve u grupi, prvih dvanaest i po pet fridrihsdora na grupe brojeva od dvanaest do osamnaest i od osamnaest do dvadeset četiri: postavili smo svega šesnaest fridrihsdora.

Rulet so zavrteo.

— Zero! — viknuo je krupije.

MI smo sve izgubili.

— Kakav klipán! — viknula je baka obraćajući se De Griju. — Kako si ti odvratán Francuščić! Baš je posavetovao, izrod! Gubi se, gubi se! Ništa ne razume, a ovamo se trpa!

Strašno uvređen, De Gri je slegnuo plećima, prezrivo pogledao baku i udaljio se. Njega je i samoga bilo sramota što se, ne mogavši da se uzdrži, suviše umešao.

Ma koliko da smo se mučili i dovijali, i ipak smo za jedan čas izgubili sve.

— Kući! — viknula je baka.

Nije izustila ni reči sve do same aleje. U aleji, kad smo se već približavali hotelu, njoj su se počeli otimati uzvici:

— Kakva budala! Prava budala! Stara si ti, stara budala!

Čim smo ušli u stan, baka je viknula:

— Čaj mi dajte! I odmah pakujte! Idemo!

— A kuda, majčice izvolevate putovati? — počela je Marta.

— A šta se tebe tiče? Nos u svoj posao! Potapiču, skupljaj sve, sav prtljag. Putujemo natrag, u Moskvu! Prokockala sam petnaest hiljada u gotovu!

— Petnaest hiljada, majčice! Pobogu! — viknuo je Potapič, udvorički pljesnuvši rukama, verovatno pretpostavljajući da će se time dodvoriti.

— Hajde, hajde budalo! Još ćeš početi sliniti! Čuti! Pakujte se! Brzo račun, brzo!

Prvi voz polazi u devet i po časova, bako — obavestio sam ja, da bih utišao njenu paniku.

— A koliko je sada?

— PoIa osam.

— Kakva neprijatnost! Ali svejedno! Alekseje Ivanoviču, ja nemam ni

kopejke. Evo ti još dve akcije, otrči tamo i razmeni i njih. Inače nemam s čim otputovati.

Otišao sam, a kad sam se posle pola časa vratio u hotel, zatekao sam sve naše kod bake. Saznavši da baka definitivno putuje u Moskvu, oni su time bili zaprepašćeni, čini se, više nego njenim gubitkom na ruletu. Uzmimo da je njenim odlaskom spaseno njeno imanje, ali se zato postavljalo pitanje šta će sada biti sa generalom. Ko će isplatiti De Grija? Gospođica Blanš, naravno. neće čekati dok baka umre, i verovatno će se izgubiti sa malim knezom, ili bilo s kojim drugim. Oni su stajali pred njom, tešili je i nagovarali. Polina opet nije bila tu. Baka je izbezumljeno vikala na njih.

— Ostavite me na miru, đavoli! Šta se to vas tiče? I šta ova kozja brada puzi oko mene! — viknula je na De Grija. — A šta ti hoćeš uvijušo? — okrenula se gospođici Blanš.— Šta se ulaguješ?

— Idi do đavola! — prošaputala je gospođica Blanš, sevnuvši očima, zatim je odjednom prasnula u smeh i izašla.

— Ona će živeti sto godina! — doviknula je s vrata generalu.

— A ti, dakle, na moju smrt računaš?! — jauknula je baka generalu, — gubi mi se s očiju! Sve ih isteraj, Alekseje Ivanoviču! Šta tražite ovde? Ja sam svoje profučkala, a ne vaše!

General je slegnuo ramenima, pognuo se i izašao, za njim je izašao i De Gri.

— Pozvati Praskovju! — zapovedila je baka Marti.

Posle pet minuta vratila se Marta sa Polinom. Polina je za sve ovo vreme sedela u svojoj sobi sa decom, i, čini se, bila je odlučila da ceo dan ne izlazi. Lice joj je bilo ozbiljno, tužno i zabrinuto.

— Praskovja — počela je baka — je li to istina što sam je maločas uzgred čula, da ova budala, taj tvoj poočim, hoće da se ženi ovom glupom vrtirepkom Francuskinjom, šta je ona — glumica, ili nešto još gore? Govori, je li to istina?

— Ja to, bako, ne znam pouzdano — odgovorila je Polina — ali, prema rečima same gospođice Blanš, koja ne smatra potrebnim da krije, zaključujem...

— Dosta! — energično je prekinula baka. — Sve mi je jasno! Ja sam uvek računala da od njega može biti samo tako nešto, i uvek sam ga smatrala najblesavijim i najlakomislenijim čovekom. Misli da je bogzna šta, zato što je general (a od pukovnika je to, i to tek u ostavci, dobio), i pravi se važan. Ja, majčice moja, sve znam, kako ste vi telegram za telegramom slali u Moskvu.

— Hoće li skoro, kažete, stara babetina papke otegnuti? — Nasledstvo ste čekali, njega bez novaca ta podla devojčura, kako se ono zvaše — de Kominž, šta li — ni za svoga lakeja neće uzeti, pa još sa veštačkim zubima. Ona ima, kažu, hrpu novaca — pošteno je zaradila — i daje ih pod interes. Ja, Praskovja, tebe ne krivim, nisi ti telegrame slala, a ni staro neću da pominjem. Znam da ti imaš loš karakterčić — prava osica! Ujedaš, i odmah otekne. Ali je meni žao tebe, jer sam ja pokojnu Katarinu, tvoju majku, volela. Dakle, ako hoćeš, ostavi sve ovo ovde i kreni sa mnom. Pa ti i tako nemaš kud, a tebi i ne priliči da sada budeš s njima. Stoj! — prekinula je baka Polinu, koja je pokušala da odgovori. — Ja još nisam završila. Ja od tebe ništa ne tražim. Kuća je moja u Moskvi, sama znaš, pravi dvorac, ako hoćeš možeš ceo sprat zauzeti, i, ako ti se moja narav ne dopada, ne moraš nedeljama k meni silaziti! Dakle, hoćeš li, ili no?

— Dopustite da Vas prvo upitam: nije moguće da Vi odmah hoćete da putujete?

— A zar se ja šalim, šta. li, majčice! Rekla sam, Znači, odlazim. Ja sam danas petnaest hiljada u gotovu prokockala na tripud prokletom vašem ruletu. A u Podmoskovlju sam pre pet godina dala obećanje da tamošnju drvenu crkvu prezidam kamenom, a umesto toga ovde sam prokockala. Sada, majčice, idem da crkvu gradim.

— A voda, bako? Jer, Vi ste doputovali da vodu pijete?

— Idi ti do đavola sa svojom vodom! Nemoj me ljutiti, Praskovja. Ili ti to namerno? Govori, putuješ li, ili ne?

— Ja Vam, bako, veoma, veoma zahvaljujem— iskreno je počela Polina — za utočište koje mi nudite. Vi ste moj položaj delimično shvatili. Ja sam Vam zaista zahvalna, i doći ću, verujte doći ću k Vama možda vrlo brzo: ali sada postoje razlozi... važni... i ja sada, ovog trenutka, ne mogu da se odlučim. Ali, kad biste Vi ostali bar nedelju—dve...

— Znači, nećeš?

— Znači, ne mogu. Uz to, ja ni u kom slučaju ne mogu ostaviti brata i sestru, pošto se... pošto se... stvarno može dogoditi da oni ostanu sasvim napušteni. Ali, ako me Vi, bako, primite sa dečicom, onda ću, naravno, doći k Vama i, budite uvereni, odužiću Vam se za to! — dodala je ona vatreno. — Ali, bez dece ne mogu, bako.

— No, ne slini! (Polina uopšte nije nameravala da slini, ona nikada nije plakala). — I za pilad će se naći mesta, veliki je kokošarnik. Osim toga, njima je vreme i u školu Znači, nećeš sada da pođeš! Dobro Praskovja, pazi! Ja tebi želim dobra ali ja znam zbog čega ti nećeš da pođeš! Znam ja sve, Praskovja.

Neće tebe ovaj Francuzčić usrećiti

Polina je planula. I sam sam uzdrhtao. (Svi znaju. Jedino ja, verovatno, ništa ne znam!)

— Hajde, hajde, ne mršti se! Neću ti dosađivati. Samo dobro pazi da se ne desi zlo, razumeš? Ti si pametna devojka, meni će tebe biti žao. A sad — dosta! Bolje da vas nijedno nisam videla! Odlazi, zbogom!

— Ali, bako, ja ću Vas još ispratiti — rekla je Polina.

— Ne treba — ne smetaj, uostalom, svi ste mi dosadili.

Polina je poljubila baki ruku, ali ova je ruku istrгла, i sama ju je poljubila u obraz.

Prolazeći pored mene, Polina me je brzo pogledala i smesta skrenula oči.

— Pa, zbogom i ti Alekseje Ivanoviču! Još je samo jedan čas do voza. A i ti si se namučio sa mnom, mislim. Evo, uzmi sebi ovih pedeset zlatnika.

— Pokorno Vam zahvaljujem, bako, ali mene je stid...

— Dobro, dobro! — viknula je baka, ali tako energično i preteći da se ja nisam usudio da odbijeni, primio sam novac.

A u Moskvi, kad budeš lutao bez mesta, dođi k meni, preporučiću te negde. A sad odlazi!

Ja sam se popeo u svoju sobu i legao na krevet. Mislim da sam tako ležao oko pola časa, na leđima, sa rukama pod glavom. Katastrofa je već bila počela, imalo je o čemu da se misli. Odučio sam da sutra neodložno razgovaram sa Polinom. A Francuzčić? Tako, znači, istina je! Ipak, šta je tu moglo biti? Polina i De Gri! Gospode, kakav par!

Sve je to bilo prosto neverovatno. Ja sam odjednom skočio kao izbezumljen. Nameravao sam da smesta idem da tražim mister Astleja i da ga po svaku cenu nateram da govori, On, naravno, i o ovome više zna od mene. Mister Astlej? Pa to je još jedna zagonetka za mene!

U tom trenutku neko je zakucao na moja vrata. Pogledao sam. Potapič.

— Oče, Alekseje Ivanoviču, gospođa Vas zove sebi!

— Šta je sad? Putuje, šta li? Do voza ima još dvadeset minuta.

— Uznemirena je, baćuška, jedva sedi. »Brže, brže!« — to jest, da Vi dođete što pre. Tako Vam Hrista, ne oklevajte.

Ja sam smesta strčao dole. Baku su već bili izneli u hodnik. U rukama joj je bio novčanik.

— Alekseje Ivanoviču, idi napred, polazimo!

— Kuda, bako?

— Makar umrla, moram povratiti! Hajde, marš, bez raspitivanja. Tamo se, valjda, do ponoći kocka?

Ja sam se ukočio, promislio sam malo, ali sam se odmah odlučio.

— Vi, Antonida Vasiljevna, kako hoćete, ali ja ne idem.

— Zbog čega? Šta to znači? Jeste li se vi svi najeli bunike!

— Kako god hoćete, ali bih ja posle prekorevao sebe. Ne želim da budem ni svedok ni saučesnik, oslobodite me, Antonida Vasiljevna. Evo Vam natrag vaših pedeset fridrihsdora. Zbogom! — i ja sam se, pošto sam prethodno stavio zamotuljak sa fridrihsdorima na stočić, pored koga se bila zaustavila bakina fotelja, poklonio i udaljio.

— Kakva glupost! — viknula je baka za mnom. — Pa i ne treba da ideš, ja ću i sama naći put! Potapiču, hajde sa mnom! Hajde, podižite, nosite!

Mister Astleja nisam našao, pa sam se vratio kući. Kasno, već oko jedan posle ponoći, doznao od Potapiča čime se završio bakin dan. Ona je izgubila sve što sam joj ja sinoć promenio to jest — još deset hiljada rubalja. Tamo joj se prilepio onaj isti Poljačić, kome je ona juče dala dva fridrihsdora, on je sve vreme rukovodio njenom igrom. Ona je s početka, pre Poljačića, naterala Potapiča da stavlja, ali ga je brzo oterala, tada je pritrčao Poljačić. On je, na nesreću, znao ruski, čak je koliko—toliko natucao tri jezika, mešajući ih, tako su oni mogli donekle razumeti jedno drugo. Baka ga je stalno i nemilosrdno psovala, mada je on neprestano sebe »prostirao pod stopice vlastelinke«.

— Ali, gde bi se on mogao uporediti s Vama, Alekseje Ivanoviču — pričao je Potapič. — S Vama je ona postupala kao sa gospodinom, a ovaj, — to sam video lično svojim očima, bog neka me smesta ubije — krao joj je novac tu sa stola. Ona ga je sama dva puta uhvatila na stolu, i grdila ga je svakojakim rečima, baćuška, čak ga je jednom i za kosu povukla, zaista, ne lažem, pa su se svi okolo smejali. Sve je, baćuška, izgubila, sve što je imala, sve što ste joj Vi promenili. A kad smo je mi, majčicu, — dovezli ovamo, samo je vodice zatražila da pije, prekrstila se i — u postelju. Mora da se namučila, odmah je zaspala. Neka joj bog pošalje anđeoski san! Uh, dosta mi je ovoga inostranstva! — završio je Potapič. — Govorio sam ja da neće na dobro izaći. Samo da se što pre vratimo u našu Moskvu. I šta sve mi nemamo kod naše kuće u Moskvi?! Voćnjak, cveće, kakvog ovde nema, miris, jabuke zru, širina, ne, zar je trebalo u inostranstvo! Oh—oh—oh!

XIII

Već je prošao ceo mesec dana otkako se nisam dotakao ovih svojih beležaka, koje sam počeo pod uticajem, istina nesređenih, ali veoma jakih utisaka. Katastrofa, čije sam ja približavanje još onda predosećao, stvarno je nastupila, ali sto puta oštrije i neočekivanije nego što sam ja pretpostavljao. Sve je to bilo nešto strašno, užasno, čak i tragično, u svakom slučaju, bar u odnosu na mene. Meni su se desili neki — gotovo čudnovati događaji, u svakom slučaju, ja na njih tako i sada gledam, mada bi se, s druge strane, osobito sudeći po kolovratu, u kome sam se ja tada okretao, oni mogli smatrati bar neobičnim. Ali za mene je najčudnije to kako sam — se ja odnosio prema svim tim događajima. Ja ni sada ne razumem sebe! I sve je to proletelo kao san, čak i moja strast, a bar je ona bila snažna i istinska, ali... gde se ona izgubila? Zaista, meni svaki čas sine u glavi pitanje: da li ja tada nisam bio sišao s uma, i da nisam za sve to vreme sedeo negde u ludnici, a možda i sada sedim, jer mi se to možda sve samo pričinilo, i još uvek mi se samo pričinjava.

Složio sam i ponovo pročitao svoje zabeleške. (Ko zna, možda samo radi toga da se uverim da ih nisam pisao u ludnici?). Sada sam sam samcijat Nastala je jesen, lišće žuti. Sedim u ovom tužnom gradiću (o, kako su tužni nemački gradići!) i, umesto da mislim kakve korake ubuduće da preduzmem, živim pod uticajem tek minulih osećanja, pod uticajem svežih uspomena, pod uticajem onoga nedavnog vihora, koji me je možda zavitlao u onaj kolovrat i opet negde izbacio. Meni se ponekad stalno čini da se još vrtim u tom vihoru, i da će svakog trenutka ponovo naleteti ona bura, da će me uz put zahvatiti svojim krilom, i da ću ja opet iskočiti iz normalnog reda i osećanja mere, i da ću se početi vrteti, vrteti, vrteti...

Ja ću se, međutim, možda nekako i zaustaviti, i prestaću da se vrtim ako uspem da sebi položim tačan račun, ukoliko je to moguće, o svemu što se dogodilo u toku tih mesec dana. Ponovo me privlači pero,— uz to, gotovo i nemam šta da radim uveče. Čudno je to što ja, da bih se ma čime zanimao, uzimam iz ovdašnje oskudne biblioteke Pol de Kokove romane (u nemačkom prevodu!), koje gotovo ne mogu da podnesem, ali ih čitam i divim se sebi: da

li se to ja bojim da ću ozbiljnom knjigom ili kakvim ozbiljnim zanimanjem razušiti nejasan čar onoga što je tek minulo? Da li mi je toliko drag taj ružan san, i svi utisci koje je on ostavio iza sebe, da se čak plašim da će se on, ako ga dodirnem ma čime novim, raspršiti kao dim? A možda je on meni ipak drag? Da, naravno, drag mi je... i ja ću se, verovatno, i posle četrdeset godina sećati njega...

Dakle, prihvatam se pisanja. Uostalom, sada se sve to može ispričati i kraće, utisci više nisu onakvi kakvi su bili...

Prvo da završim s bakom. Ona je sutradan potpuno prokockala sve. To se i moralo dogoditi, kad se neko od takvih jednom nađe na tom putu, onda juri, kao na sankama niz snegom pokrivenu planinu, sve brže i brže. Ona je igrala ceo dan do osam časova uveče, ja nisam prisustvovao njenoj igri, i o tome znam samo po pričanju.

Potapič je ceo dan dežurao pored nje na stanici. Poljačići, koji su upućivali baku, smenjivali su se toga dana nekoliko puta. Ona je počela time što je oterala jučerašnjeg Poljačića, onoga što ga je vukla za kosu, i uzela drugog, ali se taj drugi pokazao gotovo još gori. Oteravši i ovoga, i uzevši opet prvog, koji se nije udaljivao i za sve vreme progonstva stalno se muvao oko njene fotelje, ona je najzad pala u očajanje. Ni onaj drugi oterani Poljačić nipošto nije hteo da se udalji, jedan se namestio s desne, drugi s leve strane. Oni su se sve vreme svađali i psovali jedan drugoga zbog uloga i poteza, vređali jedan drugoga raznim pogrđnim poljskim izrazima. Zatim su se ponovo umirili, bacali novac bez ikakvog smisla, stavljali ne misleći. Kad bi se posvađali, stavljali su svaki sa svoje strane, jedan, na primer, na crveno, a drugi odmah na crno. Svršilo se time što su potpuno ošamutili i zbunili baku, da se ona, najzad, sa suzama obratila starcu krupijeu, s molbom da je zaštiti. Stvarno, njih su odmah oterali, bez obzira na njihovu viku i proteste, oni su obojica odjednom vikali i dokazivali da im je baka dužna, da ih je ona u nečemu prevarila, da je prema njima postupila nečasno. Sve ovo pričao mi je nesrećni Potapič, sa suzama u očima, iste večeri posle gubitka. I žalio mi se da su oni nabijali svoje džepove novcem, govorio mi je da je lično video kako su bezočno krali i svakog trenutka trpali sebi u džepove. Isprosivši, na primer, od bake pet fridrihsdora za svoj trud, odmah su počinjali da stavljaju na rulet, neposredno pored bakinih uloga. Baka je dobila, a oni viču da je to njihov ulog dobio, a da je baka izgubila.

Kad su ih oterali, Potapič je istupio i prijavio da oni imaju pune džepove zlata. Baka je odmah zamolila krupijea da preduzme mere, Poljačići su kreštali (kao dva rukama zgrabljena petla), ali se pojavila policija, i, ne obazirući se na njihovu viku, odmah im ispraznila džepove, u bakinu korist. Baka je toga dana, sve dok nije izgubila i poslednju paru, uživala očigledan autoritet kod krupijea i kod cele stanične uprave. Njena se popularnost malo — pomalo raširila po celome gradu. Svi posetioci banje, svih nacija, najobičniji i najznatniji, dolazili su da pogledaju »staru rusku groficu« koja je podetinjila, i koja je već izgubila »nekoliko miliona«.

Ali baka je imala vrlo, vrlo malo koristi od toga što su je spasili od dva Poljačića. Na njihovo mesto odmah joj se stavio na raspolaganje sa svojim uslugama treći Poljak, koji je savršeno govorio ruski i bio obučen kao džentlmen, mada je ipak podsećao na lakeja, nosio je brkove i trudio se da ulije poverenje. On je takođe ljubio »stopice panske« i »prostirao se pod stopice panske«, ali se u odnosu na okolinu držao uobraženo i despotski naređivao, jednom rečju, odmah se pokazao ne kao sluga, već kao gospodar bakin. Svakog trenutka, odnosno sa svakim obrtajem ruleta, on joj se obraćao i kleo strašnim kletvama, da je on lično »pošten« pan, i da on neće uzeti nijednu kopejku od bakinog novca. On je tako često ponavljao ove kletve da se ona sasvim uplašila. Ali, pošto je ovaj pan stvarno u početku nekako popravio njenu igru i, činilo se, počeo dobijati, baka se više nije mogla od njega osloboditi. Malo docnije obojica ranijih Poljačića, koji su izvedeni iz stanice, ponovo su se pojavili za bakinim stolom opet su ponudili usluge, makar i kao služinčad. Potapič se kleo da se »pošteni pan« s njima namigivao, i našto im čak davao u ruke. Kako baka nije ručala, i gotovo nije silazila sa fotelje, jedan od Poljačića stvarno je dobro došao: otrčao je u staničnu salu za ručavanje i doneo joj šolju buljona, a zatim i čaj. Međutim, oni su trčali obojica. Ali, pred kraj dana, kada je već svima bilo jasno da ona gubi svoju poslednju banknotu, iza njene stolice stajalo je već šest Poljačića, koje pre niko nije ni video ni čuo. A kada je baka gubila već i poslednji novac, svi oni ne samo što je više nisu slušali nego je čak nisu ni primećivali, naginjali su se pravo preko nje prema stolu, sami su grabili novac, sami odlučivali i stavljali, prepirali se i vikali, razgovarali sa »poštenim panom« kao sa dobrim poznanikom, a »pošteni pan« jedva da je i primećivao postojanje bake. Čak i onda kada se baka, pošto je definitivno sve izgubila, vraćala uveče u osam časova u hotel, tri ili četiri Poljačića još uvek je nisu ostavljala, i trčali su oko fotelje, i glasno vikali, uveravajući da ih je baka u nečemu prevarila, i da im je nešto ostala dužna. Tako su stigli do samog hotela, odakle su ih najzad grubo oterali.

Baka je, po Potapičevom računu, toga dana izgubila ukupno oko devedeset hiljada rubalja, ne računajući novac koji je izgubila prethodnog dana. Ona je promenila, sve svoje hartije od vrednosti, unutrašnje zajmove, sve akcije koje je imala uza se promenila i — izgubila. Ja sam se zadivio kako je ona izdržala svih tih sedam ili osam časova, sedeći u fotelji i gotovo se ne odmićući od kockarskog stola, ali je Potapič pričao da je ona tri puta stvarno počela mnogo dobijati, i, obuzeta novom nadom, više nije mogla napustiti igru. Međutim, kockari znaju da čovek može presedeti gotovo dvadeset četiri časa na jednom mestu i napregnuto pratiti igru i učestvovati u njoj.

I kod nas u hotelu celog toga dana odigravale su se takođe veoma odlučne stvari. Ujutro, pre jedanaest sati, dok je baka još bila u stanu, naši su se, to jest general i De Gri, bili odlučili na poslednji korak. Saznavši da baka i ne pomišlja da otputuje, nego se, naprotiv, sprema da opet ide na rulet, oni su u punom sastavu, osim Poline, došli k njoj, da s njom definitivno, i čak otvoreno porazgovaraju. General je, obuzet drhtavicom i obamrle duše, bojeći se užasnih posledica po sebe, čak preterao: posle polučasovnih preklinjanja i molbi, i čak otvorenog priznanja svega, to jest svih dugova, čak i svoje strasti prema gospođici Blanš (on se sasvim izgubio), general je odjednom uzeo preteći ton, i čak počeo vikati i lupati nogama pred bakom, vikao je da ona sramoti njihovu porodicu, da je postala skandal za ceo grad i, najzad... najzad: »Vi sramotite rusko ime!« i da »za to postoji policija!« Najzad ga je baka oterala palicom (pravom palicom). General i De Gri su se toga jutra još jednom, ili dvaput savetovali i tom prilikom njih je interesovalo: da li stvarno postoji neka mogućnost da se upotrebi policija? Recimo, da se kaže da nesrećna, ali ugledna starica, izgubivši pamet, gubi na kocki poslednje novce, itd. Jednom rečju, da li se može izdejstvovati neki nadzor ili zabrana... Ali De Gri je samo slegnuo ramenima i otvoreno se smejao generalu, koji se bio potpuno zabrbljao, i trčkarao gore dole po kabinetu. Najzad je De Gri odmahnuo rukom i nekud se izgubio. Uveče su doznali da je sasvim otišao iz hotela, pošto je prethodno veoma odlučno i tajanstveno porazgovarao sa gospođicom Blanš. Što se tiče same gospođice Blanš, ona je još od samog jutra preduzela odlučne mere: sasvim je odgurnula od sebe generala, i čak mu nije dopuštala ni da se pojavi pred njom. Kada je general potrčao za njom na stanicu i sreo je kako ide podruku sa malim knezom, ni ona ni gospođa udova Kominž nisu ga poznale. Knežić ga takođe nije pozdravio. Gospođica Blanš je ceo taj dan obrađivala kneza, utičući na njega da se, najzad, odlučno izjasni. Ali, avaj! Ona se žestoko prevarila računajući na kneza! Ova mala katastrofa dogodila se odmah uveče, neočekivano se otkrilo da je knez go kao pištolj, i da je čak on računao na

nju, to jest da će od nje moći pozajmiti novac na menicu i pokušati sreću na ruletu. Blanš ga je s negodovanjem oterala i zaključala se u svoju sobu.

Istog tog dana izjutra ja sam odlazio mister Astieju, ili bolje reći celo jutro sam tražio mister Astleja, ali nikako nisam mogao da ga pronađem. Ni kod kuće, ni u stanici, ni u parku nigde ga nije bilo. On toga dana uopšte nije ručao u hotelu. Tek oko pet časova neočekivano sam ga spazio kako ide sa železničke stanice pravo u hotel »Angleter«. On se žurio, i bio je veoma zabrinut, mada je bilo teško otkriti brigu ili bilo kakvu zbunjenost na njegovom licu. On mi je veselo pružio ruku, uzvikujući svoje uobičajeno »A!«, ali se nije zaustavio, i nastavio je put prilično žurnim korakom. Ja ga nisam ostavljao, ali, je on uspevao da mi odgovara nekako tako da nisam stigao da ga ma o čemu pitam. Osim toga, mene je bilo zbog nečega užasno stid da počnem razgovor o Polini, on sam nije rekao nijednu reč o njoj. Ja sam mu ispričao za baku, on je to saslušao pažljivo i ozbiljno, i samo slegnuo ramenima.

— Ona će sve izgubiti — primetio sam ja.

— O, da — odgovorio je on. — Ta ona je krenula da igra još juče, kada sam ja krenuo na put, i ja sam pouzdano znao da će ona izgubiti. Ako budem imao vremena, svratiću u stanicu da pogledam, jer je to interesantno.

— Kuda ste Vi putovali? — viknuo sam ja, čudeći se što to dosad nisam pitao.

— Bio sam u Frankfurtu.

— Poslom?

— Da, poslom.

I šta sam imao dalje da pitam? Međutim, ja sam još uvek koračao pored njega, ali on je okrenuo prema hotelu »Četiri sezone«, pored koga smo prolazili, klimnuo mi glavom i izgubio se. Dok sam se vraćao kući, meni je malo-pomalo postajalo jasno da od njega apsolutno ništa ne bih doznao da sam čak i dva časa razgovarao s njim... zato što ja nisam imao o čemu da ga pitam! Da, sasvim je tako! Ja sada nikako ne bih mogao formulisati svoje pitanje.

Polina je celog toga dana čas šetala s decom i dadiljom u parku, čas je sedela kod kuće. Ona je generala već odavno izbegavala, i gotovo ništa nije s njim govorila, u svakom slučaju, ne o nečemu ozbiljnom. Ja sam to odavno primetio. Ali, znajući u kakvom je položaju general danas, pomislio sam da on neće moći da je izbegne to jest da je među njima moralo biti nekih važnih porodičnih objašnjenja. Međutim, vraćajući se u hotel posle razgovora sa

mister Astlejem, ja, sam sreo Polinu s decom, na njenom licu bio je najdublji mir, prosto kao da su sve porodične bure mimoišle jedino nju. Na moj poklon odgovorila je klimanjem glave. Ja sam stigao u svoju sobu sasvim ljut.

Naravno, izbegavao sam da razgovaram s njom, i mi se nijednom nismo sastali posle događaja sa Vurmerhelmima. To sam se ja pomalo pravio važan, ali sam se mučio, ali, što je više prolazilo vreme, u meni je sve više i više kipelo pravo negodovanje. Čak i da me ona nimalo nije volela, ipak nije trebalo, čini mi se, da tako gazi moja osećanja, i da s takvim prezrenjem prima moje ljubavne izjave. Ta, ona zna da je ja istinski volim, ona mi je sama dozvoljavala da sa njom govorim o tome! Istina, to je kod nas počelo nekako čudno. Pre nekog vremena, već odavno, valjda pre dva meseca, ja sam počeo primećivati da ona želi da me napravi svojim prijateljem, poverenikom, i da to čak delimično i pokušava, Ali to nam zbog nečega nije tada pošlo za rukom i umesto toga, među nama su i dalje ostali ovi sadašnji čudni odnosi, otada sam ja i počeo s njom govoriti o svojoj ljubavi. Ali, ako joj je ta moja ljubav odvratna, zašto mi otvoreno ne zabrani da govorim o njoj?

Ne, ona mi nije zabranjivala, čak me je ponekad i sama izazivala da o tome govorim i... naravno, primala to sa podsmehom. Ja znam pouzdano, ja sam to sa sigurnošću primetio — ona je uživala da me sluša i razdražuje do bola, da me neočekivano. ogorči nekim ispadom najdubljeg prezrenja i nepažnje. Da, ona je dobro znala da ja bez nje ne mogu živeti. Eto, tek je tri dana prošlo od događaja sa baronom, a ja već ne mogu da podnosim naš rastanak. Kad sam je maločas sreo kod stanice, srce mi je tako počelo da lupa da sam pobledeo. Ali, ni ona ne može da živi bez mene! Ja sam joj potreban, ali, zar samo kao budala Balakirijev?

Ona ima neku tajnu, to je jasno! Njen razgovor sa bakom bolno je ubo moje srce. Ta ja sam je hiljadu puta pozivao da sa mnom bude iskrena, i ona je znala da sam ja zaista spreman da za nju glavu dam. Ali ona se uvek izvlačila, gotovo sa prezrenjem, ili je, umesto žrtvovanja života, koje sam joj ja nudio, zahtevala od mene onakve ispade kao onda sa baronom! Zar to nije nepodnošljivo? Zar je za nju ceo svet u tom Francuzu? A mister Astlej? Da, sada je ta stvar postajala potpuno nerazumljiva, a ipak, gospode, kako ja patim!

Stigavši kući, ja sam, u nastupu besa, zgrabio pero i naškrabao joj sledeće:

»Polina Aleksandrovna, ja jasno vidim da je došao rasplet, koji će, naravno, dodirnuti i Vas. Poslednji put ponavljam, je li Vama potrebna, ili nije moja glava? Ako budem potreban makar za bilo šta, raspolažite sa

mnom, a ja dotle sedim u svojoj sobi, u svakom slučaju, tu ću biti veći deo vremena, i nikuda neću otići. Bude li potrebno, napišite ili pozovite«.

Zapečatio sam ceduljicu i poslao je po lakeju iz hodnika, sa naređenjem da se preda pravo u ruke. Odgovor nisam čekao, ali se lakej posle pet minuta vratio sa izveštajem da su »zapovedili pozdraviti«.

U sedam časova pozvali su me generalu. On je bio u kabinetu, obučen, kao da je nameravao da ne» kuda ide. Šešir i palica ležali su na divanu. Ulazeći, video sam da on stoji nasred sobe, raširenih nogu i oborene glave, i nešto glasno govori sam sa sobom. No, čim me je spazio, potrčao je k meni, gotovo vičući tako da sam se ja nesvesno trgao, i umalo nisam pobegao, ali me je on zgrabio za obe ruke, i povukao prema divanu, sam je seo na divan, a mene posadio prema sebi na fotelju i, ne puštajući moje ruke, uzdrhtalih usana sa suzama koje su odjednom zablistale na njegovim trepavicama, preklinjućim glasom počeo govoriti:

— Alekseje Ivanoviču, spasite, spasite, smilujte se!

Ja zadugo nisam mogao ništa da razumem, on je stalno govorio, govorio, govorio, i stalno ponavljao »smilujte se, smilujte se!« Najzad se dosetio da on od mene očekuje nešto kao savet, ili, bolje rečeno, ostavljen od svih, obuzet tugom i strahom, on me se setio i pozvao, samo da bi govorio, govorio, govorio...

On je bio van sebe, u svakom slučaju, bio je sasvim izgubljen. Sklopio je ruke, spreman da se preda mnom baci na kolena. — da ja — (šta vi, mislite?) — da ja odmah idem kod gospođice Blanš i da je molim, da je savetujem da se vrati njemu, i da se uda za njega.

— Dopustite, generale — uzviknuo sam — pa gospođica Blanš sve do sada možda nije ni primećivala da ja postojim? Šta ja mogu učiniti?

Međutim, bilo je uzaludno protivrečiti, on nije shvatao šta mu ja govorim. Počeo je govoriti i o baki, ali samo strašno bez veze, on je još uvek bio obuzet mišlju da pošalje po policiju.

— U nas — počeo je iznenada, obuzet ljutnjom — jednom rečju, u nas, u dobro uređenoj državi, u kojoj postoji vlast, smesta bi nad takvim staricama postavili starateljstvo! Da, milostivi gospodine, da — nastavio je neočekivano strogim tonom i istovremeno je skočio s divana i počeo šetati po sobi — Vi to još niste znali, milostivi gospodine — obratio se nekakvom zamišljenom milostivom gospodinu u uglu — to niste znali... da... u nas takve starice prosto hapse, hapse, hapse, da... o, do đavola!

I on se ponovo bacio na divan, a sledećeg minuta požurio je, gotovo

jecajući i gušeći se, da mi ispriča da gospođica Blanš neće da se uda za njega zbog toga što je umesto telegrama stigla baka, i što je sada sasvim jasno da on neće dobiti nasledstvo. Njemu se činilo da ja o tome još ništa ne znam. Ja sam pokušao da povedem razgovor o De Griju, on je odmahnuo rukom.

— Otputovao je! Kod njega sve što sam imao založeno je, ja sam go kao pištolj! Onaj novac, koji ste Vi doneli... taj novac, ja ne znam koliko tamo ima, čini mi se da je ostalo sedam stotina franaka, i ništa više, to je sve, a dalje — ne znam kako ću, ne znam!...

— A kad ćete isplatiti hotel? — uzviknuo sam ja uplašeno — I... šta ćete posle?

On me je zamišljeno pogledao, ali, čini se, ništa nije shvatio, čak me možda nije ni čuo. Ja sam pokušao da počnem razgovor o Polini Aleksandrovoj, o deci, on je brzo odgovarao »Da! Da!«, ali je odmah ponovo počeo da govori o knezu, o tome da će sada Blanša otići s njim, i tada... i tada — »šta ja da radim, Alekseje Ivanoviču?« — najedared se obratio meni — »tako Vam boga! Šta ću ja raditi, kažite, pa to je nezahvalnost! Zaista, to je nezahvalnost!«

Najzad su mu potokom linule suze.

Ništa se nije moglo učiniti sa takvim čovekom, opet, ostaviti ga samog — bilo je opasno, s njim se moglo svašta dogoditi. Ja sam se ipak nekako spasao od njega, ali sam preporučio dadilji da što češće pogleda, a, pored toga, porazgovarao sam i sa lakejem koji je dežurao u hodniku, veoma pametnim momkom, ovaj mi je, sa svoje strane, takođe obećao da će pripaziti.

Tek što sam ostavio generala, javio mi se Potapič sa pozivom od bake. Bilo je osam časova, ona se maločas vratila sa stanice, gde je definitivno izgubila sve. Uputio sam se ka njoj, starica je sedela u fotelji sasvim umorna i očigledno bolesna. Marta joj je poslužila šolju čaja, nateravši je gotovo silom da ga popije. I glas, i bakin ton bili su se neverovatno promenili.

— Zdravo, baćuška, Alekseje Ivanoviču — rekla je polako i dostojanstveno klimnula glavom. — Izvinite što sam Vas još jednom uznemirila, oprostite starome čoveku. Ja sam, oče moj, tamo sve ostavila, gotovo sto hiljada rubalja. Imao si ti pravo što juče nisi pošao sa mnom. Sada sam bez novca, nemam ni groša. Neću da oklevam ni minut, u pola devet krećem. Ja sam poslala tome tvome Englezu, Astleju, kako li, hoću od njega da molim tri hiljade franaka za nedelju dana. Dakle, uveri ga ti, da on ne bi nešto posumnjao i odbio. Ja sam, oče moj, još prilično bogata. Ja imam tri sela i dve kuće. A i novaca će se još naći, nisam sve sa sobom ponela. Ja ovo govorim radi toga da on ne bi nekako posumnjao... A, evo i njega! Vidi se, dobar

čovjek.

Mister Astlej je, čim je dobio poziv, požurio baki. Bez ikakvog razmišljanja, i ne govoreći mnogo, on joj je smesta odbrojao tri hiljade franaka uz menicu, koju je baka potpisala. Završivši posao, on se poklonio i požurio da se udalji.

— A sada odlazi i ti, Alekseje Ivanoviču. Ostalo je malo više od jednog časa, hoću da prilegnem, kosti me bole. Ne zameri mi, staroj budali. Sada više neću osuđivati mlade zbog lakomislenosti, a i onoga nesrećnika, toga vašeg generala, grehota bi bilo da ga sada optužujem. Ali mu ja ipak ne dam novac, mada on to želi, jer je on, po mom mišljenju, potpuno glup, samo ni ja, stara budala, nisam pametnija od njega. Istina je — bog uzima svoje i kad je čovek star, i kažnjava gordost. A sad, zbogom. Martice, podigni me!

Ja sam ipak želeo da ispratim baku. Osim toga, ja sam stalno nešto očekivao sve sam očekivao da će se baš sada nešto dogoditi. Nije mi se sedelo u sobi. Izlazio sam u hodnik, čak sam jednom za trenutak izašao da prošetam alejom. Pismo koje sam joj uputio bilo je jasno i odlučno, a sadašnja katastrofa je već, naravno, bila definitivna. U hotelu sam čuo o odlasku De Grija. Najzad, ako me ona i odbaci kao prijatelja, ipak me možda neće odbaciti kao slugu. Ta, ja sam joj potreban, zatrebaću makar kao slušče, svakako!

Pred polazak voza otrčao sam na peron i smestio baku. Oni su se svi smestili u poseban porodični vagon.

— Hvala tebi, baćuška, za tvoju nekoristoljubivu naklonost — oprostila se ona sa mnom — i saopšti Praskovji ono o čemu sam joj ja juče govorila — ja ću je čekati.

Uputio sam se kući. Prolazeći pored generalovog stana, sreo sam dadilju i raspitao se o generalu.

— Sve je, baćuška, dobro — odgovorila je ona setno.

Ja sam ipak svratio, ali sam se zaustavio na vratima kabineta, potpuno zaprepašćen. Gospođica Blanš i general smejali su se nečemu na sav glas. I udova Kominž sedela je na divanu. General je bio, videlo se, lud od radosti, brbljao je svakojake besmislice i gušio se nervoznim neprekidnim smehom, od koga mu se celo lice prekrivalo bezbrojnim boricama, a oči mu se negde gubile. Posle sam saznao lično od Blanše, da je ona, pošto je oterala kneza i saznala da general plače, odlučite, da ga uteši, i svratila kod njega na trenutak. Ali, siroti general nije znao da je već u tom trenutku njegova sudbina bila odlučena, i da se Blanša već počela pakovati, da bi sutra, prvim jutarnjim vozom, otperjala u Pariz.

Pošto sam nekoliko trenutaka postojao na pragu generalovog kabineta, odustao sam od namere da svratim, i udaljio sam se neprimećen. Stigavši do svoje sobe i otvorivši vrata, iznenadio sam se spazivši u polutami nekakvu siluetu, koja je sedela u uglu na stolici, kraj prozora. Kad sam se ja pojavio, ona nije ustala. Brzo sam prišao, pogledao i — dah mi je zastao: tu je sedela Polina!

XIV

Glasno sam uzviknuo.

— Šta Vam je? Šta Vam je? — upitala me je ona čudno. Bila je bleđa i gledala me mračno.

— Kako — šta mi je? Vi? Ovde, kod mene!

— Kad dolazim, ja onda dolazim sva. To je moj običaj. Vi ćete to odmah videti, upalite sveću.

Ja sam upalio sveću. Ona je ustala, prišla stolu i stavila pred mene raspečaćeno pismo.

— Pročitajte! — zapovedila je.

— Ovo je, ovo je ruka De Grija! — uzviknuo sam, dohvativši pismo. Meni su se ruke tresle, i redovi su podskakivali pred mojim očima. Zaboravio sam tačne izraze iz pisma, ali evo njega, iako ne doslovno, u svakom slučaju, misli su sasvim tačne.

»Gospođice — pisao je De Gri — neprijatne okolnosti prinudile su me da odmah otputujem. Vi ste, naravno, i sami primetili da sam ja namerno izbegavao konačno objašnjenje sa Vama sve do sada, dok se nisu razjasnile sve okolnosti. Dolazak starice, Vaše rođake, i njen glupi postupak učinili su kraj svim mojim nedoumicama. Moji sopstveni poremećeni poslovi definitivno mi zabranjuju da dalje gajim slatke nade, kojima sam dozvoljavao sebi da se opijam izvesno vreme. Žalim zbog onoga što je bilo, ali se nadam da Vi u mome ponašanju nećete naći ništa što je nedostojno džentlmena i časnog čoveka. Pošto sam izgubio gotovo sav svoj novac, dajući ga na zajam Vašem poočimu, ja sam prinuđen krajnjom neophodnošću da se koristim 'onim što mi ostaje, već sam stavio do znanja svojim prijateljima u Peterburgu da smesta nareda prodaju imanja koje je kod mene založeno, znajući, međutim, da je Vaš lakomisleni očuh profučkao i Vaš novac, ja sam odlučio da mu oprostim pedeset hiljada franaka, i na tu mu sumu vraćam deo zaloga, koje terete njegovo imanje, tako da se Vi sada nalazite u mogućnosti da sve što ste izgubili, sudskim putem, zahtevate iz njegovog imanja. Nadam se, gospođice, da će moj postupak biti za Vas sasvim povoljan prema

sadašnjem stanju stvari. Takođe se nadam da ovim postupkom potpuno ispunjavam obavezu časnog i zahvalnog čoveka. Budite uvereni da je uspomena na Vas zauvek zapečaćena u mom srcu».

— Nema šta, ovo je sve jasno — rekao sam ja, obraćajući se Polini. — I zar ste Vi mogli očekivati nešto drugo — dodao sam ogorčeno.

— Ja ništa nisam očekivala — odgovorila je ona naoko spokojno, ali je u njenom glasu nešto podrhtavalo. — Ja sam već odavno sve raščistila, ja sam čitala njegove misli i znala šta on misli. On je mislio da ja tražim... da ću ja zahtevati... (ona se zaustavila i, ne dovršivši, ugrizla usnu i oćutala). — Ja sam namerno udvostručila svoje prezrenje prema njemu — počela je opet. — Čekala sam šta će on preduzeti? Da je stigao telegram o nasledstvu ja bih mu bacila dug onoga idiota (očuha), i oterala ga! On mi je odavno, odavno bio mrzak. O, to nije bio onaj raniji čovek, hiljadu puta ne onaj, a sada, a sada!... O, kako bih bila srećna kad bih mu sada bacila u njegovo podlo lice tih pedeset hiljada, i pljunula bih i razmazala bih pljuvačku!

— Ali potvrda, ta založnica na pedeset hiljada koju je on vratio, ta ona je u generala! Uzmite je i predajte De Griju.

— O, nije stvar u tome! Nije u tome!...

— Da, zaista, zaista nije u tome! A i za šta je general sada sposoban? A baka? — iznenada sam viknuo ja.

Polina me je nekako rasejano i nestrpljivo pogledala.

— Šta baka? — ljutito je rekla Polina. — Ja ne mogu ići njoj... A ne želim ni da ma od koga molim oprostaj — dodala je razdraženo.

— Pa šta da se radi?! — uzviknuo sam ja. — I kako, kako ste Vi mogli voleti De Grija! O, podlac, podlac! Ako hoćete, ja ću ga ubiti na dvoboju! Gde je on sada?

— On je u Frankfurtu, i zadržaće se tamo tri dana.

— Jedna Vaša reč, i ja idem, odmah sutra, prvim vozom! — rekao sam, u nekakvom glupom zanosu.

Ona se nasmejala.

— Zamislite, on Vam još odgovori, molim: prvo vratite pedeset hiljada franaka. A i zbog čega da se on tuče?... Kakva je to glupost!

— Ali, onda, gde uzeti, gde uzeti tih pedeset hiljada franaka — ponovio sam ja, škripeći zubima — kao da ih je moguće odjednom podići sa poda. — Slušajte, mister Astlej? — upitao sam ja, obraćajući se njoj sa nekom čudnom idejom, koja se začela u meni.

Njene su oči sevnule.

— Šta, zar ti sam hoćeš da je od tebe odem tome Englezu! — rekla je ona, gledajući me oštro u lice i gorko se smešeći. Ona mi je prvi put u životu rekla ti.

Učinilo mi se da je u tom trenutku nju obuzela nesvestica, i iznenada je sela na divan, kao od iznemoglosti.

Mene kao da je ošinula munja, stajao sam i nisam verovao očima, nisam verovao ušima! Je li moguće: ona mene voli! Ona je došla meni a ne misteru Astleju! Ona, sama devojka, došla je meni u sobu, u hotel, znači, kompromitovala se pred svima, a ja, ja stojim pred njom i još ne shvatam!

Jedna neverovatna misao sevnula je u mojoj glavi.

— Polina! Daj mi samo jedan čas! Pričekaj me ovde samo jedan čas i... ja ću se vratiti! To je... to je neophodno! Videćeš! Budi ovde, budi ovde!

I ja sam istrčao iz sobe, ne odgovarajući na njen začuđeni upitni pogled, ona je viknula nešto za mnom, ali ja se nisam vratio.

Da, ponekad se najverovatnija misao, misao koja je nemoguća, toliko snažno uvrti u glavu da je prihvataš, najzad, kao nešto ostvarljivo... I još nešto: ako se ideja ujedini sa strasnom snažnom željom, onda je ponekad, najzad, prihvatiš kao nešto sudbonosno, neizbežno, predodređeno, kao nešto što ne može ne biti i ne dogoditi se! Možda tu postoji još nešto, neka kombinacija predosećanja, neki neobičan napor volje, samoopijenost sopstvenom fantazijom, ili još nešto, ne znam, ali sa mnom se te večeri (koju nikada u životu neću zaboraviti) odigralo nešto neverovatno. Nekad se to može potpuno aritmetički objasniti, ali to time za mene još i danas ništa manje nije neverovatno i fantastično. I zašto se, zašto ta uverenost tako duboko, čvrsto usadila tada u mene, i ne samo tada, već mnogo ranije? Jer, ja sam zaista razmišljao o tome, ponavljam vam — ne kao o slučaju koji se može desiti u nizu drugih slučajeva (prema tome, mogao bi se i desiti), već kao o nečemu takvom što nikako ne može da se ne desi!

Bilo je deset i četvrt, ja sam ušao u stanicu sa tako čvrstom nadom i, u isto vreme, u takvom uzbuđenju kakvo još nikada nisam osećao. U kockarskim salama bilo je još prilično sveta, mada manje nego u prepodnevno vreme.

U jedanaest časova kraj kockarskih stolova ostali su još samo pravi, okoreli kockari, za koje u banjama postoji jedino rulet, koji su i doputovali jedino radi njega, koji gotovo ne primećuju šta se oko njih događa, i nizašta se u toku cele sezone ne interesuju, nego samo igraju od jutra do noći, i spremni su da igraju i celu noć do zore, ako bi to bilo moguće. Oni se uvek s

negodovanjem razilaze kada u dvanaest časova zatvaraju rulet. I kada najstariji krupije pred zatvaranje ruleta, posle dvanaest časova. objavi »Poslednja tri okretaja, gospodo«, oni su tada gotovi da u toku ta tri poslednja obrtaja stave sve što imaju u svojim džepovima, i stvarno, baš tada se najviše gubi. Ja sam prišao onome stolu za kojim je ranije sedela baka. Nije bilo veliko gužve, te sam vrlo brzo zauzeo mesto pored stola. Pravo ispred mene bila je na zelenom suknu nacrtana reč: »Passe«.

»Passe« — to je red cifara od devetnaest do, zaključno, trideset šest A prvi red, od jedan do zaključno osamnaest, naziva se »Manque«. † Ali, šta se to mene ticalo? Ja nisam proračunavao, čak nisam ni čuo koja je poslednja cifra bila pogodak. Ja se o tome nisam obavestio, što bi inače učinio svaki iole oprezniji igrač. Izvadio sam svojih dvadeset fridrihsdora i bacio na »passe«, koje se nalazilo preda mnom.

— Dvadeset dva! — povikao je krupije.

Ja sam dobio, i opet stavio sve: i svoje i dobitak.

— Trideset i jedan — viknuo je krupije. Opet dobitak. Sada sam, mora biti, već imao osamdeset fridrihsdora! Stavio sam svih osamdeset na dvanaest srednjih cifara i trostruk dobitak, ali dve šanse protiv sebe), Rulet se zavrteo i izašlo je dvadeset četiri. Predali su mi tri zavijutka sa po pedeset fridrihsdora i deset zlatnika, sada se kod mene, sa mojim, našlo dve stotine fridrihsdora.

Bio sam kao u groznici, prevukao sam celu tu hrpu novaca na crveno i — najednom se trgnuo! I samo tada, u toku cele te večeri, u toku cele igre, obuzela me je hladnoća straha i pojavilo se drhtanje u rukama i nogama. Sa užasom sam osetio i munjevito postao svestan šta za mene sada znači gubitak! U tom ulogu stajao je ceo moj život.

— Crveno! — viknuo je krupije — i ja sam povratio dah, vreli mravi zamileli su po mom telu. Sa mnom su se obračunali u banknotama, znači, ukupno već četiri hiljade florina i osamdeset fridrihsdora! (Ja sam tada još mogao da vodim račun).

Zatim sam, sećam se, stavio dve hiljade florina, opet na dvanaest srednjih — i izgubio, bio sam stavio svoje zlato i osamdeset fridrihsdora. Obuzeo me je bes, zgrabio sam poslednjih dve hiljade florina koje su mi ostale i stavio na dvanaest prvih, onako odoka, bez ikakvog proračuna! Međutim, bio je samo jedan trenutak očekivanja, sličan možda po utisku na utisak koji je imala gospođa Blanšard kada je u Parizu letela Iz vazdušnog balona na zemlju.

— Četiri! — uzviknuo je krupije, Ukupno, sa ulogom, opet se našlo šest hiljada florina. Ja sam već gledao kao pobednik, više se ničega nisam plašio, i

bacio sam četiri hiljade florina na crno. Deset ljudi iza mene požurili su da takođe stave na crno. Krupijej su izmenjali poglede i dogovarali se. Okolo su govorili i čekali.

Izašlo je crno. Ja se više ne sećam ni obračuna ni poretka po kome sam stavljao uloge. Sećam se samo, kao kroza san, da sam već bio dobio, čini mi se, šesnaest hiljada florina, neočekivano, u tri nesrećna obrtaja, od njih sam izgubio dvanaest, zatim sam postavio poslednje četiri hiljade na »*passee*« (ali ovoga puta gotovo ništa nisam osećao, samo sam očekivao, nekako mehanički, bez misli) — i opet sam dobio, zatim sam dobio još četiri puta uzastopno. Sećam se samo da sam privlačio novac u hiljadama, takođe sam zapamtio da su najčešće izlazile dvanaest srednjih, za koje sam se ja bio zalepio. Pojavljivale su se, nekako pravilno, neprekidno tri-četiri puta uzastopno, zatim bi se u toku dva okretaja izgubile, pa se opet vraćale po tri ili četiri puta jedno za drugim. Ova čudnovata pravilnost pojavljivala se ponekada u serijama, a baš to i zbunjuje kockare koji, s olovkom u ruci, zapisuju i proračunavaju. I kakvi se ovde ponekad događaju strašni podsmesi sudbine!

Ja mislim da od mog dolaska nije prošlo više od pola časa. Odjednom me je krupije obavestio da sam dobio trideset hiljada florina, a pošto je to najveća suma za koju banka odgovara u toku jedne ture, rulet treba zatvoriti do sledećeg jutra. Ja sam pokupio sve svoje zlato, sasuo ga u džepove, zgrabio sve banknote i smesta prešao za drugi sto, u drugu salu, gde se takođe nalazio rulet, za mnom je nagnula cela masa, tamo su mi odmah očistili mesto, i ja sam počeo da stavljam, opet odoka i bez proračuna. Ne razumem šta me je spaslo!

Ponekad se u mojoj glavi ipak javljao proračun. Ja sam se zadržavao na drugim ciframa i šansama, ali sam ih uskoro ostavljao i ponovo stavljao gotovo bez svesti. Mora biti da sam bio veoma i rasejan, sećam se da su me krupijej nekoliko puta ispravljali u igri. Pravio sam grube pogreške. Slepoočnice su mi bile mokre od znoja, ruke su mi drhtale. Pritrčavali su i meni Poljačići, i pokušavali da nude usluge, ali ja nikoga nisam slušao. Sreća me nije ostavljala! Najedared se oko mene začuo glasan razgovor i smeh. »Bravo, bravo!« — vikali su svi, pojedini su čak zapljeskali dlanovima. Ja sam i tu upropastio banku, dobio sam trideset hiljada florina, i banka je morala da se zatvori do sutra.

— Odlazite, odlazite — šaptao mi je neki glas zdesna. To je bio nekakav frankfurtski Jevrej, on je stalno stajao pored mene i, čini se, ponekad mi pomogao u igri.

— Tako Vam boga, odlazite! — prošaptao je drugi glas nad mojim levim uvom. Bacio sam letimičan pogled. To je bila vrlo skromno i pristojno obučena dama tridesetih godina, sa nekim bolesnobledim, umornim licem, ali koje je još uvek podsećalo na njenu neobičnu pređašnju lepotu. U tom trenutku ja sam punio džepove banknotama, ne pazeći na to što su se one gužvale, i skupljao sa stola preostalo zlato. Dohvativši poslednji savijutak od pedeset fridrihsdora, sasvim neprimetno uspeo sam da ga strpam u ruku blede dame, ja sam tada to tako strašno zaželeo da uradim, i njeni tanani mršavi prstići, sećam se, čvrsto su stegli moju ruku u znak najtoplije zahvalnosti. Sve se to odigralo u toku jedne sekunde.

Pokupivši sve, brzo sam prešao na *trente et quarante*.

Za igrom *trente et quarante* sedi aristokratska publika. To nije rulet, to su karte. Tu banka odgovara za sto hiljada talira odjednom. Međutim, najveći ulog je takođe četiri hiljade florina. Ja apsolutno nisam znao ovu igru, i nisam znao kako se bilo koji ulog stavlja, osim na crveno i crno, koji su i ovoj igri takođe postojali. Ja sam se za njih i zalepio. Cela stanica se sjatila oko mene. Ne sećam se da li sam za sve to vreme bar jednom pomislio na Polinu. Ja sam tada osećao nekakvo neodređeno uživanje, uzimajući i privlačeci banknote, čija je hrpa postajala sve veća preda mnom.

Stvarno, kao da me je sama sudbina podstrekavala. Ovoga puta, kao namerno, dogodila se jedna okolnost, koja se, međutim, prilično često ponavlja u igri. Zalepi se sreća, na primer, za crveno, i ne ostavlja ga deset, čak i petnaest puta uzastopno. Ja sam čuo, pre tri dana, da je crveno prošle nedelje izašlo dvadeset i dva puta uzastopno, to čak nisu pre zapamtili ni na ruletu, i pričali su o tome sa čuđenjem. Razume se, posle takvog reda pojavljivanja svi napuštaju crveno, i već posle deset puta, na primer, gotovo se niko ne odlučuje da stavi na njega. Ali i na crno, koje je na suprotnoj strani od crvenog, tada ne stavlja niko od iskusnih igrača. Iskusan igrač zna šta to znači, »ćudljiv slučaj«. Na primer, moglo bi se pretpostaviti da posle uzastopnih šesnaest crveno, sedamnaesti put je neizostavno crno. Na to naleću novajlije u gomilama, dupliraju i tripliraju uloge, i užasno gube.

Ali sam ja, po nekoj čudnoj ćudljivosti, primetivši da je crveno izašlo sedam puta uzastopno, namerno navalio na njega. Ja sam uveren da je u ovom slučaju bilo pedeset odsto samoljublja, želeo sam da zadivim gledaoce bezumnim rizikom, i — čudnog li osećanja — jasno se sećam da je mnome najednom, i stvarno bez ikakvog uticaja samoljublja, ovladala užasna žeđ za rizikom. Možda duša, prošavši kroz toliko osećanja, još uvek nije zasićena njima, nego je samo razdražena i zahteva još osećanja, osećanja sve jačih i jačih, koja bi je definitivno umorila. I, zaista ne lažem, kad bi pravila igre

dozvoljavale da se odjednom stavi pedeset hiljada florina, ja bih ih sigurno postavio. Oko mene su vikali da je to bezumlje, da crveno izlazi već četrnaesti put!

— Gospodin je već do sada dobio sto hiljada florina — začuo se pored mene nečiji glas.

Ja sam se iznenada trgao. Kako? Ja sam ove večeri dobio sto hiljada florina! Pa šta će mi više? Ja sam navalio na banknote, strpao ih u džep, privukao sam, ne brojeći, sve svoje zlato, sve zavijutke, i potrčao iz stanice. Okolo su se svi smejali, gledajući na moje naduvene džepove, dok sam prolazio kroz sale, i na nesiguran korak od težine zlata. Ja mislim da ga je bilo mnogo više od polovine puda. Nekoliko se ruku pružilo prema meni, ja sam delio pregrštima, koliko god sam zahvatio.

— Vi ste hrabri! Vi ste veoma hrabri! — obratila su mi se dva Jevrejina, zaustavljajući me na izlazu. — Ali sutra ujutru neizostavno otputujte, otputujte što je moguće ranije, inače ćete sve, sve izgubiti.

Ja ih nisam slušao. Aleja je bila mračna, prosto se prst pred okom nije video.. Do hotela je bilo oko — pola vrste. Ja se nikada nisam plašio ni lopova ni razbojnika, čak ni kad sam bio mali, nisam ni sada mislio o njima. Međutim, ne sećam se o čemu sam mislio putem, misli i nije bilo. Osećao sam samo neku strašnu nasladu — uspeh, pobedu, moć, — prosto ne znam kako da se izrazim. Proleteo mi je pred očima i Polinin lik, setio sam se, i bio svestan da idem njoj, da ću se sad odmah sastati s njom, i da ću joj pričati, pokazati... ali ja sam se jedva sećao onoga što mi je ona maločas govorila, i zbog čega sam pošao, i svih onih nedavnih osećanja što su me obuzimale samo jedan čas i po pre, sve mi se to sada činilo kao nešto što je davno prošlo, što je zastarelo, čega se mi više nećemo sećati, jer ćemo ja i ona sada početi sve iznova. Već gotovo na kraju aleje, iznenada me obuzeo strah: »A šta, ako mene sada ubiju i opljačkaju?!« Sa svakim korakom, moj strah je narastao, postajao dvaput veći. Gotovo sam potrčao. Odjednom, na kraju aleje, neočekivano je zablistao naš hotel, osvetljen bezbrojnim svetlostima. Hvala bogu, stigao sam kući!

Ja sam se trčeći, popeo na svoj sprat i naglo otvorio vrata. — Polina je bila tu: sedela je na mome divanu pred zapaljenom svećom, prekrštenih ruku. Ona me je zaprepašćeno pogledala, naravno, ja sam u tom trenutku izgledao prilično čudno. Stao sam pred nju i počeo izbacivati na sto svu svoju hrpu novaca.

XV

Sećam se da me je ona užasno uporno gledala u lice, ali se nije pomicala s mesta, čak nije promenila ni svoj položaj.

— Ja sam dobio dvesta hiljada franaka! — povikao sam, izbacivajući poslednji zavijutak. Ogromna gomila banknota i zavijuci zlata prekrili su ceo sto, ja prosto nisam mogao da odvojim oči sa nje, nekoliko minuta sam sasvim zaboravio na Polinu. Čak sam počinjao da dovodim u red te gomile banknota, slažući ih u pakete, čas sam zlato skupljao u jednu zajedničku gomilu, čas sam sve ostavljao i počinjao brzim koracima da šetam po sobi, zamišljen, zatim sam iznenada ponovo prilazio stolu i ponovo počinjao da brojim novce. Najedared sam, kao da sam se prisetio, pritrčao vratima i brzo ih zaključao, pri čemu sam dvaput okrenuo ključ. Najzad sam, zamišljen, zastao pred svojim malim koferom. .

— Da li da stavim u kofer do sutra? — upitao sam ja, naglo se okrećući Polini, kao da sam se odjednom setio nje. Ona je stalno sedela ne pomičući se, na onom istom mestu, ali me je pažljivo pratila pogledom. Izraz njenog lica bio je nekako čudan, meni se nije svideo taj izraz! Ne grešim ako kažem da je u njemu bila mržnja.

Ja sam joj brzo prišao.

— Polina, evo dvadeset pet hiljada florina — to je pedeset hiljada franaka, čak i više. Uzmite i bacite mu ih sutra u lice.

Ona mi nije odgovorila.

— Ako hoćete, ja ću lično odneti rano ujutro. Pristajete li?

Ona se najednom počela smeјati. Smeјala se dugo.

Ja sam je s tugom i čuđenjem gledao. Taj smeh je bio veoma sličan njenom nedavnom čestom ismevanju mene, što je uvek nastupalo baš za vreme mojih najstrasnijih izjava ljubavi. Najzad je ona prestala da se smeјe i namrštila se, ljutito me je gledala ispod očiju.

— Ja neću da uzmem vaš novac — rekla je prezrivo.

— Kako? Šta to znači?! — povikao sam ja — Polina, zbog čega to?

— Ja ne primam nezarađen novac.

— Ja Vam nudim, kao prijatelj, ja Vam nudim život.

Ona me je pogledala dugim, upitnim pogledom, kao da je želela da me njime prostreli.

— Vi mnogo dajete — rekla je ona, podsmevajući se — Ljubavnica De Grija ne vredi pedeset hiljada franaka.

— Polina, kako je moguće tako sa mnom govoriti! — uzviknuo sam ja prekorno. — Zar sam ja De Gri?

— Ja Vas mrzim! Da... da!.. Ja, Vas ne volim nimalo više nego De Grija — viknula je ona, neočekivano sevnuvši očima.

Ovde je najedared pokrila rukama lice i dobila napad histerije. Ja sam joj pritrčao.

Odmah sam razumeo da se s njom nešto dogodilo u mome odsustvu. Ponašala se kao da je potpuno luda.

— Kupi me! Hoćeš li? Hoćeš li? Za pedeset hiljada franaka, kao De Gri? — otelo joj se kroz grčevit plač. Ja sam je zagrlio, ljubio sam joj ruke, noge, pao sam na kolena pred njom.

Njena histerija je polako prolazila. Položila je obe ruke. na moja ramena i pažljivo me posmatrala, činilo se da nešto želi da pročita na mome licu. Slušala me je, ali, očigledno, nije čula ono što sam joj ja govorio. Neka zabrinutost i zamišljenost pojavili su joj se na licu. Ja sam se uplašio za nju, meni se apsolutno učinilo da nju obuzima ludilo. Čas je najedared počinjala blago da me privlači k sebi, dok joj je poverljiv osmeh lutao po licu, čas me je iznenada gurala od sebe, i opet počinjala da me razgleda mračnim pogledom.

Najedared je naglo počela da me grli.

— Ta, ti mene voliš, Voliš li me? — govorila je. — Ta ti si, ti si... zbog mene hteo s baronom da se tučeš! — Zatim se iznenada zacenila od smeha, kao da je nešto, smešno i milo, neočekivano sevnulo u njenom sećanju. Ona je i plakala i smejala se, sve istovremeno. Zaista, šta da radim? Ja sam i sam bio kao u groznici. Sećam se, ona je počinjala da mi nešto govori, ali, ja gotovo ništa nisam mogao razumeti. To je bilo nekakvo bunilo, neko mucanje, kao da je ona želela da mi nešto što pre saopšti, buncanje, prekidano ponekad najveselijim smehom, koji je počinjao da me plaši.

— Ne, ne, ti si moj mili, mili! — ponavljala je ona. — Ti si moj odani! — I ponovo mi je stavljala ruke na ramena, ponovo me je zagledala i nastavljala da ponavlja: — Ti me voliš... voliš... hoćeš li me voleti? Ja nisam skidao oči sa nje, još je nikada nisam video u ovakvim izlivima nežnosti i ljubavi, istina,

ovo je, naravno, bilo bunilo, ali... primetivši moj strasni pogled, ona se iznenada poče lukavo smešiti, zatim je, bez ikakvog povoda, počela da govori o mister Astleju.

Međutim, ona je o mister Astleju neprekidno počinjala razgovor (osobito kada se maločas trudila da mi nešto kaže), ali o čemu baš, ja uopšte nisam mogao razumeti, meni se učinilo da ga ona čak ismeva, stalno je ponavljala da on čeka i — da li ja znam da on sigurno sada stoji pod prozorom? — Da, da, pod prozorom, hajde, otvori, pogledaj, on je ovde, ovde!

Ona me je gurala ka prozoru, ali čim bih ja napravio pokret da mu priđem, prasnula bi u smeh, i ja sam ostajao kraj nje, a ona je nastavljala da me grli.

— Mi ćemo otputovati? Zar ne, mi ćemo sutra, otputovati? — uznemireno joj se vrzmalo po glavi. — Da... (ona se zamislila), da, a da li ćemo stići baku, kako ti misliš? U Berlinu ćemo je, ja mislim, stići. Kako ti misliš, šta će ona kazati kada je mi stignemo, i ona nas ugleda? A mister Astlej? Da, taj neće skočiti sa Šlangenberga, kako ti misliš? (Ona se zakikota). Ali, čuj, znaš li ti kuda će on idućeg leta putovati? On hoće da ide na Severni pol radi naučnih istraživanja, i zove i mene sa sobom, ha—ha—ha! On kaže da mi, Rusi, bez Evropljana ništa ne znamo, i ni za šta nismo sposobni... Ali on je takođe dobar! Znaš, on generala izvinjava, on kaže da je Blanš... da je to strast, ali ne znam, ne znam — iznenada je ponovila, kao da se zaplela i izgubila. — Jadni su oni, kako mi ih je žao, i bake... Ali slušaj, slušaj, otkud ćeš ti ubiti De Grija? Nije moguće, nije moguće da si ti mislio da ćeš ga ubiti? O, glupače i zar si ti mogao pomisliti da ću te ja pustiti da se tučeš sa De Grijem? Ta, ti ni onog barona nećeš ubiti — dodala je, naglo se zasmejavši. — O, kako si ti onda bio smešan sa baronom, ja sam vas obojicu posmatrala, sa klupe, o, kako se tebi onda nije išlo, kada sam te slala. Kako sam se tada smejala, kako sam se smejala — dodala je kroz smeh.

I opet me je iznenada ljubila i grlila, ponovo je strasno i nežno priljublivala svoje lice uz moje. I ja više nisam ni o čemu mislio i ništa nisam čuo. Glava mi se počela zanositi...

Ja mislim da je bilo oko sedam časova izjutra kad sam se trgnuo, sunce je prodiralo u sobu. Polina je sedela pored mene i čudno me gledala, kao da je izlazila iz nekakvog mraka i prikupljala uspomene. Ona se takođe bila tek probudila, i netremice je gledala na sto i novac. Glava mi je bila teška i bolela me. Pokušao sam da uzmem Polinu za ruku: ona me je neočekivano odgurnula i skočila sa divana. Dan koji je počinjao bio je tmuran, pred zoru je padala kiša. Ona je prišla prozoru, otvorila ga, promolila glavu i grudi i,

naslonivši se na ruke, ostala tako dva-tri minuta, ne okrećući se meni, i ne slušajući ono što sam joj ja govorio. U strahu sam se pitao: šta će sada biti, i čime će se ovo završiti? Ona se odjednom podigla sa prozora, prišla stolu i, gledajući me sa izrazom beskrajne mržnje, od zlobe uzdrhtalih usana rekla:

— A sada, daj mi mojih pedeset hiljada franaka?

— Polina, ti opet, opet... — pokušao sam ja da kažem.

— A možda si se ti predomislio? Ha—ha—ha! Tebi je možda već žao?

Na stolu je, odbrojano još sinoć, ležalo dvadeset pet hiljada florina, ja sam ih uzeo i dao joj ih.

— Znači, ovo je sada moje? Je li tako? Je li tako? — upitala me je zlobno, držeći novac u rukama.

— Pa, taj novac je uvek bio tvoj — rekao sam ja.

— Dobro, onda evo ti tvojih pedeset hiljada franaka! — ona je zamahnula i bacila ih na mene. Paket me je jako tresnuo u lice, i banknote su se razletele po podu. Uradivši to, Polina je istrčala iz sobe.

Ja znam, ona je, naravno, u tom trenutku bila van sebe, mada se ja ne sećam toga privremenog ludila. Istina, ona je još i sada, posle mesec dana, još uvek bolesna. Međutim, šta je bilo uzrok takvog stanja, i, što je glavno, takvog ispada? Uvređena gordost? Očajanje zbog toga što je rešila da čak i meni dođe? Da se njoj nije učinilo da ja, ponesem svojom srećom, želim da se nje, poklanjajući joj tih pedeset hiljada franaka, otremem, kao što je to učinio i De Gri? Ali to nije tako bilo, znam, jer mi je savest mirna. Mislim da je tu donekle bila kriva i njena taština, taština je nju podstakla da mi ne veruje i da me uvredi, mada ona sve to ni sama nije znala jasno. U tom slučaju, ja sam naravno, odgovarao za De Grija i ispao kriv, možda, bez velike krivice. Istina, sve je to bilo samo bunilo, istina je i to da sam ja znao da je ona u bunilu i nisam vodio računa o toj okolnosti. Možda mi ona sada to ne može da oprosti? Da, ali to sada... međutim, onda, onda?... Jer, njeno bunilo i njena bolest nisu bili toliko jaki da potpuno zaboravi šta radi, idući k meni sa pismom De Grija. Znači, ona je znala šta radi.

Ja sam na brzinu kojekako strpao sve svoje banknote i svu gomilu zlata u postelju, prekrrio je, i deset minuta posle Poline, izašao. Bio sam uveren da je ona otrčala kući, i hteo sam da se kradom uvučem k njima, da bih se u predsoblju raspitao kod dadilje o gospođičinom zdravlju. Ali kakvo je bilo moje zaprepašćenje kada sam od dadilje, koju sam sreo na stepenicama, saznao da se Polina još nije vratila kući, i da je dadilja pošla k meni da je traži.

— Ovog trenutka — rekao sam joj ja — maločas je otišla od mene, pre deset minuta, gde se mogla izgubiti?

Dadilja me je prekorno pogledala.

Međutim, stvorio se čitav skandal, o kome se već govorilo po hotelu. U portirnici i kod oberkelnera već su šaputali da je gospođica jutros, u šest časova, istrčala iz hotela, u kišu, i otrčala u pravcu hotela »Angleter«. Po njihovim rečima i nagoveštajima, ja sam primetio da oni već znaju da je ona provela celu noć u mojoj sobi. Međutim, već se pričalo i o celoj generalovoj porodici: bilo je poznato da se general juče ponašao kao lud i plakao, da se orilo po celom hotelu. Uz to se pričalo da je starica, koja je ovamo doputovala, bila njegova majka, koja je namerno došla čak iz Rusije zbog toga da svome sinu spreči brak sa gospođicom de Kominž, i da ga, ako ne posluša, liši nasledstva, a pošto on stvarno nije poslušao, onda je grofica na njegove oči namerno prokockala na ruletu sav svoj novac, kako njemu ne bi ostalo ništa.

— Eh, ti Rusi! — ponavljao je oberkelner, ljutito mašući glavom.

Ostali su se smejali. Oberkelner je pravio račun. O mome dobitku na kocki bilo je već poznato, Karl, moj dežurni lakej u hodniku, prvi mi je čestitao. Ali meni nije bilo do njih. Ja sam potrčao u hotel »Angleter«.

Bilo je još rano, mister Astlej nije primao nikoga, ali, saznavši da sam to ja, izašao je pred mene u hodnik i stao pred mene, ćutke uperivši u mene svoj olovni pogled, i očekujući šta ću ja reći. Raspitao sam se o Polini.

— Ona je bolesna — odgovorio je mister Astlej posmatrajući me netremice i ne skidajući oči s mene.

— Dakle, ona je stvarno kod Vas?

— O, da, kod mene je.

— Znači, da ste Vi... Vi nameravate da je zadržite kod sebe?

— O, da, nameravam.

— Mister Astlej, to će izazvati skandal, to je nemoguće. Uz to, ona je sasvim bolesna, Vi to, možda, niste primetili?

— O, da, ja sam primetio, i već sam Vam rekao da je ona bolesna. Da nije bila bolesna, onda ne bi kod Vas provela noć.

— Znači, Vi i to znate?

— Ja i to znam. Ona je juče pošla ovamo, i ja bih je odveo svojoj rođaci, ali, pošto je bila bolesna, pogrešila je, i otišla k Vama.

— Nije moguće! E, čestitam Vam, mister Astlej. Zbilja, Vi ste me podsetili:

da Vi niste celu noć stajali pod našim prozorom? Mis Polina me je tokom cele noći terala da otvorim prozor i da pogledam da Vi ne stojite pod prozorom, i strašno se smejala.

— Zbilja? Ne, ja nisam stajao pod prozorom, ali sam čekao u hodniku i šetao okolo.

— Ali nju treba lečiti, mister Astlej.

— O, da, ja sam već pozvao doktora, a ako ona umre, onda ćete mi Vi položiti račun za njenu smrt.

— Ja sam se izbezumio.

— Dopustite, mister Astlej, šta Vi to nameravate?

— A je li istina da ste Vi juče dobili na ruletu dvesta hiljada talira?

— Samo sto hiljada florina.

— Eto, vidite! Dakle, još ovog jutra putujte u Pariz.

— Zašto?

— Svi Rusi, čim imaju novaca, putuju u Pariz — objasnio je mister Astlej, glasom i tonom kao da čita iz knjige.

— Šta bih ja sada, leti, radio u Parizu? Ja nju volim, mister Astlej, Vi to i sami znate.

— Zar? A ja sam ubeđen da je Vi ne volite. Uz to, ako ostanete ovde, sigurno ćete izgubiti sve, i nećete imati s čime da putujete u Pariz. A sada — zbogom, ja sam potpuno ubeđen da ćete Vi danas otići u Pariz.

— Dobro, zbogom, samo ja neću otići u Pariz. Pomislite, mister Astlej, na to šta će sada biti kod nas? Jednom rečju, general... a sada još i ovaj slučaj sa gospođicom Polinom, pa to će pući po celom gradu!

— Da, po celom gradu, a general, ja mislim, o tome i ne misli, i njemu nije do toga. A uz to, gospođica Polina ima puno pravo da živi gde ona želi. A što se tiče te porodice, može se bez ustručavanja reći da ta porodica više i ne postoji.

Ja sam išao i podsmevao se čudnoj uverenosti ovoga Engleza da ću ja otići u Pariz. — Međutim, on hoće da me ubije na dvoboju — mislio sam — ako gospođica Polina umre. Samo, bi još to trebalo! — Kunem se, meni je bilo žao Poline ali, čudno, od prvog trenutka, kad sam se juče dotakao kockarskog stola i počeo da privlačim pakete novca, moja se ljubav, izgleda, povukla u drugi plan. Ovo ja sada govorim. Ali onda još nisam sve to uviđao jasno. Zar sam ja stvarno kockar, nije moguće da sam ja zaista... tako čudno voleo Polinu? Ne, ja je i sada volim, bog mi je svedok! A onda, kada sam izašao od

mister Astleja i išao kući, onda sam iskreno patio i krivio sebe. Ali... ali tada se sa mnom desio neverovatno čudan i glup događaj.

Žurio sam generalu kad se iznenada, nedaleko od njegovog stana, otvoriše vrata, i neko me zovnu, To je bila gospođa udova Kominž, ona me je zvala po naređenju gospođice Blanš. Ja sam ušao u stan gospođice Blanš.

Oni su imali omanji stan od dve sobe. Iz spavaće sobe čuo se smeh i vika gospođice Blanš. Ona je tek ustajala iz postelje.

— A, to je on! Odmah ovamo, divljače! Je li istina da si ti juče dobio brdo zlata i srebra? Ja više volim, zlato.

— Dobio sam — odgovorio sam ja smejući se.

— Koliko?

— Sto hiljada florina.

— Kakav si ti divljak! Ta, ulazi ovamo, ništa ne čujem. — Sad ćemo mi biti u centru pažnje, zar ne?

Ja sam ušao k njoj. Ona je leškarila pod ružičastim svilenim pokrivačem, ispod koga su izvirivala preplanula, punačka, divna ramena — ramena koja se viđaju samo u snu — nemarno pokrivena batistanom košuljicom, oivičenom veoma belim čipkama, što je čudesno pristajalo uz njenu crnpurastu kožu.

— Imaš li ti srca, sine moj? — povikala je ugledavši me, i počela se smejati. Ona se uvek smejala prijatno, ponekad čak i iskreno.

— Sve drugo... — počeo sam ja.

— Eto vidiš, pogledaj dobro — počela je da brblja, i neočekivano naredila — prvo pronađi čarape, pomoz mi da se obučem, a drugo, ako nisi baš sasvim divljak, ja ću te povesti u Pariz. Ti valjda znaš — ja sada putujem.

— Odmah?

— Kroz pola časa.

Stvarno, sve je bilo spakovano. Svi koferi i njene stvari stajali su pripremljeni. Kafa je već odavno bila poslužena.

— Dobro, ako hoćeš, videćeš Pariz. Reci mi šta je to učitelj? Baš si prava životinja, kad si pristao da budeš učitelj. Ali, gde su moje čarape? Ta, obuvaj me, hajde!

Ona je ispružila stvarno zavodljivu nožicu, crnpurastu, malu, nenažuljenu, kao što su gotovo sve te nožice, koje se čine tako malim u cipelama. Ja sam se nasmejao i počeo joj navlačiti njenu svilenu čarapicu. Gospođica Blanš je za to vreme sedela na postelji i brbljala.

— E dobro, a šta ćeš ti raditi ako te ja povedem sa sobom? Između ostalog, ja hoću pedeset hiljada franaka. Ti ćeš mi ih dati u Frankfurtu. Mi idemo u Pariz, tamo ćemo živeti zajedno, i ja ću ti omogućiti da vidiš zvezda usred bela dana. Videćeš takve žene kakve nikad nisi imao prilike da vidiš. Slušaj...

— Čekaj, ako ti ja dam pedeset hiljada franaka, šta će meni ostati?

— E, a ti si zaboravio pedeset hiljada franaka, uz to, ja pristajem da stanujem u tvom stanu. Mesec, dva, videću! Mi ćemo, naravno, proživeti i dva meseca sa sto pedeset hiljada franaka. Vidiš, ja sam dobro dete, i upozoravam te unapred, ali ti ćeš videti prave zvezde.

— Šta, zar sve za dva meseca!

— Kako? To tebe užasava? Ah, robe! A znaš li ti da jedan mesec takvog života više vredi nego ceo vek. Jedan mesec, a posle potop! Ali, ti to ne možeš da razumeš! Odlazi, odlazi, nisi ti za to! Ej, šta ti to radiš?

Ja sam joj u tom trenutku obuvao drugu nožicu, ali nisam izdržao — poljubio sam je. Ona ju je istrгла i počela me vrhom noge tući po licu. Najzad me je sasvim oterala.

— Samo pazi, moj učitelju, ja te čekam, ako hoćeš, ja krećem za četvrt časa! — viknula je za mnom.

Kad sam se vratio kući, osećao sam se kao pijan. Šta sam mogao, ja nisam kriv što mi je gospođica Polina bacila u lice ceo paket, i uz to — još juče se odlučila za mister Astleja. Nekoliko banknota bile su rasturene po podu, ja sam ih pokupio. U tom trenutku otvorila su se vrata, pojavio se lično oberkelner (koji me ranije nije hteo ni da gleda) sa ponudom da me, ako želim, presele dole, u odličan stan, u kome je koliko juče stanovao grof V.

Ja sam zastao, razmislio sam.

— Račun! — viknuo sam. — Odmah putujem, kroz deset minuta. — U Pariz, dakle, u Pariz! — pomislio sam u sebi. — Znači, to mi je sudbina!

Kroz četvrt časa nas troje smo, stvarno, sedeli u jednom zajedničkom porodičnom vagonu: ja, gospođica Blanš i gospođa udova Kominž, Gospođica Blanš se, gledajući na mene, histerično kikitala. Udova Kominž ju je pratila, ne mogu da kažem da sam bio veseo. Život se prelomio nadvoje, ali ja sam sa jučerašnjim danom bio već navikao da sve stavljam na kocku. Možda je stvarno istina da nisam mogao da ostanem pribran sa toliko novaca, i da sam počeo da gubim pamet. Možda više nisam ni tražio neko objašnjenje za svoje postupke. Meni se činilo da su se privremeno, ali samo privremeno promenile dekoracije. — Ali ja ću kroz mesec dana biti opet ovde, i tada... i tada ćemo se mi još izmeriti, mister Astlej! — Ne, koliko se sada sećam, meni

je i tada bilo užasno teško, bez obzira što sam se kikotaao zajedno sa tom ludicom Blanš.

— Ali, šta je tebi? Kako si glup! O, kako si glup! — uzvikivala je Blanša, prekidajući svoj smeh i počinjući ozbiljno da me grdi. — Pa da, da, mi ćemo potrošiti tvojih dvesta hiljada franaka, ali ćeš ti zato biti srećan kao neki mali kralj, ja ću ti lično vezivati mašnu i upoznaću te sa Hortenzijom. A kada potrošimo sav naš novac, ti ćeš se opet vratiti ovamo, i opet ćeš upropastiti banku. Šta su ti kazali Jevreji? Glavno je smelost, a ti je imaš, i ti ćeš mi opet donositi novac u Pariz. A što se tiče mene, ja zahtevam pedeset hiljada franaka rente, i tek tada...

— A general? — upitao sam je ja.

— A general, ti sam znaš, dolazi mi svakog dana u ovo vreme sa buketom. Ovoga puta sam mu namerno naredila da pronade najređe cveće. Jadnik, vratiće se, a ptičica je već odletela. Videćeš, on će poleteti za nama. Ha—ha—ha! Ja ću biti veoma srećna. Trebaće on meni u Parizu, a njegov račun ovde isplatiće mister Astlej...

Eto kako sam ja tada otputovao u Pariz.

XVI

A šta da vam kažem o Parizu? Sve je to, naravno, bilo i bunilo i budalaština. Ja sam u Parizu proživio samo nešto više od tri nedelje, i za to vreme bili su potpuno potrošeni mojih sto hiljada franaka. Govorim samo o sto hiljada, ostalih sto hiljada dao sam gospođici Blanš, u gotovom novcu — pedeset hiljada u Frankfurtu, i, posle tri dana, izdao sam joj u Parizu menicu na pedeset hiljada franaka, za koju je ona, međutim, posle nedelju dana uzela od mene tu sumu u gotovom. — A sto hiljada franaka, koji nam ostaju, ti ćeš pojesti sa mnom, moj učitelju. — Ona me je stalno zvala učitelju. Teško je zamisliti da postoji nešto na svetu što bi bilo veći materijalist, tvrdica i gramzivac, nego što je ova vrsta bića kojima je pripadala gospođica Blanš. Ali ova konstatacija važi samo kad je u pitanju njihov novac. Što se tiče mojih hiljada franaka, ona mi je odmah direktno izjavila da su joj oni potrebni da se za prvo vreme snađe u Parizu.

— Tako da ja sada stanem na pristojnu nogu jednom za svagda, i da me više niko ne može potisnuti, uostalom, ja sam se tako sada i postavila — dodala je.

Međutim, ja gotovo nisam ni video tih sto hiljada, ona je stalno držala novac, a u mome novčaniku, u koji je ona svakodnevno zavirivala, nikada se nije moglo skupiti više od sto franaka, uostalom, uvek je bilo manje.

— I šta će tebi novac? — govorila je ona ponekad, sa najnaivnijim izrazom, i ja se s njom nisam prepirao. Zato je ona veoma, veoma lepo namestila za taj novac svoj stan, i kada me je zatim prevela u njega, rekla mi je, pokazujući sobe:

— Evo šta se može, s računom i sa ukusom, uraditi sa najmizernijim sredstvima.

Ta »mizerna sredstva« iznosila su, međutim, ravno pedeset hiljada franaka. Za ostalih pedeset hiljada kupila je ekipaž, konje. Osim toga, priredili smo dva bala, to jest dve večerinke, na kojima su bile i Hortenzija, i Lizeta, i Kleopatra — žene interesantne u mnogim pogledima, i čak nimalo ružne. Na te dve večerinke ja sam bio prinuđen da igram preglupu ulogu

domaćina, da dočekujem i zanimam bogate i glupe trgovčice, nepodnošljive i po neznanju i po raskalašnosti, razne poručnike i bedne autorčice, i novinarske bubice, koji su se javljali u modernim frakovima, u bleožutim rukavicama i sa samoljubljem i nadmenošću takvih razmera kakve su čak i u našem Peterburgu nezamislive — a to već mnogo znači, kad se tako kaže, Oni su čak našli da me mogu ismevati ali ja sam se napio šampanjca i izvalio se u zadnjoj sobi. Sve je to meni bilo nepodnošljivo odvratno.

— To je jedan učitelj — govorila je o meni Blanša. — On je dobio na ruletu dve stotine hiljada franaka, i bez mene ne bi znao kako da ih potroši. A posle će opet stupiti za učitelja, znate li neko mesto? Trebalo bi nešto za njega učiniti.

Ja sam se veoma često počeo prihvatati šampanjca, jer me je stalno obuzimala tuga, i bilo mi je do krajnosti dosadno. Ja sam živeo u najburžoaskijoj, u najtrgovačkijoj sredini, gde je sve bilo proračunato i izmereno. Blanša me nimalo nije volela prve dve nedelje, ja sam to primetio, istina, ona me je kicoški obukla i svakodnevno mi je sama vezivala mašnu, ali me je u duši iskreno prezirala. Ja na to nisam obraćao ni najmanju pažnju. Ophrvan dosadom i tugom, ja sam počeo obično odlaziti u Šato de fler, jedan bar, u kome sam se stalno, svako več, napijao i učio kan-kan (koji tamo suviše gadno igraju), docnije sam tamo stekao i ugled svoje vrste. Najzad, Blanša me je upoznala: ona je odnekud ranije uvertela sebi u glavu, da ću ja za sve vreme našeg naložništva ići za njom sa olovkom i hartijom u rukama, i da ću stalno računati koliko je ona potrošila, koliko je ukrala, koliko će potrošiti, i koliko će još ukrasti. Čak je bila čvrsto uverena da će među nama zbog svakih deset franaka dolaziti do tuče. I ona je za svaki moj napad, koji je pretpostavljala, već unapred bila pripremila odbranu, ali, pošto od mene nije videla nikakve napade, počela je s početka sama da protestuje. Ponekad počne veoma žustro, ali videći da ja ćutim, obično se izvali na divan i nepomično gleda u tavanicu, čak se, naposletku, počne čuditi. S početka je ona mislila da sam ja prosto glup, »običan učitelj«, pa je jednostavno prekidala svoja objašnjenja, verovatno misleći u sebi: »Ta on je glup, ne treba mu ni objašnjavati, kad sam ne razume« Dešavalo, se izade, ali se posle deset minuta opet vrati (to se događalo u vreme njenih najluđih troškova, troškova koji apsolutno nisu odgovarali našim sredstvima: na primer, ona je promenila konje i kupila nove, za šesnaest hiljada franaka par).

— A ti se, dakle, ne ljutiš? — ulagivala mi se ona.

— Ne—e—e! Dosadila si mi! — govorio sam, odstranjujući je rukom od sebe, ali, to je njoj bilo toliko interesantno da bi odmah sela pored mene.

— Vidi, ako sam se ja odlučila da toliko platim, to je zbog toga što se ukazao slučaj. Oni se opet mogu prodati za dvadeset hiljada franaka.

— Verujem, verujem, konji su divni, sada ćeš imati prilike za odličnu vožnju, dobro će doći. Ali, sada dosta.

— Znači, ti se ne ljutiš?

— Zbog čega? Ti pametno radiš što se obezbeđuješ nekim za sebe neophodnim stvarima. Sve će ti to posle dobro doći. Ja vidim da je tebi stvarno potrebno da se postaviš na takvu nogu, drukčije nećeš steći milione. Ovde su naših sto hiljada franaka samo početak, kaplja u moru.

Blanša je od mene najmanje očekivala ovakvo gledanje na njeno rasipništvo (umesto vike i prekora!), bila je neobično iznenađena.

— Dakle ti si... vidi ti, kakav si! Pa ti imaš sposobnosti da razumeš. Da, moj dečko, iako si ti učitelj, ali, trebalo je da se rodiš kao princ! Znači, ti ne žališ što ćemo ubrzo ostati bez novca.

— Đavo ih odneo, samo da je što pre!

— Ali... zar si ti bogat? Ipak, ti suviše prezireš novac. Ali šta ćeš raditi posle, reci?

— Posle ću otići u Hamburg i dobiću na kartama još sto hiljada franaka.

— Da, da, baš to, to je veličanstveno! I ja znam da ćeš ti neizostavno dobiti, i da ćeš ih doneti ovamo. Ta, ti ćeš učiniti da te ja stvarno zavolim. E dobro, zbog toga što si ti takav, ja ću te za sve ovo vreme voleti i neću te nijednom prevariti, Vidiš, iako te za ovo vreme nisam volela, jer sam verovala da ti nisi ništa, nego samo običan učitelj (neko stvorenje kao lakej, zar ne), ja sam ti ipak bila verna, jer sam ja dobra devojka.

— Hajde, ne laži! A sa Albertom, sa onim crnomanjastim oficirčićem, misliš ja nisam video prošli put.

— Oh, oh, ali ti...

— Ostavi, lažeš, lažeš, i ti misliš da se ja ljutim? Ma pljujem ja na to, mladost treba da se živi. Zašto bi ga oterala ako je on bio pre mene, i ako ga voliš. Samo, nemoj mu novac davati, jesi li čula?

— Znači, ti se ni za to ne ljutiš? Pa ti si pravi filozof, znaš li? Pravi filozof!
— uzviknula je ona oduševljeno. — Ah, dobro, ja te volim, ja te volim, — videćeš, bićeš zadovoljan!

I zaista, ona je od tada prema meni stvarno bila prisna, čak se odnosila prijateljski, i tako su prošli naših poslednjih deset dana. Ja obećane »zvezde« nisam video, ali je ona u nekom pogledu stvarno održala. reč. Osim toga, ona

me je upoznala sa Hortenzijom, koja je bila čak suviše poznata, to jest svoje vrste žena, i mi smo je u našem društvu nazivali Tereza filozof...

Međutim, nema potrebe da se o tome opširno priča, sve ovo moglo bi predstavljati posebnu priču, sa naročitim koloritom, koji ja ne želim da unosim u ovu povest. Stvar je u tome što sam ja svim silama želeo da se sve ovo što pre svrši. Ali, naših sto hiljada franaka dotrajalo je, kao što sam već rekao, gotovo čitav mesec dana, čemu sam se ja iskreno začudio, u svakom slučaju. Blanša je od toga novca kupila sebi stvari za osamdeset hiljada, a mi smo potrošili najviše dvadeset hiljada franaka, i — ipak je doseglo. Blanša, koja je pred kraj bila već sasvim otvorena sa mnom (bar me u nekim stvarima nije lagala), izjavila je da ja, u svakom slučaju, ne odgovaram za dugove koje je ona bila prinuđena da napravi.

— Ja tebi nisam davala da potpisuješ račune i menice — govorila mi je ona — jer sam te sažaljevala, a druga bi to neizostavno učinila, i odvela te u zatvor. Vidiš, vidiš li kako sam te ja volela, i kako sam dobra! Koliko će me samo stajati ta đavolja svadba!

A mi smo stvarno imali svadbu. Ona je obavljena već na samom kraju našeg meseca, i, treba pretpostaviti, da su na nju otišli poslednji ostaci mojih sto hiljada franaka, time se stvar i svršila, to jest, time se naš mesec završio, i ja sam posle toga i formalno otišao u ostavku.

To se dogodilo ovako, nedelju dana posle našeg smeštaja u Parizu, doputovao je general. On je, čim je stigao u Pariz, došao pravo kod Blanše, i gotovo od prve posete ostao kod nas. Istina, on je negde imao svoj stančić. Blanša ga je radosno dočekala, sa cikom i kokotom, čak je požurila i da ga zagrli. Stvar je bila u tome što ga ona sama nije puštala, i on je morao da je svuda prati: i na bulevaru, i za vreme vožnje, i u pozorištu, i u posetama poznanicima. General je za takvu upotrebu još bio pogodan, bio je prilično dostojanstven i pristojan, rastom je bio gotovo visok, ofarbanih zulufa i velikih brkova (on je ranije služio u konjici), dosta lepog, mada prilično oronulog lica. Njegovo držanje bilo je odlično, frak je nosio veoma umešno. U Parizu je počeo nositi svoje ordenje. Proći bulevarom sa takvom ličnošću ne samo da je bilo moguće nego je to bilo čak i preporučljivo. Dobri i nerazumni general bio je sa svim tim užasno zadovoljan, on uopšte nije računao na takvo nešto kada je došao k nama. On se tada pojavio gotovo drhteći od straha, mislio je da će Blanša početi da viče i da će narediti da ga oteraju, a posle ovakvog obrta stvari obuzelo ga je oduševljenje, i on je ceo taj mesec proveo u nekakvom besmisleno-ushićenom stanju, a takvog sam ga ja i ostavio. Ja sam već ovde saznao do pojedinosti da je on posle tadašnjeg našeg iznenadnog odlaska iz Ruletenburga istog jutra dobio neku vrstu

napada. Pao je bez svesti, a zatim je celu nedelju dana bio gotovo kao lud, i govorio je bez veze. Lečili su ga, ali je on neočekivano sve napustio, seo u vagon i dovezao se u Pariz. Razume se, ispostavilo se da je Blanšin prijem bio za njega najbolji lek, ali znaci bolesti zadržali su se veoma dugo, bez obzira na njegovo radosno i ushićeno raspoioženje. On više uopšte nije mogao da rasuđuje, niti čak da vodi neki koliko-toliko ozbiljan razgovor, on je u takvim slučajevima uz svaku reč neprekidno dodavao »Hm!« i klimao glavom, na to su se svodili svi njegovi odgovori i učešće u razgovoru.

Često se smejaio, ali nekakvim nervoznim, bolesnim smehom, od koga se zacenjivao, u drugom slučaju sedeo je čitave časove natmuren, kao noć, namrštivši svoje guste obrve. Mnogo čega se uopšte nije ni sećao, postao je do nemogućnosti rasejan i dobio naviku da govori sam sa sobom. Jedino ga je Blanša mogla razveseliti, a i nastupi tmurnog, namrgođenog stanja, kada se zavlacio u ugao, značili su samo to da odavno nije video Blanšu, ili da je Blanša negde izašla, a njega nije pvela sa sobom, ili da ga, odlazeći, nije pomilovala. U ovakvim prilikama on sam ne bi kazao šta hoće, a ni sam nije znao zbog čega je natmuren i tužan. Pošto bi presedeo jedan ili dva časa (ja sam to dva puta primetio, kada je Blanša odlazila na ceo dan, verovatno Albertu), on bi najednom počeo da se obazire, da se uznemirava, da zaviruje, da se priseća, i kao da nekoga želi da pronađe, ali, ne videvši oko sebe nikoga, i ne mogavši da se priseti šta je hteo da pita, on bi ponovo padao u zaborav, i ostajao u tom stanju sve dok se iznenada ne bi pojavila Blanša, vesela, sveža, lepo obučena, sa svojim zvonkim smehom, tada bi mu ona pritrčala, počinjala da ga, drma, čak i da ga ljubi, međutim, ovim ga je retko nagrađivala. Jednom joj se general toliko obradovao da je čak zaplakao, ja sam se zaprepastio.

Blanša se od samog njegovog dolaska kod nas smesta počela kod mene zauzimati za njega. Upuštala se čak i u krasnorečivost, napominjala je da je izneverila generala zbog mene, da je bila gotovo njegova verenica, da mu je reč dala, da je on zbog nje, napustio porodicu, i, da sam ja, najzad, bio u službi kod njega, te bi trebalo da to poštujem, i da... jednom rečju — kako me nije sramota... Ja sam stalno ćutao, a ona je užasno brbljala. Najzad sam ja prasnuo u smeh, i time se stvar svršila, to jest, ona je prvo pomislila da sam ja budala, a na kraju se zaustavila na misli da sam ja veoma dobar i uljudan čovek. Jednom rečju, ja sam imao sreću da pred kraj neopozivo zaslužim punu blagonaklonost te vrle devojkice. (Blanša je, ipak, zaista bila najbolja devojkica, samo svoje vrste, razume se, ja je s početka nisam toliko cenio).

— Ti si pametan i dobar čovek — govorila je ona meni pred rastanak — i... i... samo je šteta što si ti takva budala! Ti ništa, ništa nećeš steći! Pravi Rus, Kalmik!

Ona me je nekoliko puta slala da po ulicama šetam generala, baš kao što bi slala lakeja sa pudlicom. Tako sam ga ja vodio i u pozorište, i u restorane. Blanša mi je za to davala novac, mada je i general imao svoj, i veoma voleo da vadi novčanik pred ljudima. Jednom sam morao da upotrebim gotovo silu da bih ga sprečio da kupi broš od sedam stotina franaka, koji mu se mnogo svideo, u Palerojalu i koji je on po svaku cenu hteo da pokloni Blanši. Ali šta je za nju bio broš od sedam stotina franaka? A general je imao svega hiljadu franaka, nikako više. Ja nikad nisam uspeo da saznam otkud mu taj novac? Pretpostavljam — od mistera Astleja, tim pre što je taj čovek platio za njih hotelski račun. Što se tiče toga kako je general za to vreme gledao na mene, meni se čini da on čak nije ni naslućivao moje odnose sa Blanšom. Iako je nekako nejasno čuo da sam ja na ruletu dobio čitav kapital, on je verovatno pretpostavljao da sam ja kod Blanše neka vrsta sekretara, ili možda čak i sluga. U svakom slučaju, on je sa mnom razgovarao stalno s visine, kao i ranije, kao da mi je šef, čak je dopuštao sebi da mi ponekad čita lekciju. Jednom nas je, mene i Blanšu, užasno nasmejao za vreme jutarnje kafe. On nije bio mnogo uvredljiv čovek, ali se neočekivano uvredio na mene. Zbog čega? — ni dan-danas ne znam. Ali, naravno, ni on sam nije znao. Jednom rečju, on je razvezao razgovor bez početka i kraja, sam se prekidajući, i sam nastavljajući, vikao je da sam ja dete, da će me on naučiti... da će on dati na znanje... i tako dalje. Iz svega toga niko ništa nije mogao razumeti. Blanša se gušila od smeha, najzad smo ga nekako urazumili i odveli u šetnju. Ja sam, međutim, mnogo puta primećivao da njega obuzima tuga, da mu je nekoga i nečega žao, da mu neko nedostaje, čak i u prisustvu Blanše. U takvim trenucima on se sam jedno dvaput upuštao sa mnom u razgovor, ali nikada nije mogao jasno da objasni da li se to seća službe, pokojne žene, kuće ili imanja. Naiđe na bilo kakvu reč, obraduje joj se, i ponavlja je sto puta u toku dana, mada ona uopšte ne izražava ni njegovo osećanje ni njegove misli. Ja sam pokušao da s njim povedem razgovor o njegovoj deci, ali on se izvlačio nekim nejasnim i ubrzanim rečima, i brzo prelazio na drugi predmet: »da—da! deca—deca, Vi ste u pravu, deca!« Samo se jednom raznežio: išli smo u pozorište,

— To su nesrećna deca! — počeo je on neočekivano da govori. — Da, gospodine, da, to su nesrećna deca! — I posle je nekoliko puta te večeri ponavljao reči:

— Nesrećna deca!

Kada sam ja jednom poveo razgovor o Polini, njega je čak obuzeo bes.

— To je nezahvalna žena! — uzviknuo je. — Ona je zla i nezahvalna! Ona je osramotila porodicu! Kad bi ovde postojali zakoni, ja bih nju u ovnujski

rog saterao! Da—a, da—a!

Što se tiče De Grija, on čak ni njegovo ime nije mogao da čuje.

— On me je upropastio — govorio je general — on me je pokrao, on me je zaklao! To je bila moja mora u toku čitavih dve godine! On mi se čitave mesece uzastopno u snu snio! To je — to je, to... O, ne govorite mi nikada o njemu!

Ja sam video da oni nešto udešavaju, ali sam, po običaju, ćutao. Blanša me je prva obavestila, to je bilo tačno nedelju dana pre nego što smo se rastali.

— On ima sreće — brbljala mi je. — Bakica je sada stvarno bolesna, i neizostavno će umreti. Mister Astlej je poslao telegram, priznaj da je on ipak njen naslednik. A ako čak i ne bude, on nimalo neće smetati. Prvo, on ima svoju penziju, a drugo, on će stanovati u sporednoj sobi, i biće potpuno srećan. Ja ću biti »gospođa generalica«. Ići ću u visoko društvo (Blanša je o tome stalno sanjala), zatim ću postati ruska spahinica, imaću dvorac, mužike, i, najzad, uvek ću imati svoj milion.

— Ali, ako on postane ljubomoran, počne zahtevati... bog će znati šta, razumeš?.

— O, ne, ne, ne! Kako bi on smeo! Preduzela sam ja mere, ne brini se. Ja sam ga već naterala da potpiše nekoliko menica na Albertovo ime. Samo neka pisne — smesta će biti kažnjen, ali neće se on usuditi!

— E pa, udaj se...

Svadbu smo napravili bez ikakvih svečanosti, porodično i tiho. Pozvani su bili Albert i još neki od najbližih. Hortenzija, Kleopatra i njima slične bile su odlučno odstranjene. Mladoženja se neobično interesovao za svoju ulogu. Blanša mu je sama zavezala mašnu, sama ga napomadila, i u svome fraku i belom prsluku, on je izgledao sasvim kao što treba.

— On je stalno sasvim kao što treba — obavestila me je sama Blanša, izlazeći iz generalove sobe. kao da je to što je general »sasvim kao što treba«, čak i nju samo zaprepastilo.

Ja sam se tako malo interesovao za pojedinosti, učestvujući u svemu tome u svojstvu tako lenog posmatrača, da sam mnogo i zaboravio, šta je i kako je bilo. Sećam se samo da se pokazalo da Blanša uopšte nije de Kominž, isto kao što ni njena majka uopšte nije udova Kominž, već di Place. A zbog čega su njih dve bile sve do sada de Kominž — ne znam. Ali, general je zbog toga bio veoma zadovoljan, i di Place mu se čak više sviđalo nego de Kominž. Ujutro na dan svadbe on je, već potpuno obučen, stalno šetao gore-dole po sali i stalno ponavljao u sebi, sa neobično ozbiljnim i važnim izrazom:

— Gospođica Blanš di Place! Blanša di Place, di Place! Devojka Blanša Di Place! — A na licu mu je šijalo neko zadovoljstvo. U crkvi, kod predsednika grada, i kod kuće, za vreme zakuske, on je bio ne samo radostan i zadovoljan nego čak i ponosan. S njima dvoma se nešto dogodilo. Blanša je takođe počela gledati oko sebe sa nekakvim naročitim dostojanstvom.

— Meni je sada potrebno da se sasvim drukčije držim — rekla mi je ona veoma ozbiljno. — Ali, vidi ti, ja nisam mislila na jednu odvratnu stvar: zamisli, ja još uvek ne mogu da zapamtim svoje sadašnje prezime: Zagorjanski, Zagezijanski, gospođa generalica de Zago — Zago, ta đavolska ruska imena! Najzad, gospođa generalica od četrnaest suglasnika! Kako je to zvučno, zar ne?

Najzad smo se rastali, i Blanša, ta glupa Blanša, čak je zasuzila opraštajući se sa mnom.

— Ti si bio dobro dete — govorila je slineći. — Ja sam verovala da si glupak, i tako si izgledao. — I, pošto mi je već bila definitivno stegla ruku, iznenada je uzviknula: — Pričekaj! — Otrčala je u svoj budoar i posle jednog minuta iznela mi dve hiljade franaka u banknotama. U to ja ni za šta ne bih poverovao! — Ovo će ti dobro doći, ti si, možda, vrlo učen učitelj, ali si užasno glup čovek. Više od dve hiljade nipošto ti ne dam, jer ćeš ti to, u svakom slučaju, prokockati. A sad, zbogom! Mi ćemo uvek biti dobri prijatelji, a ako opet dobiješ na kocki, neizostavno dođi k meni, bićeš srećan!

Meni je sada ostalo još pet stotina franaka, osim toga, imam odličan časovnik od hiljadu franaka, brilijantsku dugmad, i još ponešto, a to će moći biti dovoljno za još prilično dugo vreme, te se ne moram brinuti ni o čemu. Ja sam se namerno zadržao u ovom gradiću, da bih se pribrao, a što je glavno — da sačekam mister Astleja. Ja sam pouzdano doznao da će on ovuda proputovati, i da će se zadržati jedan dan zbog posla. Tako ću doznati o svemu... A posle, posle pravo u Hamburg. U Ruletenburg neću ići, možda tek iduće godine. Govore da stvarno nije dobro probati sreću dva puta za istim stolom, uz to, u Hamburgu je prava kocka.

XVII

Već je prošlo godina i osam meseci otkako nisam (zavirio u ove zapise, i sada sam samo od tuge i jada naumio da se zabavim, i slučajno sam ih pročitao. Dakle, onda je i ostalo na tome da ću otići u Hamburg. Bože! Kako sam laka srca, relativno govoreći, tada napisao ove poslednje redove! To jest, ne baš laka srca, već nekako samouvereno, s nekim nepokolebivim nadama! Da li sam tada i najmanje sumnjao u sebe? A evo, prošlo je godina i po, i više, a ja sam, po mom mišljenju, u — mnogo gore stanju nego prosjak! Ma kakav prosjak! Na siromaštvo se ja ne bih obazirao! Ja sam prosto uništio sebe. Ja se gotovo ni s čim ne mogu uporediti, i zašto sebi da držim lekciju o moralu. Ništa ne može biti ružnije od morala u ovo vreme! O, samozadovoljni ljudi, sa kakvim ste vi nadmenim samozadovoljstvom spremni, kao obični brbljivci, da čitate svoje sentencije. Kad bi oni znali kako ja sam duboko shvatam svu odvratnost svoga sadašnjeg položaja, tada se, naravno, njihov jezik ne bi pokrenuo — da me poučavaju. I šta, šta oni meni mogu kazati novo, što ja već znam? I zar je u tome stvar? Stvar je u tome da je dovoljan samo jedan obrtaj točka — pa da se sve izmeni, i da ti isti moralisti prvi (ja sam u to ubeđen) dođu da mi, sa prijateljskom veselošću, čestitaju. I da više niko od njih ne okreće glavu ovako kao sada. Da, pljujem ja na sve njih. Šta sam ja sada? Zero — nula. A šta mogu biti sutra? Sutra mogu vaskrsnuti iz mrtvih i ponovo početi da živim. Još mogu spasti čoveka u sebi, dok on još nije propao.

Ja, sam tada zaista i otputovao u Hamburg, ali... Posle sam se ponovo našao u, Ruletenburgu, bio sam i u Spa, bio sam čak i u Badenu, kada sam putovao kao sobar savetnika Hincea, gada i tadašnjeg moga gospodina. Da, ja sam bio i lakej, i to čitavih pet meseci! To se dogodilo odmah posle zatvora. (Jer, ja sam bio i u zatvoru u Ruletenburgu, zbog jednog ovdašnjeg duga. Otkupio me je nepoznati čovek, ko li je to bio? Mister Astlej? Polina? Ne znam, ali je dug bio isplaćen — svega dve stotine talira — i ja sam izašao na slobodu). Šta sam mogao da radim? Tako sam stupio kod toga Hincea. Bio je to mlad i vetropirast čovek, voleo je da lenstvuje. a ja sam znao da govorim i pišem na tri jezika. U početku sam stupio kod njega u svojstvu neke vrste

sekretara, za trideset, guldena mesečno, ali sam kod njega završio kao pravi lakej, njegova mu sredstva nisu dopuštala da drži sekretara, i on mi je smanjio platu, ja nisam imao izlaza, ostao sam, i tako sam se svesno pretvorio u lakeja. U njegovoj službi bio sam i gladan i žedan, ali sam zato za pet meseci uštedeo sedamdeset guldena. Jedne večeri u Badenu obavestio sam ga da želim da ga napustim, i iste večeri sam otišao na rulet. O, kako je moje srce lupalo! Ne, mene nije privlačio novac! Tada sam ja jedino želeo da sutra svi ti Hincei, svi ti oberkerlneri, sve te dostojanstvene badenske dame — da svi oni govore o meni, da pričaju moju istoriju, i da mi se dive, da me hvale, i da se klanjaju pred mojim novim dobitkom na kocki. Sve su ovo detinje mašte i želje, ali... Ko zna: možda ću se ja sresti i s Polinom... Ja bih joj tada ispričao, i ona bi se uverila da sam ja iznad svih ovih glupih udaraca sudbine... O, nisam ja cenio novac! Ja sam uveren da bih ih opet bacio nekoj Blanši, i da bih se opet tri nedelje vozao kroz Pariz na paru sopstvenih konja od šesnaest hiljada franaka. Ta, ja pouzdano znam da nisam tvrdica, ja čak mislim da sam rasipnik, međutim, s kakvim uzbuđenjem, s kakvom obamrlošću srca ja osluškujem uzvik krupijea: trideset jedan, crveno, nepar i passe, ili četiri, crno, pa i manque. S kakvom gramizivošću gledam na kockarski sto, po kome su razbacani lujdori, fridrihsdori i taliri i na stubiće zlata kada se od lopatice krupijea razaspu kao usijani žar u gomile, ili na dugačke stubove srebra, koji stoje oko ruleta. Još dok prilazim kockarskoj sali, još dve sobe pre, čim začujem zveckanje novca, smesta me obuzme drhtavica.

O, ono veče kada sam odneo svojih sedamdeset guldena za kockarski sto takođe treba zapamtiti. Počeo sam sa deset guldena, i opet od passe. Prema passe imam predrasudu. Stavio sam i izgubio. Ostalo mi je šezdeset guldena u srebru, razmislio sam, i izabrao zero. Ja sam počeo na zero stavljati odjednom po pet guldena, kod trećeg uloga iznenada je izašlo zero. Umalo nisam umro od radosti, kad sam primio sedamdeset pet guldena, nisam se toliko obradovao ni onda kada sam dobio sto hiljada guldena. Smesta sam postavio sto guldena na crveno. Dobilo je! Svih dvesta na crveno opet je izašlo, svih četiri stotine na crno — dobilo je, svih osam stotina na manque — izašlo je, ako se sabere sa predašnjim, sada je bilo hiljadu sedam stotina guldena, i to — za manje od pet minuta! Da, u ovakvim trenucima zaboravljaš sve predašnje neuspehe! Jer, ja sam ovim dobio više nego da sam život rizikovao, imao sam smelosti, i, evo, opet sam čovek!

Uzeo sam sobu, zaključao se i do tri časa sedeo i brojao svoj novac. Izjutra sam se probudio više ne kao lakej. Odlučio sam da istog dana otputujem u Hamburg: ja tamo više neću služiti kao lakej, i neću sedeti u zatvoru. Pola časa pre polaska voza otišao sam da stavim dva uloga, nikako više, i — izgubio

sam hiljadu i po florina. Međutim, ja sam ipak doputovao u Hamburg, i evo, već je mesec dana kako sam ovde...

Naravno, živim u stalnom uzbuđenju i brizi, kockam u najmanje sume, i nešto čekam, proračunavam, stojim po čitave dane pored kockarskog stola i proučavam igru, čak i snu vidim igru: ali mi se pri svemu tome čini da sam ja nekako otupeo, kao da sam se uvalio u nekakav mulj. Ovo zaključujem na osnovu utiska prilikom susreta sa mister Astlejem. Mi se uopšte nismo videli od onoga vremena, i sada smo se sreli slučajno. Evo kako je to bilo. Ja sam išao po vrtu i mislio da sam sada gotovo bez novaca, ali da imam pedeset guldena, osim toga, u hotelu u kome zauzimam sobicu pre tri dana sam potpuno isplatio račun. Dakle, ostala mi je mogućnost da sada samo još jednom odem na rulet, ako makar i najmanje dobijem, biće moguće da nastavim igru. Ako izgubim — treba ponovo ići u lakeje. Ukoliko odmah ne budem našao Ruse kojima bih bio potreban učitelj. Obuzet tom mišlju, krenuo sam na svoju svakodnevnu šetnju kroz park i kroz šumu, u susedno kneževstvo. Ja sam ponekada na taj način išao i po četiri časa, i vraćao se u Hamburg umoran i gladan. Čim sam se, izašavši iz vrta, našao u parku, neočekivano sam na klupi spazio mister Astleja. On je mene prvi primetio, i viknuo me. Seo sam pored njega. Ali čim sam na njemu primetio neku uzdržanost, odmah sam stišao svoju radost, a bio sam mu se strašno obradovao.

— Dakle, Vi ste ovde! Ja sam stvarno i mislio da ću Vas sresti — rekao mi je. — Ne treba da se uznemiravate pričanjem: ja znam, ja znam sve — sav Vaš život u toku ovih godinu i osam meseci poznat mi je.

— Uh! Kako Vi — to pratite stare drugove! — odgovorio sam ja. — To Vam služi na, čast, što ne zaboravljate... Ali, čekajte, ipak ste me podsetili na nešto i da li ste, Vi mene iskupili iz ruletenburškog zatvora, gde sam bio zatvoren zbog duga od dve stotine guldena? Mene je iskupio neko nepoznat.

— Ne, o, ne, ja Vas nisam iskupio iz ruletenburškog zatvora, gde ste sedeli zbog duga od dve stotine guldena, ali sam znao da se Vi nalazite u zatvoru zbog duga od dve stotine guldena.

— Znači, Vi ipak znate ko, me je iskupio?

— O, ne, ne mogu kazati da znam ko Vas je iskupio.

— Čudno, ja nisam poznat nikome od naših Rusa, a ovde Rusi i ne iskupljuju, to kod nas tamo, u Rusiji, pravoslavni iskupljuju pravoslavne. Zbog toga sam mislio da je to učinio nekakav osobenjak Englez, iz nastranosti.

Mister Astlej me je slušao sa nekakvim čuđenjem. On je, čini mi se, mislio

da će me naći tužnog i utučenog.

— Međutim, ja se veoma radujem što vidim da ste potpuno sačuvali svu nezavisnost Vašeg duha, čak i veselost — rekao je on sa prilično neraspoloženim izrazom.

— To jest, Vi u sebi škrgućete zubima od ljutine što ja nisam utučen i ponižen — rekao, sam ja smejući se.

On u prvom trenutku nije razumeo, ali, shvativši, nasmešio se.

— Meni se dopadaju Vaše primedbe. Ja u ovim rečima poznajem svoga predašnjeg, pametnog, ushićenog i, zajedno s tim, ciničnog prijatelja: samo Rusi mogu da u sebi istovremeno imaju toliko protivrečnosti. Stvarno, čovek voli da vidi svoga najboljeg druga poniženog pred sobom, prijateljstvo uglavnom i počiva na poniženju, i to je stara, svim pametnim ljudima poznata istina. Ali, u ovom slučaju, uveravam Vas, ja se iskreno radujem, što Vi ne tugujete. Kažite, Vi ne nameravate da ostavite kocku?

— O, neka je đavo nosi! Smesta ću je ostaviti, samo da se...

— Samo da povratite gubitak? Ja sam tako i mislio, ne morate dovršavati — znam — Vi ste to rekli nehотиčno, prema tome — rekli ste istinu. Recite, zanimate li se Vi još nečim osim kockom?

— Ničim...

On je počeo da me propituje. Ja ništa nisam znao, gotovo nisam ni zavirivao u novine, i za sve ovo vreme uopšte nisam otvorio nijednu knjigu.

— Vi ste se zapustili — primetio je on. — Vi ne samo što ste se odrekli života, interesa svojih i društvenih dužnosti građanina, i čoveka, svojih prijatelja (a Vi ste ih, ipak, imali), Vi ne samo što ste se odrekli bilo kakvog drugog cilja, osim dobitka na kocki, Vi ste se odrekli čak i svojih uspomena. Ja Vas se sećam u vatrenom i snažnom trenutku Vašeg života, ali ja sam ubeđen da ste Vi zaboravili sve Vaše tadašnje najlepše utiske, Vaši sadašnji snovi Vaše najdublje želje ne idu dalje od par i nepar, crno, crveno, dvanaest srednjih, i tako dalje, i tako dalje, da, ja sam ubeđen!

— Prestanite, mister Astlej, molim Vas, ne podsećajte! — viknuo sam ja ljutito, gotovo s mržnjom! — Znajte da ja apsolutno ništa nisam zaboravio, ali, ja sam sve to samo privremeno isterao iz glave, čak i uspomene, sve dok radikalno ne popravim svoje prilike, tada... tada ćete Vi videti da ću ja vaskrsnuti iz mrtvih!

— Vi ćete ovde još biti i kroz deset godina — rekao je on. Nudim Vam opkladu da ću Vas na ovo podsetiti, ako budem živ, baš na ovoj istoj klupi.

— Ali, dosta. — nestrpljivo sam ga prekinuo ja. — I, da bih Vam dokazao da

ja nisam tako zaboravan kad je u pitanju prošlost, dozvolite da upitam gde je sada gospođica Polina? Jer, ako me Vi niste iskupili, onda je sigurno ona to uradila. Još od onoga vremena ja nisam imao o njoj nikakvih vesti.

— Ne, o, ne! Ja ne mislim da Vas je ona iskupila. Ona je sada u Švajcarskoj a Vi ćete mi učiniti najveće zadovoljstvo ako prestanete da me pitate o gospođici Polini — rekao je on odlučno, i čak ljutito.

— To znači da je ona i Vas dobro ranila! — nasmejao sam se ja nehотиčno.

— Gospođica Polina je najbolje stvorenje od svih poštovanja dostojnih stvorenja, ali Vam ponavljam — učinićete mi veliko zadovoljstvo ako prestanete da pitate o gospođici Polini. Vi nju nikada niste znali, i njeno ime u vašim ustima ja smatram uvredom moga moralnog osećanja.

— Tako, dakle! Međutim, Vi niste u pravu, ta, o čemu bih ja govorio s Vama, ako ne o tome, prosudite i sami? Jer u tome se i sastoje sve naše uspomene. Ipak, ne treba da se uznemiravate, meni nisu potrebne nikakve Vaše intimne, tajne stvari... Ja se samo interesujem, tako reći, spoljašnjim prilikama gospođice Poline, jedino njenim sadašnjim spoljnim stanjem. To se može saopštiti u dve reči.

— Izvolite, ali pod uslovom, da sa te dve reči bude sve završeno. Gospođica Polina je bila dugo bolesna, ona je i sada bolesna, ona je neko vreme živela sa mojom majkom i sestrom u severnoj Engleskoj. Pre pola godine njena je baka — sećate se, ona suluda žena — umrla, i njoj lično ostavila imovinu od sedam hiljada funti. Sada gospođica Polina putuje zajedno sa porodicom moje sestre, koja je udata, Njeni mali brat i sestra takođe su obezbeđeni bakinim testamentom, i uče u Londonu. General, njen očuh, umro je pre mesec dana u Parizu od kapi. Gospođica Blanš je postupala sa njim dobro, ali je sve što je on dobio od bake uspela da prenese na sebe... Eto, to je sve, čini mi se.

— A De Gri? Da i on takođe ne putuje po Švajcarskoj?

— Ne, De Gri ne putuje po Švajcarskoj i ja ne znam, gde je De Gri, osim toga, jednom za svagda Vas upozoravam da izbegavate slično aluzije i gruba poređenja, inače ćete neizostavno imati posla sa mnom.

— Kako?! Zar bez obzira na naše predašnje prijateljske odnose?

— Da, bez obzira na naše predašnje prijateljske odnose.

— Hiljadu puta Vas molim za izvinjenje, mister Astlej. Ali, ipak dopustite: tu nema ništa uvredljivo i grubo, ta, ja ni za šta ne krivim gospođicu Polinu. Osim toga, Francuz i ruska gospođica — govoreći uopšte — to je takvo društvo, mister Astlej, koje ni ja ni Vi ne možemo definitivno ni razrešiti ni

shvatiti.

— Ako ne budete pomišljali ime De Grija zajedno sa drugim imenom, onda bih Vas ja zamolio da mi objasnite šta podrazumevate pod izrazom »Francuz i ruska gospođica«? I kakvo je to »društvo«? I zbog čega su tu baš Francuz i neizostavno ruska gospođica? — Vidite, Vi ste se ipak zainteresovali. Ali, to je obimna materija, mister Astlej. Tu bi prethodno trebalo mnogo znati. Međutim, to pitanje je važno, bez obzira što je sve to, na prvi pogled, smešno. Francuz, mister Astlej, to Vam je zaokružena, lepa forma. Vi, kao Britanac, možete se s prvim i da se ne složite, ja, kao Rus, takođe se ne slažem, međutim, to je verovatno iz zavisti. Ali naše gospođice mogu biti drugog mišljenja. Vi možete smatrati da je Rasin izveštačen, neparfimisani, čak ga, verovatno, nećete ni čitati. Ja takođe smatram da je on kitnjast, izveštačen i neparfimisani, s jedne tačke gledišta — smešan, ali on je divan, mister Astlej, i, što je glavno — on je veliki pesnik, hteli ja i Vi to, ili ne hteli. Nacionalna forma Francuza, to jest Parižanina, počela je da dobija raskošan oblik kada smo mi bili još medvedi. Revolucija je nasledila plemstvo. Sada i najprostiji Francuzčić može imati manire, postupke, izraze, pa čak i misli potpuno raskošnih formi, to jest, može biti otmen ne učestvujući u tome ni svojom inicijativom, ni dušom, ni srcem, sve je on to dobio nasledstvom. Samo po sebi se razume da oni mogu biti najprazniji i najpodliji. Ali, mister Astlej, reći ću Vam sada, da na svetu nema bića poverljivijeg i otmenijeg nego što je dobra, pametna i ne suviše izveštačena ruska gospođica. De Gri, pojavljujući se u nekoj ulozi, pojavljujući se maskiran, može s najvećom lakoćom osvojiti njeno srce, on ima otmenu formu, mister Astlej, a gospođica prima tu formu kao njegovu sopstvenu dušu, kao prirodnu formu njegove duše i srca, a ne kao odelo koje je on nasledio. Na vašu najveću neprijatnost, ja Vam moram priznati da su Englezi u većini slučajeva nezgrapni i neotmeni, a Ruskinje prilično dobro umeju da razlikuju lepotu, i na nju su lakome. Ali, da bi se otkrila, lepota duše i originalnost ličnosti potrebno je nesravnjeno više samostalnosti i slobode nego što imaju naše žene, a posebno gospođice, i, u svakom slučaju, više iskustva. Mis Polini je — oprostite, reč izleti, i vratiti je ne možeš — potrebno veoma, veoma dugo vremena da se odluči da Vas pretpostavi gadu De Griju. Ona će Vas i oceniti, postaće Vaš prijatelj, otvoriće Vam celo svoje srce, ali u tom srcu će ipak vladati omrznuti podlac, prljavi i sićušni zelenaš De Gri. To će čak ostati, tako reći, iz proste tvrdoglavosti i samoljublja, jer se taj isti De Gri pojavio pred njom nekada u oreolu otmenog markiza, razočaranog liberala i bankrota (samo da je!), koji je propao pomažući njenu porodicu i lakomislenog generala. Sve te smicalice otkrivene su kasnije. Ali to. što su

otkrivene, ne znači ništa: ona ipak želi da joj i sada daju predašnjeg De Grija, eto šta je njoj potrebno! I što ona više mrzi sadašnjeg De Grija, tim više tuguje za predašnjim, mada je predašnji postojao samo u njenoj uobrazilji. Vi ste fabrikant šećera, mister Astlej?

— Da, ja učestvujem u kompaniji poznate fabrike šećera »Lovel i kompanija«.

— Eto vidite, mister Astlej. S jedne strane fabrikant šećera, a s druge — Apolon Belvederski, to nikako ne ide zajedno. A ja, ja čak nisam ni fabrikant šećera, nego prosto mali kockar na ruletu, čak sam bio i lakej, što je sigurno već poznato gospođici Polini, pošto ona ima, čini mi se, dobru policiju.

— Vi ste ozlojeđeni, pa zbog toga i govorite sve te gluposti — hladnokrvno, i promislivši, rekao je mister Astlej. — Osim toga, u vašim rečima nema originalnosti.

— Slažem se! Ali u tome i jeste strahota, plemeniti prijatelju moj, što su sve ove moje optužbe, ma kako izbledele, ma kako trivijalne, ma kako vodviljske, ipak istinite! Ipak, nas dvojica nismo ništa postigli?

— To je odvratna glupost... Jer, jer... znajte — rekao je mister Astlej uzdrhtalim glasom i sevajući očima — treba da znate, nezahvalni i nedostojni, sićušni i nesrećni čoveče, da sam ja doputovao u Hamburg namerno, po njenoj poruci, radi toga da bih video Vas, da bih razgovarao s Vama dugo i iskreno, i da bih joj saopštio sve — Vaša osećanja, misli, nade i... uspomene!

— Nije moguće! Zar je moguće? — uzviknuo sam ja, i krupne suze potekle su iz mojih očiju, Ja ih nisam mogao zadržati. I to je, čini mi se, bilo prvi put u mome životu.

— Da, nesrećni čoveče, ona Vas je volela, i ja Vam to mogu otkriti, pošto ste Vi propao čovek! Osim toga, ako Vam kažem da Vas ona još uvek voli, Vama će to biti svejedno: Vi ćete ipak ostati ovde! Da, Vi ste upropastili sebe. Vi ste imali izvesne sposobnosti, veseo karakter, i niste bili ružan čovek, Vi ste čak mogli biti korisni Vašoj otadžbini, kojoj su tako potrebni ljudi, ali — Vi ćete ostati ovde, i Vaš je život završen. Ja Vas ne krivim. Po mome mišljenju, svi su Rusi takvi, ili su skloni da budu takvi. Ako nije rulet, onda je nešto drugo, slično njemu. Izuzeci su suviše retki. Niste Vi prvi koji ne znate šta je rad (ja ne govorim o Vašem narodu). Rulet — to je pretežno ruska kocka. Vi ste sve do sada bili pošteni, i radije ste pristali da odete u lakeje nego da kradete... Ali ja se užasavam pri pomisli šta može biti u budućnosti. A sad, dosta, zbogom! Vama je, naravno, potreban novac? Evo Vam od mene deset lujdora, više ne dam, jer ćete ih vi sigurno prokockati. Uzmite, i — zbogom! Ta, uzmite!

— Ne, mister Astlej, posle svega što je sada rečeno...

— Uz—mi—te! — uzviknuo je on. — Ja sam ubeđen da ste Vi još plemeniti, i dajem Vam kao što prijatelj može dati pravom prijatelju. A kad bih mogao biti siguran da ćete Vi odmah napustiti kocku, Hamburg, i da ćete. otputovati u Vašu otadžbinu, ja bih bio spreman da Vam bez oklevanja dam hiljadu funti za početak nove karijere. Ali ja Vam baš zbog toga ne dajem hiljadu funti, već dajem samo deset lujdora, jer je hiljada funti ili deset lujdora — u sadašnje vreme Vama apsolutno isto, svejedno — prokockaćete. Uzmite. i — zbogom!

— Uzeću, ako dozvolite da Vas zagrlim na rastanku.

— O, to sa zadovoljstvom!

Mi smo se iskreno zagrlili, i mister Astlej je otišao.

Ne, on nije u pravu! Ako sam ja bio oštar i glup u pogledu Poline i De Grija, onda je on oštar i brz u pogledu Rusa. Ja o sebi ništa ne govorim. Međutim... međutim, za sada nije stvar u tome: sve su to reči, reči, i reči, a potrebna su dela! Sada je glavno Švajcarska! Još sutra, o, kad bi bilo moguće već sutra, otputovati! Ponovo se roditi, vaskrsnuti. Treba im dokazati... Neka Polina zna da ja još mogu biti čovek. Potrebno je samo... Sada je, međutim, već kasno, ali sutra... O, ja predosećam, i to ne može biti drukčije! Imam sada petnaest lujdora, a ja sam počinjao i sa petnaest guldena. Ako počnem oprezno... Uostalom, zar sam ja neko malo dete! Zar ja ne znam da sam propao čovek. Ali, zašto ja ne bih mogao vaskrsnuti? Da! Potrebno je bar samo jednom u životu biti obazriv i strpljiv, i — gotovo! Treba bar jednom u životu imati čvrst karakter, i ja mogu za jedan čas izmeniti svu svoju sudbinu! Najvažnije je — karakter. Sećam se šta je bilo sa mnom u sličnom slučaju pre sedam meseci u Ruletenburgu, pre nego što sam definitivno izgubio sve. O, to je bio interesantan slučaj odlučnosti: ja sam tada izgubio sve apsolutno sve... Izlazim iz stanice, pogledam — u džepu od prsluka nalazi se još jedan gulden. — A, znači, imaće za šta da se ruča! — pomislio sam, ali pošto sam prošao sto koraka, predomislio sam se, i vratio se. Stavio sam taj gulden na manque (toga puta igrao sam na manque), i, stvarno, ima nešto izuzetno u osećanju da sam, u tuđoj zemlji, daleko od otadžbine, od prijatelja, i kad ne znaš šta ćeš danas jesti — staviš poslednji gulden, potpuno poslednji! Ja sam dobio, i kroz dvadeset minuta izašao sam iz stanice sa sto sedamdeset guldena u džepu. To je fakat! Eto šta može ponekad da znači poslednji gulden! A šta bi bilo da sam tada pao duhom, da se nisam smelo odlučio?...

Sutra, sutra će se sve završiti!

Napomene

[1] Novine: »Nacionalno mnjenje«.

[2] Trideset i četrdeset (ovde kartaška igra).

[3] Razumem